

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2013:
 - Claes Wiklund
 - Arne Hardis
 - Jan-Anders Ekström
 - Arna Schram
 - Harald Stanghelle
 - Anders Wettergren
- Konserthuset Harpa i Reykjavik
- Sorø Kunstmuseum
- Intervju med Olli Rehn
- Letterstedt-medaljen till Bertel Haarder
- Gun Widmark. In memoriam
- Nordiske Bokbyer
- Bokessä om Herbert Tingsten

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 90 • 2014 • Häfte 1

INNEHÅLL

Artiklar

Maktskifte i Island och Norge. Politik i Norden under 2013. <i>Claes Wiklund</i> . . .	1
Fra økonomisk til politisk krise. Dansk politik 2013. <i>Arne Hardis</i>	5
Finland år 2013. Stort lyft för centern. <i>Jan-Anders Ekström</i>	15
Politik och ekonomi på Island 2013. <i>Arna Schram</i>	23
2013 – Året det ble så blått. Politikk og økonomi i Norge 2013. <i>Harald Stanghelle</i> . 31	
Uppladdning i krisens tecken. Svensk politik 2013. <i>Anders Wettergren</i>	39
Harpa – Slottet vi aldrig fick? <i>Hildigunnur Sverrisdóttir</i>	47
Sorø Kunstmuseum. <i>Torben Weirup</i>	55
NT-Intervjun. Olli Rehn: Viktigt att framhålla EU som fredsprojekt. <i>Henrik Wilén</i> . . 59	

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Bokbyane i Norden. <i>Jan Kløvstad</i>	65
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	69

* * *

Letterstedtska föreningen

Jacob Letterstedts nordiske fortjenstmedalje tildelt tidligere minister Bertel Haarder. <i>Henrik Wivel</i>	73
Kristian Slotte – In memoriam. <i>Dag Lindberg</i>	75
Minnesord över Gun Widmark. <i>Birgitta Lindgren</i>	77

* * *

Bokessä

Herbert Tingsten – Produktiv statsvetare och stridbar publicist. <i>Olof Ruin</i>	81
---	----

* * *

Kring böcker och människor

Flykten över Öresund. <i>Mats Bergquist</i>	85
Habilt men inte originellt om Hjalmar Söderberg. <i>Stina Otterberg</i>	87
Kommunist, socialist, socialdemokrat. Svavar Gestssons självbiografi. <i>Guðni Th. Jóhannesson</i>	89
Den poetiske tjener. Per Wästberg om Stockholms-digteren Gustaf Adolf Lysholm. <i>Henrik Wivel</i>	92
Ett oväntat och okonventionellt val. Metallbasen Stefan Löfven ny s-ledare. <i>Claes Wiklund</i>	96
Tage Erlander och Max Jakobson om vinterkriget. <i>Tom Söderman</i>	99
En TV-journalists bokslut – Åke Ortmark minns. <i>Lars-Åke Engblom</i>	102
Anders Sparman. Linnean, världsresenär, fattigläkare (1748-1820). <i>Leif Feltenius</i> . . 103	
Föreningarna Nordens granskning av läroböcker i historia. <i>Per Thullberg</i>	107
Kort och informativt om Kings Bay-krisen 1963. <i>Claes Wiklund</i>	110
Teaterfotografen Beata Bergström. <i>Lena Wiklund</i>	112
Staden som kreativt centrum. <i>Beate Sydhoff</i>	114

Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	117
--	-----

Sammanfattning	119
Tiivistelmä.	120

CLAES WIKLUND

MAKTSKIFTE I ISLAND OCH NORGE

Politik i Norden under 2013

Inledning

För trettio år sedan introducerade *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* ett årligt temanummer som innehåller politiska och ekonomiska översikter beträffande de fem nordiska länderna. Innan dess hade dessa översikter publicerats i olika tidskriftsnummer. Det första numret i NT:s 137:e årgång försöker sammanfatta de politiska händelser av större betydelse som timat i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige under 2013.

Två parlamentsval hölls i Norden under förra året. Island var först ut med sitt val till alltinget i april månad. Norge höll val till stortinget i september. Båda valen ledde till regeringsskiften. Islands nye statsminister heter Sigmundur Davíð Gunnlaugsson och representerar Framstegspartiet. Hans företrädare i ämbetet var Socialdemokratiska Alliansens Jóhanna Sigurðardóttir. I Norge blåste det liknande politiska vindar vilket medförde att Arbeiderpartiets Jens Stoltenberg detroniserades som statsminister. Høyres Erna Solberg ställde sig i spetsen för en så kallad blåblå regeringskoalition tillsammans med Fremskrittspartiet.

De danska väljarna gick till valurnorna senare på hösten 2013 för att utse den politiska ledningen i landets numera knappt 100 kommuner.

Skribenter och tecknare

Nordisk Tidskrift kan glädja sig åt att ha tillgång till fem erfarna och mycket kompetenta politiska skribenter. Arne Hardis förgyller den i Köpenhamn utkommande kvalitetstidningen *Weekendavisens* spalter med sina politiska rapporter. Hardis har i år skrivit sin trettonde politiska krönika om vad som tilldragit sig i Danmark. Jan-Anders Ekström, sedan några år tillbaka frilans med svenskhetens bastion i Finland dvs. *Hufvudstadsbladet* som tidigare huvudarbetsgivare. Ekström har nu signerat sin nittonde finländska översikt. Det är en aktningvärd prestation. När det gäller det krisdrabbade Island svarar Arna Schram för översikten för elfte gången. Hon har varit dagspressjournalist dels på *Morgunblaðið*, dels på *Viðskiptablaðið*. Elva gånger var hon också *Aftenpostens* politiske redaktör Harald Stanghelle och *Göteborgs-Postens* fd andreredaktör Anders Wettergren kommenterat de politiske skeendena i Norge respektive Sverige. Det tackar vi på NT:s redaktion dem varmt för.

De politiska översikternas allvar lättas upp av de träffsäkra politiska karikertyrer som deras tecknande kollegor svarat för. Det är med stolthet som *Nordisk*

Tidskrift publicerar Jens Hages, Wilfred Hildonens, Halldór Baldurssons, Inge Grødums och Kjell Nilsson-Mäkis slagkraftiga och roliga teckningar. Tyvärr blir det alltmera sällsynt med politiska teckningar på de stora dagstidningarnas ledarsidor. Jens Hages hemvist är *Berlingske Tidendes* spalter. Wilfred Hildonens hemmaplan är *Hufvudstadsbladet*. Halldór Baldursson gisslar förstås de isländska politikerna i *Morgunblaðið*. Inge Grødum var förut tecknare på senterpartistiska avisan *Nationen* för att sedan flytta över till allmänborgerliga *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki, slutligen, har *Göteborgs-Posten* som sitt huvudforum. Självfallet är vi på *Nordisk Tidskrift* stolta över dessa flyhänta och humoristiska bildkommentatorer. Håll till godo, bästa läsare.

Parlamentsval i Island och Norge och danskt kommunalval

Island kom först med att hålla allmänna val under 2013. De isländska väljarnas dom i slutet av april innebar en stor triumf för de regeringsvana borgerliga partierna Framstegspartiet och Självständighetspartiet. De ökade på sina mandattal jämfört med valet 2009 med tio respektive tre. Den koalition som styrte Island under de senaste fyra ekonomiska och politiska krisåren tappade sammanlagt 18 mandat. Allra sämst gick det för statsministerpartiet Alliansen som förlorade tio mandat medan det medregerande Venstrepartiet–De Grønne gick bakåt med fyra mandat. Resultatet av denna omfattande omfördelning av mandaten i alltinget blev givetvis ett regeringsskifte. Två nya partier kom in i alltinget som därmed kan uppvisa hela åtta partier. Nyttillskotten på den isländska parlamentariska arenan är Lys Fremtid som erhöll sex mandat och Piratpartiet som erövrade tre.

Norge höll val till stortinget i september. Som väntat blev det en valframgång också i Norge för det borgerliga alternativet. Høyre framstod som valets stora segrare. Med 18 nya mandat i ryggen gick regeringsbildaruppdraget förstås till Erna Solberg. Fremskrittspartiet, som brukar kallas ett populistiskt skattesänkarparti, förlorade 12 av sina 41 stortingsplatser men kom ändå för första gången i regeringsställning.

Arbeiderpartiet nödgades, trots att Jens Stoltenberg varit en både habil och stabil statsminister, inkassera en betydande valförlust. Med nio mandat mindre än under perioden 2009-2013 möter Arbeiderpartiet upp i stortinget. Jens Stoltenbergs koalitionspartier Sosialistisk Venstreparti tappade fyra mandat och Senterpartiet ett. Den avtroppande blocköverskridande koalitionen erhöll 14 mandat mindre än i det förra valet.

Den blåblå koalitionen – ja, den kallas så i Norge – har förhandlat fram en politisk överenskommelse med Venstre och Kristelig Folkeparti. Till regeringen Solbergs 77 mandat kan därmed läggas de 19 mandat som de två mindre borgerliga samarbetspartierna förfogar över. Det blir en majoritet i stortinget

med solida 96 mandat. Det krävs 85 mandat för majoritet. Norge fick också ett nytillskott på den nationella politiska huvudarenan i och med att Miljøpartiet De Grønne erövrade sitt första stortingsmandat.

Den nordiska valtriptyken avrundades med det *danska* kommunalvalet i november 2013. Venstre gick segrande ur borgmästarstriden med sina sammanlagt 48 poster. Socialdemokratiet fick nöja sig med 33. Dansk Folkeparti blev tredjen störst. Efter den stora kommunsammanslagningen i Danmark för några år sedan finns det numera knappt hundra borgmästarposter. Tidigare var antalet kommuner ungefär tre gånger så många.

Två nya statsministrar

Utfallet av valen i Island och Norge blev således två nya statsministrar. Jóhanna Sigurðardóttir fick efter fyra år som regeringschef lämna plats för Framstegspartiets ledare Sigmundur Davíð Gunnlaugsson. Koalitionspartnern Självständighetspartiet var större procentuellt sett i väljarkåren, men Framstegspartiet gjorde ett bättre val och då tillföll statsministerposten dem. *Island* återgick därmed till ett regeringsmönster som varit vanligt under de senaste decennierna.

Arbeiderpartiets Jens Stoltenberg fick avgå efter att ha styrt *Norge* under åtta år i oavbruten följd. Två mandatperioder med Stoltenbergs blocköverskridande trepartiregering avlöstes av en renodlad borgerlig regering med Høyres Erna Solberg i spetsen och Fremskrittspartiets ledare Siv Jensen på den tunga finansministerposten.

Om den blåblå regeringen håller mandatperioden ut får framtiden utvisa. Den borgerliga minoritetsregeringen som Høyres Kåre Willoch ledde 1981-1983 breddades sedermera genom att dess stödpartier Senterpartiet och Kristelig Folkeparti kom med i regeringen 1983-86. Om det mönstret upprepas skulle det kunna innebära att Venstre och Kristelig Folkeparti inträder i regeringen Solberg under mandatperiodens lopp.

Smärre regeringsombildningar förekom under året i de tre övriga nordiska länderna. De Grönas Heidi Hautala fick lämna den *finländska* regeringen efter att ha gjort ett ödesdigert misstag. Hon ersattes av partikollegan och presidentkandidaten Pekka Haavisto som utvecklingsminister. Några socialdemokratiska ministerbyten förekom också under året.

I *Sverige* skedde två oväntade ministeravgångar ur Reinfeldts fyrpartiregering. Först ut var folkpartiets jämställdhetsminister Nyamko Sabuni som uppenbarligen tröttnat på att sitta i regeringen. Hon efterträddes av Maria Arnholm från samma parti. Det andra, och kanske mera intrikata, ministeravhoppet svarade moderata biståndsbästern Gunilla Carlsson för. Hon ersattes av arbetsmarknadsminister Hillevi Engström. Till ny minister på den senare

posten utsågs Elisabeth Svantesson. Omsättningen på statsråd i fyrpartiministären Reinfeldt har varit ganska stor under de snart åtta år som den suttit vid makten.

I *Danmark*, slutligen, skedde flera dramatiska ministerbyten under 2013. Mest uppmärksammat blev att den tunge socialdemokraten Henrik Sass Larsen äntligen fick träda in i regeringen. Sass Larsen fick hand om de politiskt viktiga näringslivs- och tillväxtfrågorna. Nick Hækkerup tog ett steg utför i ministertrappan när han beordrades att bli handels- och europaminister. Som försvarsminister inträdde i hans ställe Nicolai Wammen.

I tillägg till de socialdemokratiska ministerskiftena fick Socialistisk Folkepartis ordförande Annette Vilhelmsen överlämna sitt ministerium till Henrik Sass Larsen för att bli socialminister. Den socialdemokratiska justitieministern Morten Bødskov trampade i klaveret och fick lämna sin ministerpost. Det gjorde också, men på grund av sjukdom, utrikesministern Villy Søvndal (SF). Den fd SF-ledaren Holger K. Nielsen blev hans efterträdare.

I januari 2014 lämnade så SF regeringen helt och hållet. Trepårtiregeringen Thorning-Schmidt ombildades till en tvåpartidito bestående av Socialdemokratiet och Radikale Venstre. Det är ett genom tiderna välkänt danskt regeringsmönster.

ARNE HARDIS

FRA ØKONOMISK TIL POLITISK KRISE

Dansk politik 2013

Dansk politik udviklede sig til en alvorlig stresstest af partier og partiledere. Socialdemokratiet stod for trykket; Venstres Lars Løkke Rasmussen klarede sig igennem sin alvorligste krise som formand; SF-formand Annette Vilhelmsen stod derimod ikke distancen og måtte trække SF ud af regeringen og forlade sin formandspost. Ved efterårets kommunalvalg blev den yderste venstrefløj den store vinder på SF's bekostning.

Arne Hardis er politisk redaktør på *Weekendavisen*.

I løbet af foråret 2013 begyndte meningsmålingerne at fortælle en historie, ingen kunne forestille sig for bare et par år siden: Dansk Folkeparti, som opstod ud af Fremskridtspartiets kaos tilbage i 1995, var pludselig større end Socialdemokratiet, som var politisk ryggrad for Danmark, som det udviklede sig gennem det meste af det 20. århundrede. De fæle populistiske distancerede Thorvald Staunings ærværdige parti!

Ganske vist havde Folkepartisterne selv koketteret med muligheden; ”vi er det 21. århundredes Socialdemokrati”, lød det af og til med newcomer’ens selvbevidsthed, men det blev netop opfattet som koketteri. At meningsmålingerne kunne flytte dette scenario ind i den realistiske forestillingsverden anno 2013 havde to sammenhængende grunde.

Dansk Folkeparti har under den nye leder Kristian Thulesen Dahl meget målbevidst forfulgt en højt profileret social kurs: Større offentlig vækst, end stort set alle andre mener, der er råd til. Afvisning af de mest barske velfærdsreformer. Skrap kurs over for social dumping og såkaldt social turisme formuleret som offensiv modstand mod EU. Udsættelse af den forkortelse af dagpengeperioden fra fire til to år, som partiet ironisk nok selv stod bag, mens man i 2010 var støtteparti for den liberal-konservative VK-regering. Thulesen Dahls cocktail kunne rigtig mange vælgere godt lide. Og mange af dem havde tidligere stemt socialdemokratisk.

For Socialdemokratiet var det opslidende at lægge ryg til de mange reformer, der skal udvide arbejdsudbuddet på et tidspunkt, hvor arbejdsmarkedet ikke efterspørger arbejdskraft i større stil. Især sled det på partiet, at den ovennævnte forkortelse af dagpengeperioden medførte, at titusinder mistede deres dagpengeret gennem 2013. Langt flere, end embedsværk og politikere havde

forestillet sig. Regeringen havde forsøgt sig med forskellige akutupakker, som skulle hjælpe de langtidsledige i job, men uden stor effekt.

Mens de socialdemokratiske meningsmålinger dykkede, og de langtidslediges udsigt formørkedes, groede utilfredsheden i baglandet: I fagbevægelsen, i a-kasserne, i den socialdemokratiske folketingsgruppe, i den kommunale verden og hos regeringens parlamentariske grundlag, venstrefløjspartiet Enhedslisten. Da regeringen i foråret fremlagde en vækstplan, som lettede afgifter for erhvervslivet og betød en markant lettelse af selskabsskatten, var gryden tæt på at koge over. En egentlig nedsmeltning truede Socialdemokratiet.

Vækstplanen indeholdt også skabelsen af en togfond med knap 30 milliarder kroner investeret over en årrække, som skal modernisere jernbanedriften og skaffe betydelige forkortelser i rejsetiden mellem de større byer: København, Odense, Århus, Ålborg. Finansieringen af togfonden er klassisk venstreorienteret: skatteforhøjelser for internationale olieselskaber, som opererer i Nordsøen, men lige lidt hjalp det på utilfredsheden i det socialdemokratiske bagland. Centrale skikkelser som beskæftigelsesminister Mette Frederiksen var modstander af planens selskabsskattelettelse, som så dagens lys, samtidig med at hun selv fremlagde en plan til skrappe kontanthjælpsregler. Det var let at få det indtryk, at kontanthjælpsmodtagerne skulle betale for lettelse for erhvervslivet. Imod var også gruppeformand Henrik Sass Larsen, og forsvarsminister Nick Hækkerup bakkede heller ikke op, så det kunne høres.

Uroen var så voldsom, at Enhedslisten alvorligt overvejede at stemme for en borgerlig mistillidsafstemning, skulle en sådan se dagens lys i forbindelse med Folketingets overgang til sommerferie.

Hele stemningen af en lønmodtagerfjendsk regering blev bestyrket af det opgør om folkeskolelærernes arbejdstid, som også prægede foråret. Regeringen fremlagde et forslag til en såkaldt helhedsskole, som skal give eleverne flere timer til både leg og læring, og en stor del af finansieringen ville man finde ved at lade lærerne undervise et par lektioner mere om ugen. Det ville de ikke, og der udbrød en langvarig konflikt, som lærerne naturligvis tabte, i og med de var oppe mod en tohovedet fjende: Kommunerne, som er lærernes arbejdsgiver, var i denne sag allieret med regeringen, som greb ind, da der var udsigt til, at elevernes afgangseksaminer kom i fare. Lærerne mistede en stor del af deres strejkekasse og al tillid til regeringspartierne, som ellers plejer at være favoritter, når lærerne stemmer. Meningsmålinger viste, at de i stor stil søgte ly hos Enhedslisten.

Ind i teltet

Afværgelsen af forårskrisen for den socialdemokratiske del af regeringen viste sig i to omgange – først med et politisk initiativ og kort efter en regeringsrokade, som især handlede om én person: Henrik Sass Larsen.

*Helle Thorning-Schmidt
bag rattet og med den
radikale Margrethe
Vestager og SF's Annette
Vilhelmsen som bekym-
rede passagerer.
Tegning: Jens Hage.*

I maj fremlagde regeringen en ny indfasning af dagpengereglerne, således at de titusinder af ledige, som mistede deres dagpenge gennem 2013, fortsat fik en ydelse at leve for. Et økonomisk sikkerhedsnet. Ydelsen var lavere end dagpengene, ganske vist, men er altså en økonomisk håndsrækning, uanset om man ville være berettiget til kontanthjælp. Ordningen er konstrueret som midlertidig ydelse, der udfases i løbet af 2015. Det blev samtidig bebudet, at man ville sætte arbejde i gang med skabelsen af et nyt dagpengesystem, som ikke måtte være dyrere end den gamle, men måske mere hensigtsmæssigt. Den økonomiske håndsrækning til de langtidsledige var nok til at få stormen i baglandet til at lægge sig.

Næste led i den socialdemokratiske redningsaktion kom i august, da statsminister Helle Thorning-Schmidt forfremmede gruppeformand Henrik Sass Larsen til en ledende ministerpost som erhvervs- og vækstminister. Han var tilbage i 2011 røget helt ud af de indre magtcirkler på grund af kontakter med rocker miljøet i hjembyen Køge, men han er en politiker med et meget stærkt netværk, som er svær at holde nede. Rokadens egentlige formål var at få Sass med på holdet efter den logik, som har et folkeligt og bramfrit dansk udtryk: ”Hellere have ham stående inde i teltet og pisse ud end uden for teltet og pisse ind.”

Ved samme regeringsrokade blev angivelig illoyale Nick Hækkerup degraderet til handels- og europaminister, mens den (for tiden) loyale Nicolai Wammen blev forfremmet til forsvarsminister, hvorved statsministeren styrkede sin position i Socialdemokratiet. I den forstand var 2013 en afgørende test for Socialdemokratiet: Var partiet ved at smelte ned, eller kunne det stå distancen?

Kommunalvalget senere på året bekræftede, at partiet er intakt; noget prangende valg fik Socialdemokratiet ganske vist ikke, men blødningen var standset. Det er muligt at få en knap tredjedel af vælgerne til at stemme socialdemokratisk, viste det sig. Det kommunale valg skal der vendes tilbage til.

For SF var det afgørende at bruge rokaden til at få flyttet formanden, Annette Vilhelmsen, fra det administrativt og politisk tunge erhvervs- og vækstministerium til et mere "SF-agtigt" ministerium, hvor det var lettere at vise sit gode hjerte. Det gør man jo i politik gerne ved at dele penge ud. Hun valgte Socialministeriet, hvad der snart skulle koste hende betydelige politiske problemer. På tværs af forvaltningsreglerne forærede hun en million kroner til et initiativ, som skulle få socialt udsatte til at stemme ved valgene. Det kostede hende megen negativ omtale, en "næse" (en slags advarsel) i Folketinget og en advokatundersøgelse. Med det var hendes trængsler dog ikke forbi. Først kom et katastrofalt kommunalvalg og senere en for så vidt mindre sag, som endte med at sende SF ud af regeringen. Også SF's exit efter mindre end to og et halvt år i regering skal der vendes tilbage til senere i denne politiske oversigt.

De Radikale valgte ikke at udskifte ministre overhovedet ved augustroka-den – det var heller ikke dem, der havde problemerne. Tværtimod var det den radikale leder, Margrethe Vestagers, insisteren på at få den kortere dagpengeperiode skrevet ind i regeringsgrundlaget, som var baggrunden for de fleste af de socialdemokratiske og de folkesocialistiske kvaler. Lediggang er roden til alt ondt, men strammere regler for ledige er heller ikke af det gode anskuet fra SF's og Socialdemokratiets synspunkt.

Luksusrejser for miljøet

Næsten ud af det blå opstod i løbet af efteråret en sag om tidligere statsminister Lars Løkke Rasmussen (Venstre), som for en stund så ud til at sende den kronisk plagede Thorning-regering afgørende i offensiven.

Løkke Rasmussen var sommeren 2012 blevet valgt til den koreansk base-rede, internationale klimaorganisation GGGI, Global Green Growth Institute, uden at nogen rigtig havde bemærket det. Det skulle en samlet, tidvis ophidset og forarget offentlighed komme til. En avis afslørede op til Venstres landsmøde i oktober, at formanden havde fløjet i miljøets og den tredje verdens tjeneste på meget luksuriøse vilkår. Første klasse, niveauet over business class – en generøsitet, som ellers er forbeholdt meget store rockstjerner, paver, FN-generalsekretærer og den slags.

Var det rimeligt? Og vedkom det overhovedet offentligheden? Det kom det i hvert fald til, og der var den pikante detalje ved de fine rejser, at de blandt andet var finansieret af danske bistandsmillioner. Lars Løkke Rasmussen valgte at håndtere sagen på ganske klodset vis. Først nægtede han, at der var et problem, siden han havde fulgt GGGI's rejseregler og selv havde taget initiativ

til at få dem ændret i mere beskeden retning. Senere beklagede han, at han ikke havde ændret reglerne noget hurtigere, og kort efter lagde han samtlige bilag fra sit GGGI-virke frem, hvorpå nye uregelmæssigheder kom for en dag.

Hele dette forløb udspillede sig kort før kommunalvalget i november, og det var svært for Lars Løkke at møde op ude i kommunerne for at støtte lokale Venstrekandidater, uden at mediedækningen i stedet for lokale sager handlede om bilag, honorarer, skattespørgsmål og rejseomkostninger i relation til GGGI. På et tidspunkt begyndte folk i Venstre at tale om, at de måske snart skulle se sig om efter en ny formand; det var i særklasse Løkke Rasmussens værste krise i mange år.

Krisen blev ikke mindre af, at den lød som et skævt ekko af Venstrelederens seneste værre personligt/politiske krise: den såkaldte bilagssag tilbage fra 2008, hvor gamle og nyere bilag blev endevendt i fuld offentlighed. Løkke Rasmussen havde brugt offentlige midler på forhold, som man siden fandt, skulle have været finansieret af egen lomme. Det bestyrkede offentlighedens billede af, at Løkke Rasmussen er rigtig god til at være politiker – kompetent og med både overblik og detailindsigt – men dårlig til altid at placere gærdet mellem det private og det politiske helt rigtigt.

Ud af krisen kom Løkke med begge ben på jorden og uantastet formandsstatus og også med uanfægtede meningsmålinger, så snart krisen var ovre; både kommunalvalget og finanslovsforhandlingerne flyttede fokus fra personen Løkke Rasmussen til Venstres politik. Løkke Rasmussen må dog døje med, at den folkelige tillid til hans person er styrtdykket og har placeret ham side og side med statsminister Thorning-Schmidt, som ikke har nydt vælgergunst, siden hun blev statsminister i efteråret 2011. Begge er upopulære, hun for sin politik, han for sin personlige fremtræden.

Til gengæld kom sagen til at koste den ansvarlige minister, Christian Friis Bach, posten som udviklingsminister. Han havde GGGI-sagen igennem fastholdt, at han ikke var informeret om de rejseregler, organisationen havde. Det passede ikke, den radikale Friis Bach havde endda været til stede på et møde i GGGI-bestyrelsen i Seoul, hvor rejsereglerne blev godkendt. Da han således – uden at blive advaret af sine embedsmænd – havde talt usandt over for Folketinget, trak han sig som minister i slutningen af november.

Rødt kommunalvalg

I Danmark er der kommunalvalg hvert fjerde år, altid i november, og valget i 2013 faldt, kort efter at regeringen Thorning-Schmidt havde siddet i to år. Det blev derfor på forhånd udlagt som et landspolitisk valg af medierne, et midtvejsvalg, som kunne forudskikke, hvordan folketingsvalget senest i 2015 vil gå. Som nævnt ovenfor var der spænding om, hvorvidt Socialdemokratiet ville

smelte sammen, lige som der opstod interesse for, om Lars Løkke Rasmussen var på vej til at ødelægge det for sit kommunale bagland.

På den givne baggrund var Venstres resultat godt. Partiet gik knap to procentpoint frem til 26,6 procent og erobrede især en lang række borgmesterposter fra Socialdemokratiet, hvad der gjorde Venstre til det ubetinget største borgmesterparti. Venstre gik 17 borgmesterposter frem til 48, mens Socialdemokratiet omvendt tabte 16 borgmesterposter og endte på 33 (i alt var der 98 borgmesterposter at fordele). Til gengæld fastholdt Socialdemokratiet trods en tilbagegang på godt ét procentpoint placeringen som største kommunale parti med 29,5 procent.

De egentlige sejrherre skulle søges blandt mindre partier. Det lille, nye parti Liberal Alliance fik fodfæste i en række kommuner, og Dansk Folkeparti gik markant frem og blev tredjestørste kommunale parti. Selv Det Konservative Folkeparti, som ellers lider under svigtende vælgeropbakning, kunne trøste sig med at udbygge sin borgmesterbeholdning fra 12 til 13.

Men allerstørst var sejren for Enhedslisten. Partiet øgede fra 2,3 til 6,9 procent – en tredobling – og gik fra 14 til 119 byrådspladser. En borgmesterpost i København blev det også til; den revolutionære venstrefløj sidder nu på miljø- og teknikborgmesterposten i hovedstaden. Den nye borgmester, Morten Kabell, vil fremme den kollektive og den cyklende trafik, men er startet i det små. Han har fravalgt borgmesterbilen, for det var han kommet til at love i valgkampen.

Alle Enhedslistens byrådspladser blev erobret fra et SF, som var udsat for en egentlig nedsabling. Partiet havde fået et storslået valg tilbage i 2009, mens

Liste Ø – Enhedslistens valgbokstav – er knap så øde efter kommunalvalget. Frustrerede vælgere fra S og SF har søgt tilflugt hos det revolutionære parti.

Tegning: Jens Hage.

Villy Søvndal ledede partiet og var meget populær. Nu blev det hverdag og bølgedal igen: Fra 14,5 til 5,6 procent og kun 116 byrådspadser. Det var et tab på 224 – nogle af dem er utvivlsomt gået til Socialdemokratiet.

Den store badesag

Det var forudset, at finanslovsforhandlingerne ville blive besværlige, efter at Enhedslisten havde fået et så solidt folkeligt mandat ved kommunalvalget, men de fleste regnede med, at regeringen ville indgå finanslovsforlig med liste Ø – det havde man gjort de to tidligere år, og de revolutionære enhedslistefolk er regeringens parlamentariske grundlag.

Især bestyrkede det forventningerne om en ”rød” finanslov, at der var så mange gaver på bordet. En milliard kroner ekstra til ældre, en større indsats mod social dumping, en statslig grøn investeringsfond, som Enhedslisten havde ønsket gennem år, samt forhøjet fradrag for fagforeningskontingent, som fagbevægelsen naturligvis lægger stor vægt på. Enhedslisten kunne vel ikke sige nej til alt dette? Gå imod fagbevægelsen? Invitere Lars Løkke Rasmussen ind i den politiske varme igen?

Det var præcis, hvad der skete. Enhedslisten ville have lovfæstet, at den bevilgede milliard til de ældre skulle gå til at sikre de ældre to ugentlige bade. Den pincet-agtige detailregulering skyldtes dels, at Enhedslisten frygtede, at kommunerne i stedet ville bruge pengene på noget andet, dels at man totalt fejllæste den politiske situation.

*Lars Løkke slapper af sammen med Konservative Lars Barfoed og den stående Kristian Dahl Thulesen fra Dansk Folkeparti. Regeringen bygger sandslotte.
Tegning: Jens Hage.*

Da regeringen i en pause under maratonforhandlingerne med Enhedslisten afprøvede Venstre og Konservative, sagde de ja stort set uden modydelse. Milliarden til de ældre var intakt, men den grønne investeringsfond, indsatsen mod social dumping og det ekstra fradrag for faglige kontingenter forsvandt ud af den samlede finanslov. Enhedslisten forklarede efterfølgende, at man nogle gange er nødt til at stå fast i politik, hvis ikke man vil risikere at blive løbet over ende.

Christianiasagen

Året sluttede dramatisk. En af statsminister Thorning-Schmidts nærmeste allierede, justitsminister Morten Bødskov, måtte i december træde tilbage som følge af en gammel sag tilbage fra regeringens start:

I februar 2011 ville Folketingets retsudvalg besøge Christiania. Dansk Folkepartis daværende leder, Pia Kjærsgaard, ville som suppleant i udvalget gerne med, men ifølge Politiets Efterretningstjeneste, PET, ville det være for usikkert.

Truslerne var angivelig af så grov karakter, at mødet måtte flyttes. Samtidig stammede PETs oplysninger om truslerne fra kilder, man frygtede at kompromittere. Man ville således ikke fortælle retsudvalget sandheden, og hvad gør man så? Fortier sandheden over for Folketinget? Kompromitterer PETs kilder?

En meget vanskelig sag for den nyslåede minister. Bødskov lod sig overtale af sit embedsværk til at finde på en løgn. Mødet på Christiania skulle ske i forbindelse med et møde med en ledende politimand, daværende direktør i Københavns Politi Johan Reimann. Man fandt så på, at Reimann ikke kunne møde den angivne dato. Den historie blev senere overbragt retsudvalget.

Mødet på Christiania blev få måneder senere gennemført i god ro og orden, men sagen lå og ulmede. Den eksploderede efteråret 2013, da anonyme PET-ansatte begyndte at synge i *Ekstra Bladet* – samme avis, som startede sagen mod Lars Løkkes GGGI-engagement. Det kom frem, at PETs chef, Jakob Scharf, havde ladet Pia Kjærsgaards kalender studere (hun er i forvejen beskyttet af PET på grund af løbende trusler) for måske at lade mødet på Christiania finde sted på en dag, hvor Pia Kjærsgaard ”desværre” ville være forhindret.

Først måtte Bødskov indrømme, at han havde fortiet truslerne, og da han også tilstod at have været med til at føre løgngen om Johan Reimann ud i livet, meddelte Enhedslisten, at man ikke længere havde tillid til ham. Det ventes nu, at Bødskov skal være sit EU-kommissær, når nye navne skal til Bruxelles i løbet af 2014.

Bødskovs exit betød, at SF overtog Transportministeriet og den politisk lukrative togfond. Ministeriet blev indtaget af Pia Olsen Dyhr, som tegnede sig

som partiets nye kronprinsesse og fik sæde i et vigtigt internt regeringsudvalg, økonomiudvalget. Holger K. Nielsen, som hidtil havde passet SF-butikken i dette udvalg fra posten som skatteminister, blev ny udenrigsminister.

Egentlig så det vel meget godt ud for SF; en arvefølge var ved at tegne sig. Enhedslisten havde dummet sig ved finanslovsforhandlingerne, og regeringens økonomiske prognoser viste, at der måske var en egentlig vækstperiode på vej efter fem magre år i kølvandet på finanskrisen. Ganske vist lå en advokatundersøgelse som en udetoneret bombe af ukendt omfang under den valgte leder, Annette Vilhelmsen, men ingen troede, at Enhedslisten ville vælte en af regeringspartierne ledere. Det var ikke ganske ueffent for Enhedslistens taktiske chancer, at det konkurrerende venstrefløjsparti havde valgt så svag en leder.

Folkesocialistisk sammenbrud

Men hvad Enhedslisten måske ikke ville, klarede SF'erne selv. Fra ganske uventet kant kom en sag og smadrede SF som regeringsparti. Formentlig var det opsparet frustration over det svære regeringsansvar, som var den egentlige baggrund for, at SF på det nærmeste gik i opløsning. Den konkrete anledning blev en meget følelsesladet diskussion om ansvaret for finanskrisen, da regeringen besluttede at sælge knap en femtedel af aktierne i det statslige energiselskab Dong til et konsortium, hvor den amerikanske investeringsbank Goldman Sachs var dominerende. Frasalget var et forsøg på at gøre Dong klar til børsintroduktion.

SF havde selv som regeringsparti været med til at vedtage frasalget til Goldman Sachs, og Dong ville fortsat forblive under statslig kontrol. Finansministeren fastslog tillige, at man (selvfølgelig) havde valgt det samlet set bedste tilbud. Så hvad skulle kunne gå galt?

En af SFs garvede folketingspolitikere havde fået stress i kølvandet på justitsminister Bødskovs sag, ind kom en vikar, Karsten Hønge, som meget bramfrit sagde, at aftalen måtte droppes og SF se at komme ud af regering. Hans synspunkt fik medløb, da den tidligere socialdemokratiske statsminister Poul Nyrup Rasmussen meget højlydt havde blandet sig i debatten og stemplet regeringens salg af en bid af Dong som værende alt for billigt og til den helt forkerte køber, som heller ikke ville komme til at betale skat af sin investering.

Da også en række fagforeningsledere påstod, at de skam gerne ville købe Goldman Sachs' andel, blev det for meget for den folkesocialistiske sjæl. Kombinationen af statseje, skatteunddragelse, kapitalistisk grådighed og lønmodtager-ejede pensionskasser var mere, end SF kunne stå ved. I slutningen af januar gik Annette Vilhelmsen af og trak SF ud af regeringen. Folketingsgruppen var splittet, partiorganisationen var splittet, mange trak sig fra ledende poster, og tre folketingsmedlemmer (to af dem ministre) skiftede til Socialdemokratiet og De Radikale.

Det ironiske var, at partiet bagefter samlede sig om en ny formand i skikkelse af ovennævnte Pia Olsen Dyhr. Hun havde været en af de stærkeste fortalere for fortsat regeringsdeltagelse. Forvirrende? Den korte lære er formentlig, at SF er rigtig gode til at stræbe efter magt, men dårlige til at bære den. Derfor gør det ikke så meget for partiets venstrefløj, at en fra højrefløjen får fanen – bare hun ikke bære den ind til regeringsdeltagelse igen. Og det regner ingen med, at SF kommer, så langt øjet rækker.

Frikadeller, krig og Yahya Hassan

Men hvad med den kendte danske udlændingedagsorden? Den ytrede sig på talrige – også helt nye – felter, samtidig med at den økonomiske dagsorden fortsat var dominerende.

Således blev den islamkritiske debattør Lars Hedegaard, stifteren af Trykkefrihedsselskabet, udsat for et attentatforsøg i februar måned, som ikke er blevet opklaret. Trykkefrihedsselskabet går, som navnet siger, ind for det frie ord, og bruger det især til at kritisere islamisk indflydelse i Europa.

Endvidere fik nationen en længere debat om, hvilke måltider der skal serveres i danske institutioner som hospitaler og børnehaver. Det er en problemstilling, Dansk Folkeparti har forfulgt i årevis, men efter sin sommerferie tog statsministeren også sagen op. Lovgive ville hun ikke, men det var dumt at opgive dansk måltidstradition, tilkendegav hun.

Måske kan også den danske tilbagetrækning fra krigen i Afghanistan indskrives i udlændingedebatten. I 2013 blev det sidste danske hold trukket hjem fra Helmand-provinsen. Knap 12 års krig, 43 mistede soldater – og en uafklaret diskussion om, hvad man fik ud af indsatsen.

Et sidste udslag af den danske udlændingedebat blev ganske overraskende en lille digtsamling udsendt på Gyldendal af teenageren Yahya Hassan. Hårde digte om ghettoliv og kriminalitet og islam, vrede og vrængende udslyngt med VERSALER. Digtsamlingen blev en helt enestående succes – solgt i 100.000 eksemplarer – og modtog flere litterære priser.

Nok så vigtig var den debat, den udløste. De fleste havde det adskilligt bedre med, at Yahya Hassan kritiserede sit eget miljø, end når Lars Hedegaard gjorde det samme fra en ydre position.

JAN-ANDERS EKTRÖM
 FINLAND ÅR 2013
 Stort lyft för centern

År 2013 förrättades inga riksomfattande val i Finland, men anmärkningsvärt stora förändringar skedde ändå i opinionsläget. Centern steg raketartat i opinionsmätningarna till det i särklass största partiet medan de två stora regeringspartierna – samlingspartiet och socialdemokraterna – backade. Sexpartiregeringen Katainen kämpade med såväl svåra ekonomiska problem som ett stort och komplicerat reformprojekt.

Artikelskribenten är tidigare långvarig politisk redaktör vid *Hufvudstadsbladet* och långvarig korrespondent i Finland för *Svenska Dagbladet* och *Aftenposten*.

Förändringarna i opinionsläget var än en gång till stor del en direkt följd av en enda politikers stora popularitet. Sannfinnarnas ordförande Timo Soini var, trots att hans parti behöll sina starka positioner från riksdagsvalet år 2011, inte längre det största namnet i finländsk politik. Den rollen övertogs tydligt av centerns relativt nye ordförande Juha Sipilä, 52.

Att centern sommaren 2012 valde att satsa på den politiskt oerfarna miljönären Sipilä visade sig var ett verkligt lyckokast. Sipiläs lågmält sakliga stil gick omedelbart hem hos väljarna och centerns andel av väljarsympatierna började raskt växa från bottennoteringen 15,8 procent i riksdagsvalet 2011 och ännu lägre siffror i opinionsmätningarna efter det. I slutet av år 2013 var partiet som bäst uppe i något över 24 procent av väljarsympatierna. Med det var centern landets klart största parti och allt lutar åt att Juha Sipilä blir nästa statsminister efter riksdagsvalet 2015.

Sipilä har själv sagt att han inte vill vara någon "vanlig politiker". Denna indirekta nedvärdering av den finländska genomsnittspolitikern renderade honom en del kritik från hans mera vanliga politikerkolleger och det återstår att se om han verkligen lyckas bevara sin särpräglade, vinnande profil. Sipilä drabbades i juli av blodpropp i lungan och var sjukskriven flera veckor, men efter det var han i full gång igen.

Centerns uppsving skedde märkligt nog inte särskilt mycket på sannfinnarnas bekostnad. Timo Soinis populistiska parti nådde visserligen i allmänhet inte upp till rekordnoteringen 19,1 procent från riksdagsvalet 2011 i opinionsmätningarna, men populariteten höll sig ändå kring 17-18 procent.

För statsminister Jyrki Katainen har det varit en mödosam process att sy ihop regeringens strukturpaket. Teckning: Wilfred Hildonen.

I ett skede var både centern och sannfinnarna dvs. oppositionspartierna t.o.m. större än de två stora regeringspartierna samlingspartiet och sdp. Statsminister Jyrki Katainens nationella samlingsparti (moderaterna) förlorade i mätningarna sin långvariga position som landets största parti och backade till något över 18 procent från 20,4 i riksdagsvalet 2011 och tidvis t.o.m. betydligt högre procentuella andelar än så år 2012. Katainen hade svårigheter med att få fram beslut i flera stora frågor i sin sexpartiregering, som många gärna betecknar som "överbred" då den förutom samlingspartiet och svenska folkpartiet också inbegriper sdp, vänsterförbundet, de gröna och kristdemokraterna. Sextetten höll visserligen ihop, men handlingskraften var inte alltid den bästa.

Katastrofalt för sdp

Mest bekymmersam var utvecklingen ändå för socialdemokraterna, som backade i mätningarna från 19,1 procent i senaste riksdagsval till bara drygt 15 procent i slutet av år 2013. Partiet ser därmed ut att ha rasat ner till fjärdeplatsen bland de fyra stora partierna, den position som centern innehade tills Juha Sipilä tog över.

Partiledaren och finansministern Jutta Urpilainens försök att fräscha upp sdp:s profil genom några ministerbyten i mitten av året gav ingen utdelning alls. På hösten satsade Urpilainen på att demonstrera politisk handlingskraft. Hon och hennes parti berömde sig för att ha varit den avgörande pådrivande kraften när regeringen Katainen äntligen samlade sig till beslut om en rad nödvändiga

För alla socialdemokrater var det inte så lätt att hänga med när Jutta Urpilainen körde för fullt. Teckning: Wilfred Hildonen.

strukturella reformer. Partiets låga gallupsiffror föranledde ändå mot slutet av året spekulationer om att Urpilainen är på fallrepet inför partikongressen på våren 2014. Missnöjet var störst bland sd:s manliga medlemmar med fackför-eningsbakgrund. Där sökte man redan en manlig motkandidat till Urpilainen.

För de mindre partierna medförde året 2013 endast mindre förändringar – i de flesta fall dock något nedåt – i opinionsmätningarna. Inte oväntat var det av regeringspartierna vänsterförbundet som hade de största svårigheterna när regeringen tvingades fatta sparbeslut av olika slag. Partiets fullmäktige tog emellertid i slutet av november efter omröstning ställning för fortsatt regeringsmedverkan för kulturminister Paavo Arhinmäki och hans parti. Partiet förutsatte emellertid att saneringen av landets ekonomi inte får ske så att bas-servicen försvagas.

Hautala gjorde sorti

Årets största politiska skandal ledde till att den ena av gröna förbundets två ministrar i regeringen Katainen såg sig tvungen att avgå. Huvudpersonen i dramat var utvecklingsminister Heidi Hautala, som hör till de grönas mest erfarna och uppskattade krafter.

Hon råkade redan i början av året i svårigheter när det kom ut att hon låtit reparera dörren till sin lägenhet i centrum av Helsingfors utan att betala stad-gad arbetsgivaravgift. Litet senare avslöjades det att hon på samma sätt också anlitat en tjetjensk flyktingkvinna som städerska.

Hautala bad offentligt om ursäkt och meddelade dessutom att hon lämnar ministerarbetsgruppen för bekämpning av den så kallade gråa ekonomin. Något skäl att lämna ministerposten tyckte hon sig ändå inte ha.

På hösten var det sedan klippt igen. Minister Hautala ansvarade i regeringen också för ägarstyrningen av statsbolagen och nu kom det ut att hon hade agerat för att få statsbolaget Arctic Shipping att inte väcka åtal mot några Greenpeace-aktivister, som år 2012 gått ombord på två av bolagets isbrytare i Helsingfors hamn och hängt upp banderoller på dem.

En av Hautalas underlydande tog offentligt på sig hela ansvaret för påtryckningarna mot Arctic Shipping – han hade t.o.m. hotat verkställande direktören med avsked – men Hautala meddelade från en resa till New York att hon godkänt tjänstemannens agerande. Litet senare visade det sig att ministern varit klart aktivare än så och att hon de facto förordat ett ingripande mot Arctic Shipping. Det medgav hon raskt också själv och förklarade sina första något missvisande besked med att hon inte omedelbart kom ihåg hur händelserna utvecklats då det begav sig.

Hemkommen från sin utlandsresa höll Hautala presskonferens och meddelade där att hon till följd av sin minneslucka begått en allvarlig blunder och att hon därför inte anser sig kunna sitta kvar som utvecklingsminister. Däremot betonade hon att hon inte gjort sig skyldig till något felgrepp när hon ansåg att Arctic Shipping inte borde väcka åtal mot Greenpeace-aktivisterna. Statsbolag bör hellre föra dialog med medborgarorganisationerna än att ta strid med dem, tyckte hon. På den punkten fick hon medhåll också av statsminister Jyrki Katainen.

Senare visade det sig att det var några av den finländska Sjömansunionens f.d. anställda – alla socialdemokrater – som sett till att Hautalas agerande kom ut i offentligheten.

I regeringen Katainen efterträddes Heidi Hautala av en annan av de grönas mest respekterade politiker – riksdagsman Pekka Haavisto. Han var ju mannen som helt otippad gick till final i presidentvalet år 2012 mot Sauli Niinistö.

Soini i valet och kvalet

På försommaren visade det sig att Timo Soini allvarligt övervägde att ställa upp i valet till Europaparlamentet år 2014. Han medgav att han var starkt tilltalad av tanken på att bli en av de ledande EU-kritikerna i Europaparlamentet. Där satt han ju i mer än ett och ett halvt år efter föregående EU-val år 2009 innan han återvände hem och förde sitt sannfinska parti till jordskredssegern i riksdagsvalet år 2011. Efter det var han ett eftertraktat intervjuobjekt ute i världen och intresset för det internationella ökades tydligen ytterligare av att han nu är ordförande för riksdagens utrikesutskott.

Centerns Juha Sipilä sprang snabbt om Timo Soini och blev den verkliga oppositionsledaren. Teckning: Wilfred Hildonen.

Men för det sannfinska partiet skulle Soinis sorti till Bryssel sannolikt bli något av en katastrof, eftersom partiet inte har någon annan personlighet av Soinis kaliber. Det insåg Soini också själv och därför kom han i slutet av juni till sannfinnarnas partikongress med beskedet att han stannar i Finland och fortsätter med att leda partiet. Beskedet mottogs med stort jubel.

Partikongressen fick också veta att Soini nu siktar på att bli statsminister efter riksdagsvalet 2015. I det här skedet var det fortfarande ganska jämnt mellan de stora partierna i opinionsmätningar, vilket ju faktiskt kunde ge sannfinnarna en chans att bli det största partiet. Det är i praktiken det som krävs för att kvalificera partiledaren för statsministerposten.

Men sedan drog centern allt mer ifrån de övriga stora partierna i opinionsmätningarna, vilket klart försämrade Soinis framtidsutsikter. Sent på hösten kom det ut att Soini överväger att ändå ställa upp i EU-valet. De övervägandena resulterade sedan dagen före julafton i beskedet att han trots allt står fast vid sitt tidigare beslut att stanna i Finland.

Sannfinnarnas främsta röstmagnet i EU-valet blir nu sannolikt i stället den kontroversielle riksdagsmannen Jussi Halla-Aho, som leder sannfinnarnas invandringskritiska falang och som tidigare dömts för hets mot folkgrupp och brott mot trosfriden.

Timo Soini uttalar sig allt som oftast mot rasism och hatpropaganda, men Halla-Aho har han inte klandrat. Bedömningen är att Soini är beroende av det rösttillskott som Halla-Aho har med sig i bagaget. Däremot ingrep Soini på

hösten resolut mot riksdagsledamot James Hirvisaari när denne publicerade en bild som han själv tagit på riksdagshusets läktare. På bilden poserade en nära vän till Hirvisaari med den ökända nazisthålsningen. Hirvisaari fick en allvarlig reprimand av riksdagens talman och blev sedan rask utesluten ur sannfinska partiet och dess riksdagsgrupp trots att han bad om ursäkt och tog avstånd från nazismen.

Hirvisaari meddelade sedan att han hädanefter företräder det pyttelilla partiet Förändring 2011 i riksdagen, ett parti som aldrig tidigare varit ens i närheten av att klara inval i riksdagen.

Att Hirvisaari så resolut fick silkesnöret för sitt tilltag sågs allmänt som ett försök från Timo Soinis sida att gör bilden av sitt parti mera salongsfäbig.

Trög kamp mot stora problem

Regeringen Katainens värsta huvudvärk var under år 2013 den stora obalansen i statsekonomin och en allt mer utdragen ekonomisk stagnation. Statens skuldsättning fortsatte att växa – med över sju miljarder euro – och för att på sikt få obalansen eliminerad borde ett "hållbarhetsunderskott" på hela nio miljarder euro kunna åtgärdas i rask takt. Regeringen har ju redan tidigare lovat att vända skuldsättningen neråt från och med år 2015.

Svårigheterna till trots var Finland fortfarande i slutet av år 2013 ett av endast tre euroländer som fortfarande hade kreditvärdigheten AAA, d.v.s. den bästa möjliga. De två övriga var Tyskland och Luxemburg. Men den finländska statsskulden närmade sig 60 procent av BNP, som är euroländernas gräns för överskuldsättning. Överskrids den går kanske AAA-kreditvärdigheten förlorad med kännbart ökade utgifter för skötseln av statsskulden som följd.

Det andra stora problemet var alltså att det ekonomiska läget – tillväxten ville inte komma i gång igen trots att den internationella ekonomin börjat visa positiva siffror efter den stora ekonomiska krisen. De finländska företagens orderstock växte inte, exporten ökade inte och företagen sade upp anställda i ganska stor skala. Över 15 800 anställda avskedades under året. Den väntade lilla tillväxten i BNP förbyttes i slutet av året i en siffra med minustecken, en tillbakagång alltså. BNP beräknades ha minskat med 1,2 procent år 2013.

Först alldeles i slutet av året började det förekomma svaga tecken på att även den finländska ekonomin börjat repa sig.

Omstridda reformer drivs vidare

Men det var inte bara de ekonomiska problemen som präglade och belastade sexpartiregeringen Katainens verksamhet år 2013. Mycket energi gick åt till att driva en stor kombinerad reform av den kommunala strukturen samt social- och hälsovården vidare så att allt kan föras till beslut före riksdagsvalet 2015.

Det hela gjorde tidvis ett ganska kaotiskt intryck, vilket sannolikt bidrog till de försämrade opinionssiffrorna för de två stora regeringspartierna.

Det lovvärda målet för reformen är att lägga om förvaltningsstrukturen så att basservicen kan garanteras och finansieras på ett säkrare sätt än för närvarande då det redan är problem på olika håll. Det mest kontroversiella är planerna på att skära ner antalet kommuner från dagens 320 till kanske bara 100. Större och färre enheter skall skapas också inom administrationen av social- och hälsovården.

Särskilt oppositionspartiet centern har satt sig till häftigt motvärn och ett ganska omfattande motstånd förkommer också från kommunfältet där många kommuner tycker att de klarar sig bra som det är. Centern har i praktiken makten i ett stort antal landskommuner och befarar att mycket av positionerna går förlorade i de nya storkommunerna särskilt kring städerna. Själv godtar centern endast frivilliga kommunfusioner och förordar en struktur som närmast baserar sig på samarbete inom landskapen.

Regeringen Katainen hade vissa interna svårigheter med att hålla linjen samlad i dessa frågor, men lyckades ändå envist driva projektet framåt steg för steg. I slutet av året beredde man bl.a. en lag som skall möjliggöra tvångsfusioner av kommuner om sådana blir nödvändiga för att det skall gå att få fram tillräckligt stora nya enheter. Frågan är bl.a. vad som sker om sexpartiregeringen driver igenom reformen mot centerns vilja och partiet sedan blir det största partiet i nästa regering.

Nokia sålde sin telefontillverkning

I början av september kom årets största nyhet från den finländska företagsvärlden: Nokia sålde hela sin tillverkning av mobiltelefoner till amerikanska Microsoft för 5,4 miljarder euro. Nokia hade redan i flera år varit ute i stora svårigheter med sjunkande marknadsandelar och en aktiekurs som körts i botten, men nyheten kom ändå som en chock. En era i finländsk företagshistoria gick i graven.

Storbolaget Nokia betraktades ju länge som något av en nationalklenod i sitt slag. På 1990-talet hade Nokias framgång ensam stor andel i att Finland relativt raskt kunde lyfta sig ur den stora bankkrisen. Över 200 000 finländare har aktier i Nokia.

Nu fick aktieägarna trösta sig med att Nokia behöll de funktioner som fortfarande var lönsamma – främst Nokia Solutions & Networks NSN. Försäljningen av mobiltelefonheten godkändes därför tämligen smärtfritt på Nokias bolagsstämma och aktiekursen steg kännbart.

Fräna tag kring svenskan

Svenska språket och särskilt den obligatoriska undervisningen i svenska i de finska skolorna var också år 2013 föremål för stor och delvis häftig debatt. På våren mordhotades några finlandssvenska journalister och deras familjer på nätet. Liknande hot riktades också mot bl.a. stora *Helsingin Sanomats* t.f. chefredaktör för att hon skrivit positivt om svenska språket.

Polisen lyckades inte hitta de skyldiga, men kom till slutsatsen att det troligen var en enda person som stod bakom hoten. Stora *Helsingin Sanomat* reagerade häftigt och publicerade exceptionellt den 31 maj ett uppslag med texter både på svenska och finska. Tidningen arrangerade sedan ett svenskspråkigt evenemang för finskspråkiga på svenska dagen den 6 november.

Ett s.k. medborgarinitiativ lyckades under året få ihop 50 000 namnteckningar under ett krav på slopande av den obligatoriska skolsvenskan. Initiativet kommer upp till behandling i riksdagen under år 2014. Såväl samlingspartiets som socialdemokraternas högsta ledning har uttalat sig för bibehållande av den s.k. "tvångssvenskan".

Det var liksom tidigare främst sannfinnarna som agerade mot den obligatoriska skolsvenskan. Märkligt nog fick de sällskap av aktivister från samlingspartiets ungdomsförbund, som också annars profilerade sig med extrema åsikter. Förbundet vill bl.a. försvaga minoritetsskyddet och slopa kriminaliseringen av hets mot folkgrupp.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2013

Det var alltingsvalet som dominerade det politiska livet på Island under 2013. Framstegspartiet (Framsóknarflokkurinn) och Självständighetspartiet (Sjálfstæðisflokkurinn) tog över makten, samma partier som fram till 2007 hade regerat tillsammans i många år.

Journalisten Arna Schram ger här en översikt över politik och ekonomi på Island under 2013.

Islänningarna gick till valurnorna i slutet av april 2013 för att välja till alltinget. Valresultatet stämde väl överens med de opinionsundersökningar som gjordes under veckorna före valet; Framstegspartiet ökade stort jämfört med förra valet och slutade som det näst största partiet efter Självständighetspartiet. Det var valets största händelse. Ett tag såg det ut som om Framstegspartiet till och med skulle bli större än Självständighetspartiet, enligt vad som indikerades i opinionsundersökningarna. Anmärkningsvärt var också att de regeringspartier som lett Island genom den svåra tiden efter kraschen, Socialdemokratiska alliansen (Samfylkingin) och Vänstern - De gröna (Vinstri hreyfingin – Grænt framboð), led ett så stort nederlag i valet. Två nya partier tog plats i alltinget, Ljus framtid (Björt framtíð) som är en avknoppning av det populära Bästa partiet (Besti flokkurinn) i Reykjavík, och Piratpartiet (Píratar), som har namn och politik gemensamt med liknande partier i övriga Europa. Att Piratpartiets ledare, Birgitta Jónsdóttir (tidigare alltingsledamot för Rörelsen) åtnjuter så stor popularitet som person, spelade dock troligen den största rollen för att det nya partiet nådde femprocentsstrecket och kom in i alltinget.

Valkampen präglades först och främst av debatten om de isländska hushållens ekonomiska villkor – för trots att vänsterpartierna berömde sig av att man lyckats väl med att återuppbygga landets ekonomi efter kraschen, var det många som tyckte att hushållen hade glömts bort och pekade på att många familjer hade svårt att få ekonomin att gå ihop på grund av låga löner, höga priser på basvaror och stora amorteringsbördor.

Redan tidigt i valkampanjen lyckades Framstegspartiet ta kommandot över debatten genom att lägga fram det största vallöftet: att de inflationsindexerade bolånen skulle skrivas ner med en summa som sammanlagt kunde uppgå till 300 miljarder ISK. Det kunde ingen toppa. Detta löfte skulle finansieras med det utrymme som kunde skapas med utdelningen av bankernas konkursbo. Det var inte alla som var helt övertygade om vallöftets trovärdighet; ett av

de argument som framfördes var att detta skulle gynna dem som hade högst löner och att kostnaden till syvende och sist ändå skulle falla på staten. Trots detta tycktes löftet gå hem hos stora väljargrupper, åtminstone ansågs det vara en av de största orsakerna till att Framstegspartiet lyckades öka sitt väljarstöd avsevärt redan under valupptakten. Men det var mera som blev vatten på Framstegspartiets kvarn, bland annat kan nämnas resultatet i Icesave-saken, som ju varit ett återkommande inslag i denna översikt de senaste åren. EFTA-domstolen avvisade nämligen i januari 2013 kravet på att den isländska staten var ansvarig för återbetalning av de inestående medlen på Landsbankinnns konton i Storbritannien och Nederländerna. Framstegspartiets ledare hade hela tiden varit framträdande i kampen emot ett sådant nationellt ansvar.

Framstegspartiets unge ledare, Sigmundur Davíð Gunnlaugsson firade således triumfer när rösterna räknades på valnatten, och trots att hans parti inte blev det största fick han uppdraget av presidenten att inleda regeringförhandlingar. Presidentens argument var att Framstegspartiet hade vunnit den största framgången. Partiet fick 24,4 % av rösterna och säkrade därmed tio ytterligare mandat i alltinget, Självständighetspartiet fick 26,7 % och tre nya mandat, Socialdemokratiska alliansen fick 12,8 % och förlorade elva mandat. Vänstern – De gröna fick 10,6 % av rösterna och förlorade sju mandat, Ljus framtid tog sig in för första gången med 8,2 % och sex mandat och slutligen fick Piratpartiet 5,1 % och tre mandat. Valdeltagandet var 81,4 %.

Välkommen hem säger den nyvalde statsministern Sigmundur Davíð Gunnlaugsson som står i dörren tillsammans med finansminister Bjarni Benediktsson till väljaren. Sigmundur Davíð står utklädd som en gammal gumma i nationaldräkt då Framstegspartiet genom tiderna har på skämt kallats för "Framstegsmadammen" / Framsóknarmaddaman. Teckning: Halldór Baldursson.

Det kom inte som någon överraskning att Sigmundur Davíð inledde regeringsamtal med Självständighetspartiet, eftersom dessa två partier tillsammans utgjorde en säker majoritet i alltinget, och det dröjde heller inte länge förrän de presenterade en regeringsförklaring och fördelade ministerposterna mellan sig. Sigmundur Davíð blev statsminister, och Bjarni Benediktsson, Självständighetspartiets ledare, blev finansminister. Kulturdepartementet, inrikesdepartementet och välfärdsdepartementet tillföll Självständighetspartiet, medan närings- och innovationsdepartementet samt utrikesdepartementet tillföll Framstegspartiet. Löftet om skuldnedskrivningar stod nämnt i regeringsförklaringen, dock inte beskrivet i detalj. Det som kanske är mest intressant att veta för våra vänner i övriga Norden är att denna nya regering beslutade sig för att göra en paus i Islands förhandlingar om inträde i EU. "Förhandlingar om inträde i EU kommer inte att gå vidare utan att föregås av en folkomröstning", står det i Framstegspartiets och Självständighetspartiets regeringsförklaring.

Med sikte på finanser utan underskott

Det var många som ansåg att den nya regeringen var trög i starten och att ministrarna inte gjorde mycket väsen av sig de första månaderna. En av regeringens första åtgärder under sommarsessionen var emellertid att riva upp förra regeringens beslut om en höjning av fiskeriavgiften för fiskerederierna. Som skäl angavs att avgiften skulle bli för betungande för dessa företag. Man avskaffade också förmögenhetsskatten, som också den infördes av den förra regeringen. Den avsåg beskattning av förmögenheter över 100 miljoner ISK.

Enligt traditionen lades budgetpropositionen fram i början av oktober, och där klagjordes regeringens politik under det följande året. En av de största nyheterna där var att man siktar på en statsekonomi utan underskott för 2014. Detta blir i så fall första gången sedan kraschen. Underskottet 2013 uppgår till 31,1 miljarder ISK, men man räknar med att statskassan ska generera ett överskott om 458,7 miljarder ISK 2014. Likaledes siktar man på att få ner statens skulder till under 80 % av BNP. De är nu 85 %. Man beräknar få in avsevärda inkomster genom en ny bankskatt i samband med rekonstruktion av banksystemet, och man räknar med att detta ska inbringa cirka 11 miljarder ISK till statskassan.

I budgetpropositionen föreslås också att inkomstskatten i mittenskiktet ska sänkas från 25,8 % till 25 %. Självständighetspartiet drev frågan om skattesänkningar mycket hårt under valkampen. Ungefär 80 % av alla skattebetalare återfinns i detta mellanskikt. Båda regeringspartierna pratade inför valet också om att skattesystemet måste förenklas, men av det syns inga spår i den nya regeringsförklaringen. Man håller tills vidare fast vid trestegssystemet.

Andra punkter i budgetpropositionen som är värda att nämnas är en sänkning av skatten på engångsblöjor jämte en förlängning av den tidsbegränsade

höjningen av ränte- och barnbidrag. Lönetaket för föräldraledighet höjdes dessutom med 20 000 ISK upp till 370 000 ISK. Därutöver kan nämnas höjda pensioner och handikappersättning om sammanlagt 5 miljarder ISK.

Propositionen förutsätter att tillväxten blir 2,7 % 2014, att prisnivån stiger med 3 %, arbetslösheten uppgår till 4,5 % och att löntagarnas köpkraft ökar med 2,6 %. På längre sikt beräknar man en tillväxt om 2,7 – 2,9 % fram till år 2017 och att arbetslösheten kommer ner till 3,7 % vid samma tid.

Efter valet såg man med spänning fram emot hur Framstegspartiet skulle infria löftet om en nedskrivning av bostadslånen, och i slutet av november la regeringen fram sina förslag. De innebär bland annat att det blir möjligt att ansöka om nedskrivning av inflationsindexerade bostadslån med upp till 4 miljoner ISK för varje person. Allt som allt beräknas detta kosta 80 miljarder ISK. Dessutom kommer medborgarna att få möjlighet att skattefritt använda sig av sitt personliga pensionssparande för att betala av på bostadslånen. Detta förslag blev generellt väl emottaget, och för närvarande arbetar olika projektgrupper å regeringens vägnar med att formulera ett lagförslag så att beslut kan fattas i alltinget under 2014. Man har inte i detalj angivit hur denna skuldnedskrivning ska finansieras, men de styrande hävdar att det kommer att få en obetydlig inverkan på statsutgifterna.

Ordförandeskifte i Socialdemokratiska alliansen och Vänstern – De gröna

De politiker som varit mest framträdande under åren efter kraschen och befunnit sig i ledningen för de dåvarande regeringspartierna Socialdemokratiska alliansen och Vänstern – De gröna ställde inte upp för omval till ledare för sina respektive partier. Här avses Jóhanna Sigurðardóttir, socialdemokraternas förra ledare samt statsminister, och Steingrímur J. Sigfússon, Vänstern – De grönas ordförande samt finansminister. Jóhanna slutade helt i politiken och kandiderade inte i alltingsvalet 2013 medan Steingrímur nöjde sig med att lämna ordförandeposten. Han återvaldes som alltingsrepresentant för Vänstern – De gröna i nordöstra valkretsen. Katrín Jakobsdóttir som varit viceordförande under Steingrímurs tid, blev hans oomstridda efterträdare. Det var inte lika uppenbart vem som skulle ta över ledningen för socialdemokraterna efter Jóhanna, men till slut återstod två kandidater, Árni Páll Árnason, alltingsrepresentant för Reykjavík och före detta minister i Jóhannas regering, och Guðbjartur Hannesson, alltingsledamot för nordvästra valkretsen och före detta välfärdsminister. Guðbjartur var den av de två som stod Jóhanna politiskt närmast. Den mera högersinnade Árni Páll har ofta kritiserat Jóhanna för hennes regeringspolitik. För det blev han undanskuffad som minister mitt i mandatperioden. Trots det vann han kampen om ordförandeposten och fick 3 474 röster i den poströstning som hölls, medan motkandidaten fick 2 115 röster. Resultatet

*"Glöm inte att tacka mig" säger Jóhanna Sigurðardóttir som ofta kallades för "den heliga Jóhanna" då hon lämnar över partiordförandeskapsstafetten till Árni Páll Árnason. Skölden är sönderskjuten av saker i vilka Jóhanna led nederlag.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

kungjordes i februari 2013. Árni Páll fick då ytterligare en kamp att utkämpa eftersom socialdemokraterna vid den här tiden hade börjat förlora stöd i opinionsmätningarna, och alltingsvalets resultat kan inte tolkas på annat sätt än som ett stort bakslag för partiet. En del av socialdemokraternas väljare gick över till det nya partiet Ljus framtid, ett parti vars politik inte skiljer sig särskilt mycket från socialdemokraternas. Två av Ljus framtids nuvarande alltingsledamöter är före detta socialdemokrater, och en av dessa, Guðmundur Steingrímsson, är en av partiets två språkrör. I de andra partiernas ledningar förekom inga förändringar under 2013, men det kan nämnas att Självständighetspartiets ordförande Bjarni Benediktsson fick mycket stark kritik i början av året och under valkampen. Det sades att han inte var en tillräckligt stark ledare, och opinionsmätningar som påstods ha tillkommit efter påtryckningar från partiets viceordförande Hanna Birna Kristjánsdóttir och hennes stödjande krets, visade att den allmänna uppfattningen var att hon vore en starkare ordförande. I en omtalad tv-intervju i april berättade Bjarni att han allvarligt funderade på att avgå, inte minst på grund av att partiet vid den tidpunkten förlorade väljarsympatier. Denna intervju visade sig utgöra en vändpunkt i debatten om Bjarni och hans position i partiet. Han lyckades visa fram sin mänskliga och varma sida – som man inte sett så mycket av tidigare – och därmed vann han allmänhetens sympati. Till följd av detta blev han offentligt uppmanad av många partikamrater att fortsätta, vilket han också gjorde.

Grundlagsprojektet ebbar ut

Jóhanna Sigurðardóttirs regering hade lagt ner mycket arbete, ambition och pengar på arbetet med att revidera grundlagen, vilket har berörts i detta forum tidigare. Det förslag som den allmänt valda grundlagskommittén lade fram frös inne, och inga förslag till förändringar i grundlagen presenterades av alltinget. Under mandatperiodens upplopp klubbades dock några förändringar igenom i all hast, eller som en nödlösning, vilket det utifrån såg ut att vara, med innebörden att man under nästa mandatperiod skulle kunna göra ändringar i grundlagen utan att behöva utlysa val, vilket tidigare har krävts. Den nye statsministern, Sigmundur Davíð Gunnlaugsson lät det bli en av sina första uppgifter att utse en ny grundlagskommitté med representanter från alla partier, och den har till uppgift att gå igenom konsekvenserna av eventuella förändringar i grundlagen med den förra kommitténs förslag som underlag. Siktet är inställt på att kommitténs arbete är klart i tid, som det formuleras, så att det blir möjligt att besluta om ett förslag till grundlagsändringar under innevarande mandatperiod.

Sjukvården i fokus

Hälso- och sjukvården var en av de stora frågor som debatterades på Island under 2013, och det går knappast att prata politik utan att samtidigt nämna denna sakfråga. Debatten handlade bland annat om att läkares och sjukskötares landsflykt,

*Presidenten ger den
avgående statsminis-
tern en avskedskyss.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

den enorma pressen på all personal, bristen på specialister, den gammalmodiga och trasiga utrustningen och de nedslitna lokalerna berodde på långvariga nedskärningar av anslagen till Landspítalinn. Anslagen hade skurits ner drastiskt med början 2008, samtidigt som invånarantalet ökat. Debatten nådde sin klimax några dagar innan regeringen la fram budgetpropositionen. Universitetssjukhuset Landspítalins chef, Björn Zoëga, meddelade då att han hade beslutat sig för att säga upp sig. Den huvudsakliga anledningen var att det nu enligt hans mening gått för långt med nedskärningskraven för sjukhuset i den opublicerade propositionen. En nödvändig upprustning var alltså inte i sikte. Hans utspel resulterade i att diskussionen om situationen på sjukhuset tilltog i styrka. Det hade gått så långt att pressen på sjukvårdspersonalen, på grund av utmattning och personalbrist, hade börjat gå ut över patienterna. En ny chef tillsattes genast, psykiatern Páll Matthíasson, och han instämde i sin föregångares påståenden om att det inte vore möjligt att göra ytterligare nedskärningar. Politikerna utsattes för stor press, vilket resulterade i att hälso- och sjukvårdsminister Kristján Þór Júlíusson i slutet av året meddelade att Landspítalinn skulle få avsevärt ökade anslag till inköp av utrustning de kommande åren, och dessutom mera pengar än det ursprungligen var tänkt i budgetpropositionen. Debatten om Landspítalinn är emellertid långtifrån avslutad och många anser att det kan få ödesdigra konsekvenser om inte sjukvården får ytterligare tillskott.

Kommunalval 2014

Under 2014 kommer den politiska debatten att domineras av kommunalvalen. Det står klart att det kommer att bli förändringar i huvudstadsområdet, eftersom borgmästaren Jón Gnarr, som faktiskt blivit riktigt populär, i slutet av 2013 meddelade att han tänkte sluta i politiken och att Bästa partiet skulle uppgå i Ljus framtid. Detta parti planerar att kandidera i ett stort antal kommuner runt om i landet. "Jag är helt enkelt ingen politiker. Jag är komiker, vilket är vare sig bättre eller sämre", sa Jón som skäl till varför han vill sluta. "Jag gillar inte den här kulturen som politiken är. Jag vill göra något annat, med mera glädje och kreativitet." Björn Blöndal, Jón Gnarrs högra hand, kommer att stå på första plats på Ljus framtids lista i Reykjavík.

När detta skrivs pågår processen såväl i Reykjavík som ute i landet med att bilda grupperingar och ta fram kandidater, antingen med vallistor eller i provval. Självständighetspartiet i Reykjavík har emellertid redan valt en ny ledare efter att Hanna Birna Kristjánsdóttir gick över till rikspolitiken. Det nya överhuvudet är Halldór Halldórsson som mest har låtit tala om sig som ordförande och språkrör för Isländska kommunförbundet. De opinionsmätningar som genomförts angående partiernas stöd i huvudstaden visar att maktfördelningen kommer att förbli i princip oförändrad. Ljus framtid blir störst, därefter

Självständighetspartiet, Socialdemokratiska alliansen och till sist Vänstern – De gröna. I denna stund är det osäkert om Framstegspartiet lyckas få några representanter, vilket man inte haft sedan man fick lämna kommunfullmäktige i valet 2010.

Oro på arbetsmarknaden

Även om kommunpolitiken kommer att stå högt upp på agendan under 2014, kommer löneförhandlingarna utan tvekan att också de sätta sin prägel på året. Stora grupper, som till exempel lärarna, har hotat med strejk eller andra åtgärder om de inte får rejäla löneförhöjningar. Det står klart att såväl de lågavlönade som medelinkomsttagarna tycker sig ha väntat länge nog på bättre löner. Löntagarnas köpkraft har inte ökat mycket sedan 2008. De stora parterna på arbetsmarknaden, den isländska arbetsgivarföreningen (Samtök atvinnulífsins) och isländska motsvarigheten till LO (ASÍ, Alþýðusamband Íslands), slöt ett ettårigt avtal för sina medlemmar i slutet av 2013 där man bland annat kom överens om en löneökning på 2,8 %. Ledarna för de två organisationerna ansåg att man med detta avtal dämpade inflationen och därmed säkrade lönernas köpkraft. Många av ASÍ:s medlemsföreningar förkastade dock avtalet vilket mycket troligen innebär att arbetsmarknaden under 2014 kommer att präglas av märkbar oro.

Arbetslösheten har minskat avsevärt under de senaste åren – åtminstone om man ska gå efter de officiella siffrorna. De visar att arbetslösheten har varit i medeltal 4,7 % under 2013. Man har dock påtalat att dessa siffror kan vara lägre än de egentliga, eftersom många har skrivit in sig på utbildningar eller flyttat från landet. Vad just utflyttningen anbelangar, sågs en positiv utveckling under 2013, då fler flyttade till än från landet. Det är första gången sedan 2008 som riktningen går åt det hållet.

Under perioden 2009 – 2012 flyttade sammanlagt 8 692 personer fler från Island än till. 2013 flyttade 7 071 personer till Island, 2012 var siffran 5 957. Sammanlagt flyttade 5 473 personer från Island under 2013, vilket är något färre än 2012 då 6 276 personer flyttade ut. De flesta islänningar som lämnar landet flyttar till Norge, Danmark eller Sverige.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

2013 – ÅRET DET BLE SÅ BLÅTT

Politikk og økonomi i Norge 2013

Etter åtte år tapte Jens Stoltenbergs rødgrønne koalisjon makten til en blåblå allianse med Høyres Erna Solberg som statsminister. For første gang i Fremskrittspartiets historie sitter man nå med hendene på regjeringssvaret. *Aftenpostens* politiske redaktør er ikke tvil om at dette er historiske hendelser når han her gir en oversikt over så vel den politiske som den økonomiske utviklingen i et stabilt og meget velstående land.

I norsk politikk vil 2013 bli stående som et historisk år. Det er året da Fremskrittspartiet – selve inkarnasjonen av en fristilt og til dels populistisk opposisjon – ble regjeringsparti. Og det er året da det konservative Høyre etablerte et regjeringssamarbeid den tidligere Høyre-statsminister Jan P. Syse i sin tid karakteriserte som «hinsides enhver fornuft». Det er dessuten bare seks år siden Torbjørn Røe Isaksen – fersk kunnskapsminister og en av Høyres fremtidshåp – grundig og analytisk konkuderte med at et slikt topartisamarbeid var «like lite sannsynlig som ønskelig».

Men det var den gang – og ikke nå.

Norske kommentatorer har skrevet spaltekilometre om det som gjør dette året så unikt i vår nære politiske historie. Det er historien om det upålitelige og omskiftelige systemskiftepartiet som i oktober tok sete ved Kongens bord. En viktig forutsetning for dette hamskiftet var nok at selveste parti-eieren, Carl I Hagen, for noen år siden trakk seg tilbake til fordel for den sittende parti-lederen, Siv Jensen. Innad i partiet har vi sett fremveksten av mer polerte politikere på bekostning av dem som aldri lærte seg å snakke med politisk innestemme. Og vi har vært vitne til politiske kursendringer som åpner for regjeringsmakt selv for et parti som elsker opposisjonstilværelsens politiske og retoriske løssluppenhet. Frp-leder Siv Jensen har formulert dette kort og megetsigende: «Det er en tid for alt.» Nå er det altså tid for regjeringsmakt.

Skiftende regjeringer

Sett utenfra ser kanskje de norske regjeringsmønstrene relativt statiske ut. Det er imidlertid en illusjon. Hvis vi ser på samarbeidskonstellasjonene siden 1997, altså de fire siste stortingsperiodene, finner vi hele fem forskjellige hvis vi tar med dagens regjering. Fra 1997 til 1999 besto den norske regjeringen av sentrumpartiene Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre.

Arbeiderpartiet regjerte alene fra 1999 til 2001. De neste fire (2001-2005) årene styrte en mindretallskoalisjon av Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Så kom de åtte (2005-2013) årene med Jens Stoltenbergs flertallskoalisjon med Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Og nå leder altså Erna Solberg en mindretallsregjering der Høyre og Fremskrittspartiet har plass.

Disse enkle fakta viser frem et fleksibelt politisk system der det stadig arbeides frem nye og regjeringsdyktige samarbeidskonstellasjoner. Det er i lys av dette vi må se dagens blåblå regjering. Det norske Språkrådet offentliggjør hvert eneste år en liste av nye ord som er oppstått. I 2013 ble «blåblå» kåret til årets nyord. Det henspiller på at for første gang i vår politiske historie er det to høyrepartier som utgjør regjeringen.

Høyre med selvskreven statsminister: Erna Solberg

Det var aldri tvil om at Høyre-leder Erna Solberg ville bli statsminister hvis stortingsvalget førte til et regjeringsskifte. Høyre hadde i lang tid vært det suverent største partiet på borgerlig side, og det var åpenbart at ingen kunne utfordre Solberg som regjeringsleder. Både personlig og politisk vokste hun frem som den naturlige lederen. Dette faktum er en større personlig triumf for Erna Solberg enn for de fleste andre norske politikere som har vært i en tilsvarende situasjon. For hun har opplevd perioder som Høyre-leder da det internt

*Bergenserer Erna Solberg kan istemme bysangen i glede over valgseieren.
Tegning: Inge Grødum.*

og eksternt ble sådd sterk tvil om hun var i stand til å føre Høyre frem til regjeringsmakt. Både hennes lederegenskaper og velgertekke ble diskutert, og flere profilerte aktører i og rundt partiet Høyre ønsket at hun skulle bli skiftet ut.

I dag er det ingen slike røster å høre. Erna Solberg maktet å skape troverdighet både rundt seg selv og sitt parti. Hun maktet også å forhandle frem en regjeringsplattform med Fremskrittspartiet, men som Kristelig Folkeparti og Venstre likevel til en viss grad kunne akseptere. Erna Solbergs erklærte mål var å etablere en fireparti-regjering. Det viste seg umulig å få til, selv om man kom nærmere målet enn de fleste på forhånd trodde. Mange tror nok hun heller ville regjert sammen med Kristelig Folkeparti og Venstre, men Fremskrittspartiet var i lang tid før valget krystallklar på at man ikke ville støtte en regjering der man selv ikke deltok. Derfor ville en mindretallsregjering utgått av Høyre og de to sentrumspartiene allerede fra første dag fått store problemer med å samle flertall for sin politikk i Stortinget. Et slikt risikoprojekt var det nokså utenkelig at Erna Solberg ville begi seg inn på. Derfor ble den eneste mulige konklusjon en blåblå mindretallsregjering med en samarbeidsavtale med Kristelig Folkeparti og Venstre.

De viktigste statsrådspostene i Solberg-regjeringen er godt fordelt mellom Høyre og FRP, selv om Høyre selvfølgelig har ansvaret for flest departementer. Siv Jensen er finansminister, og hennes partikollega Anders Anundsen er Justis- og beredskapsminister. En erfaren Høyre-politiker med internasjonal erfaring, Børge Brende, er utenriksminister, mens Ine Eriksen Søreide fra Høyre har ansvar for Forsvarsdepartementet. Helt nytt i denne regjeringen er en egen statsråd ved Statsministerens kontor «for samordning av EØS-saker og forholdet til EU» – Vidar Helgesen fra Høyre.

FRP i regjering – mange spørsmål

Det er bare noen få måneder siden regjeringsskiftet. Det betyr selvsagt at ingen av oss vet hvordan det politiske klimaet mellom Høyre og Fremskrittspartiet er om ett, to eller fire år. Det vi imidlertid vet, er at Fremskrittspartiet har akslet regjeringstrøyen med større selvfølgelighet enn mange av oss trodde på forhånd. Selveste Opposisjonspartiet – med stor O – er uhyre raskt blitt en del av «den etablerte og samhandlende politiske eliten,» slik en av de norske kommentatorveteranene med konservativ bakgrunn, Terje Svabø, så presist har formulert det.

Mange nordmenn har nok latt seg overraske over at Fremskrittspartiet til de grader nå var mentalt og praktisk klar for regjeringsmakt. Vi har gjennom denne første regjeringstiden sett et parti som er opptatt av å dyrke sine seire og samtidig erkjenne nederlagene. Slik har nok Fremskrittspartiet lært av et annet innbitt opposisjonspartis første usikre regjeringsmåneder. For høsten 2005 gjorde SV alt for å ødelegge for seg selv som nybakt posisjonsparti, ikke

minst ved å fokusere på nederlag og internt uenighet. Slike tabber virker det som om Fremskrittspartiet er seg meget bevisst på å unngå.

Det høres imidlertid allerede advarende røster innenfra om at Frp er blitt for glattpolert i språkbruken og for utydelig i standpunktene. Derfor er det umulig å spå noe om de første månedenes suksess vil være. Det er ikke noen dristig spådom at dette vil henge nøye sammen med oppslutningen på meningsmålingene når lokalvalgene nærmer seg i 2015. Først da vil vi få en skikkelig test på om Frp-velgerne liker det de ser av sitt eget parti i regjering. Eller om de savner den friske og forbeholdsløse – kanskje også ansvarsløse – utålmodigheten som bærer Fremskrittspartiet varemerke: «Beskriv problemet på onsdag. Løs det på torsdag.»

Den gjenstridige regjeringsvirkeligheten er en helt annen. Derfor er også Frps regjeringstone en helt annen enn den partiet brukte i opposisjon. For nå bruker partiets fremste menn og kvinner en språkbruk som til nå har vært fremmedord i deres politiske verktøykasse: Konsekvensanalyse, tålmodighet og helhetstenkning. Partiet har fått «en rørende sans for skikkelighet, utredninger og lange tanker, til forveksling lik politikere fleste. Rett-fra-levrabadskapet tvinges nå til å ta en runde innom hjernen. Og byråkratene,» slik økonomiavisen *Dagens Næringsliv* har oppsummert på lederplass.

Men det er fra nå av det skal prøves om også et masete systemskifteparti av Frps støpning kan lære seg å oppdage gleden ved kompromissenes opphøyde nødvendighet. Den læringskurven blir i alle fall interessant å følge.

*Siv Jensens kjole og triumfrop etter valget fikk stor oppmerksomhet.
Tegning: Inge Grødum.*

Utenlandske reaksjoner på FRP som regjeringsparti

En mye omtalt parentes i den norske debatten er hvordan Fremskrittspartiet er blitt mottatt som regjeringsparti utenfor Norges grenser. Seriøse aviser som spanske *El Pais* og britiske *The Guardian* illustrerte regjeringsskiftet med å trykke bilder av 22.juli-terroristen Anders Behring Breivik. Bakgrunnen for dette fotovalget var selvsagt at Behring Breivik en tid var medlem i Fremskrittspartiets ungdomsorganisasjon. Han meldte seg for øvrig ut fordi han var misfornøyd med partiets politikk. Dessuten forlot han partiet før hans egen høyreekstreme radikaliseringsprosess for alvor var begynt, en prosess som fikk katastrofale følger.

Sett med en del utenlandske øyne fortoner det seg både uvirkelig og uforståelig at norske velgere sørger for regjeringsmakt til et parti der den ansvarlige for 22.juli-massakren hadde følt seg politisk hjemme. Forklaringen er selvsagt at knapt noen nordmenn holder Fremskrittspartiet direkte eller indirekte ansvarlig for den tragedien som rammet oss. Det er det heller ingen grunn til.

På samme vis opplevde de fleste nordmenn det som malplassert når en del nordiske kommentatorer og samfunnsdebattanter etter valget i fjor høst plasserte Fremskrittspartiet i samme kategori som nasjonalistiske og innvandrerfiendtlige høyrepartier på det europeiske kontinent. Også Frps politiske motstandere på venstresiden i norsk politikk har tatt avstand fra en slik plassering. Det er på sin plass. For det går ofte galt når man overfører sitt eget lands politiske landskap til andre lands politiske mønster. Selv når dette gjelder våre naboland.

Eksempelvis så har Fremskrittspartiet ved en rekke anledninger tatt avstand fra Sverigedemokratenes politikk, mens man heller ikke ønsker noe samarbeid med Dansk Folkeparti. Frp mener at i Danmark er det Venstre som står partiets politiske holdninger nærmest. Dette bare for å illustrere hvor problematisk det er å sette likhetstegn mellom partiene fra forskjellige land, selv når det gjelder land med så lik politisk struktur som det vi har i Norden.

Regjeringens støttespillere – Kristelig Folkeparti og Venstre

Kristelig Folkeparti og Venstre lovet velgerne før valget at de ville bidra til et regjeringsskifte. Det førte til forhandlinger med Høyre og Fremskrittspartiet. Den politiske avstanden var likevel for stor til at det kunne bli etablert en firepartiregjering. Men det ble utarbeidet en samarbeidsregjering der Kristelig Folkeparti og Venstre fikk betydelig gjennomslag for noen av sine politiske hjertesaker. Eksempelvis ble det sagt nei til å ta skritt som kunne åpnet for oljeboring i de omstridte havområdene utenfor Lofoten og Senja i denne stortingsperioden. Og det til tross for at de to regjeringspartiene hadde programfestet en slik åpning.

Kristelig Folkeparti og Venstre er nå etablert som regjeringens støttepartier. Det avgjørende vil selvsagt være om de to kan være med på Solberg-regjeringens budsjettforslag fra høsten 2014. Så langt er imidlertid tonen nesten overraskende god mellom de to regjeringspartiene og disse to støttepartiene.

«*Havarikommisjoner*»

De senere år har ordet "havarikommisjon" fått en helt spesiell mening i norsk offentlighet. Det brukes om det utvalg som partiene nedsetter etter et særdeles dårlig valgresultat. Komiteer med den utakknemlige oppgave å finne en tilfredsstillende forklaring på hvorfor det gikk så galt om det gjorde.

Det hender at partilederen rett og slett erklærer sin avgang på selve valgnatten. Slik Venstre-leder Lars Sponheim gjorde etter nederlaget i 2009 og SVs leder, Kristin Halvorsen, gjorde det etter et elendig resultat ved lokalvalget i 2011.

Kristelig Folkeparti valgte en annen metode da partiet ved kommunevalget i 2003 fikk et meget dårlig valgresultat. Da nedsatte man et såkalt "havarikommisjon" som konkluderte med så hard kritikk at den daværende partileder, Valgerd Svarstad Haugland, gikk av. For øvrig uten at det bedret partiets posisjon.

Svarstad Haugland gikk av på et ekstraordinært landsmøte. Det er en meget sjelden foreteelse i norsk politikk. Men etter stortingsvalget i 2013 fikk både Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti sin havarikommisjon med oppdrag å finne forklaringen på at begge partier gjorde dårlige valg. Spesielt SV var hardt ute å kjøre, og kjempet lenge mot sperregrensen på fire prosent.

Likevel utløste ikke dette katastrofale valgresultat noen intern strid i SV. En nærliggende forklaring er at de fleste innad i partiet så at åtte års regjeringdeltagelse hadde devaluert partiet som en kritisk kraft i norsk offentlighet. Det er bare ikke realistisk å tro man skal ta vare på sin opposisjonelle identitet samtidig som et parti må ta ansvar for alt som ikke fungerer i et samfunn. Spesielt ikke med så kravstore velgere som de norske – vi som har gjort det til en nasjonal dyd å dyrke de stigende forventningers misnøye.

Og i SV var man hele regjeringperioden innad nesten rørende enige om den rødgrønne strategien. Dessuten hadde Kristin Halvorsen – den mest sentrale SV-strategen bak det rødgrønne samarbeidet – gått av til fordel for Audun Lysbakken. Han kommer fra SVs mer ideologisk kravstore fløy, men har helhjertet støttet partiets regjeringprosjekt. Slik sto det meste av SV samlet rundt strategien - da er det ikke mye å gjøre opprør mot.

Senterpartiets spesielle problemer

I Senterpartiet var det helt annerledes. Valgresultatet var ikke så dårlig som mange hadde fryktet. Likevel utløste det en slags borgerkrig i partiet. "Havarikommisjonen" som ble nedsatt pekte på at det ble gjort et bredt spekter av politiske, strategiske og personlige feil. Likevel var det ingen som trakk i tvil at det var riktig av Senterpartiet å være en del av det rødgrønne prosjektet. Dette strategiske grunnlaget hadde de to juniorpartnerne i Stoltenberg-regjeringen felles.

Så ble oppgjøret i Senterpartiet likevel så mye bitrere. Det hadde sammenheng med et meget vanskelig samarbeidsforhold mellom leder Liv Signe Navarsete og nestleder Ola Borten Moe. Dette ble gjort til et hovedpoeng i den offentlige debatt, til en viss grad i partiets interne evaluering, men viktigst: I oppgjøret innad i Senterpartiet.

Resultatet ble en ødeleggende og lekkasjefylt debatt som resulterte i at partileder Navarsete trakk seg og innkalte til ekstraordinært landsmøte i april. Der vil hun bli erstattet (i skrivende stund, 14. februar, er ikke dette et faktum, men det helt åpenbare resultatet) av Trygve Slagsvold Vedum, også han nestleder, men av det samlende slaget.

Det finnes imidlertid en fremtidspeker i dette oppgjøret. For med en viss rett hevdes det at Ola Borten Moe kan tenkes å dra Senterpartiet mer i retning Kristelig Folkeparti og Venstre – og dermed også Høyre – enn dagens kurs representerer. Brytningene er der, men uansett ligger konklusjonen meget langt frem.

*Striden i Senterpartiet har fått tegneren til å hente fram tidligere statsminister Per Borten, mens Liv Signe Navarsete koker i den sorte gryte.
Tegning: Inge Grødum.*

Arbeiderpartiets situasjon

I norsk politikk er Arbeiderpartiet nesten alltid det mest sentrale partiet i en enhver analyse. Slik er det ikke når det politiske boet for 2013 skal gjøres opp. Partiet gjorde et brukbart valg, men tapte regjeringsmakten etter åtte år. Det er selvsagt diskusjoner om hva som kunne vært gjort annerledes, men det er ingen opprivende politisk eller personlig strid rundt dette.

Jens Stoltenberg sitter trygt som partileder. Spekulasjonene rundt ham dreier seg mer om hva man tror Jens Stoltenberg selv ønsker seg for de kommende årene. I Arbeiderpartiet forklares valgnederlaget med at norske velgere rett og slett ønsket et skifte for skiftets egen skyld. Ikke fordi man ønsket en annen kurs for Norge. En slik forklaring har nok noe for seg, selv om den er for enkel. Velgerne opplevde nok en Stoltenberg-regjering som den siste tiden ikke maktet å presentere nye politiske initiativ som man følte drev Norge fremover. Det ble mye snakk om god og forsvarlig drift i et kriserammet Europa.

I Norges helt spesielle og gode økonomiske situasjon fant Arbeiderpartiet sine beste argumenter for en fortsatt Stoltenberg-regjering. Velgerne ville det annerledes og aksepterte rett og slett ikke argumentasjonen om at en Solberg-regjering representerer et dristig eksperiment. Erna Solberg fremstår da heller ikke som en politisk leder som gambler med den økonomiske politikken.

Et nytt parti kom ved fjorårets valg inn på Stortinget. Det er lenge siden siste det skjedde. Men Miljøpartiet De Grønne har de kommende fire årene én representant i nasjonalforsamlingen.

Stabil og god økonomi

Den norske økonomien er som kjent nokså spesiell i europeisk sammenheng. Det gjelder fortsatt, selv om det i løpet av det siste året har vært tegn til at det også for Norge ikke bare peker oppover. Arbeidsløsheten er imidlertid lav, men den langvarige oppgangen i boligprisene har stagnert. Det er så langt ingen dramatiske utslag, men nok til at det spekuleres i om dette er tegn på fremtidige problemer. En grunnleggende utfordring er at lønningene gjennom flere år har steget raskere enn produktiviteten. Det hevdes også at Norge har sakkert akterut i forhold til andre land når det gjelder produktivitetsvekst, og at dette fører til at vi taper konkurransen med andre land. Dette er trekk som opptar både næringslivet og finanspolitikkerne.

Norge har en oljedrevet økonomi også i den forstand at det påvirker lønnsnivået. I oljeindustrien er lønningene svært høye. Det smitter over på den delen av fastlandsindustrien som leverer til oljeindustrien. Og dette igjen påvirker det øvrige lønnsnivået.

ANDERS WETTERGREN

UPPLADDNING I KRISENS TECKEN

Svensk politik 2013

Året före supervalåret 2014 präglades inte av några stora principiella strider i den politiska debatten. De fyra regeringspartierna står enade inför den kommande valrörelsen medan Socialdemokraternas ledare Stefan Löfven undviker att göra om Mona Sahlins misstag och går därför till val på egen hand. Två frågeområden dominerade debatten under 2013 – skolan och jobben.

Artikelförfattaren Anders Wettergren är fil.dr i statskunskap och har varit andreredaktör på *Göteborgs-Posten*.

Året före ett val brukar kännetecknas av försiktiga partier som söker sig fram till vinnande valfrågor. För Alliansregeringen har det åter handlat om att fortsätta balansera ekonomin i en internationell ekonomisk kris, precis som före valet 2010. Det har helt enkelt inte funnits utrymme för dyra utspel, även om Sveriges ekonomi varit i ett förhållandevis gott tillstånd.

Historien upprepar sig med andra ord när det är borgerlig regering. Så var det när Thorbjörn Fälldin bildade sin första regering 1976. Så var det även under Carl Bildts regering 1991-94 som inte hann bli mer än året gammal innan den stora finanskrisen slog till.

På väg mot supervalåret då Sverige väljer inte bara till riksdag, landsting och kommuner utan också till EU-parlamentet är inte utgångspunkten den bästa för regeringen. I varje fall inte om man ser till opinionsutvecklingen. Under 2013 har oppositionen stärkt sin ställning hos väljarna. I slutet av året kunde de rödgröna – Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet glädja sig åt att omkring hälften av väljarna slöt upp bakom dem. Försprånget var omkring 10 procent till de fyra Allianspartierna – Moderaterna, Folkpartiet, Centern och Kristdemokraterna. Ett år före valet attraherade Sverigedemokraterna närmare 10 procent av väljarna.

De fyra Allianspartierna har alla backat i opinionen sedan valet. För Moderaterna handlar det om så mycket som 5 procent. För två av partierna är läget krisartat. Både Centern och Kristdemokraterna befinner sig på snubbelavstånd från fyraprocentsspärren till riksdagen. Kristdemokraterna har i de flesta opinionsmätningarna under året hamnat under spärren. Centern har gjort det i flera mätningar.

Centern fick ändå oväntat hjälp av Socialdemokraterna att lyfta sig över den

kritiska gränsen. Det ledande oppositionspartiet gjorde ett försök att utnyttja Centerns ambition att framstå som ett stadsliberalt parti när det lyfte fram landsbygdens problem. Med detta hoppades Socialdemokraterna att pressa Annie Lööfs parti under spärren. Så lätt gick det emellertid inte. Centern visade sig fortfarande ha ett starkt fäste på landsbygden och kunde tacksamt ta emot möjligheten att komma in i debatten på sin hemmaplan.

Stärkt opposition

På oppositionssidan har samtliga partier stärkt sin ställning i förhållande till valet 2010. Även om Socialdemokraterna bara haft små förändringar har Stefan Löfven kunnat gå in i valåret med närmare en tredjedel av väljarna bakom sig. Det är betydligt bättre än katastrofen 2010 och sedan året under Håkan Juholts partiledarskap då Socialdemokraterna till och med halkade under 25 procent.

Även Miljöpartiet och Vänsterpartiet har gått framåt; Vänsterpartiet under sin nya ledare Jonas Sjöstedt. Men uppåt har det också gått för Sverigedemokraterna. Partiledaren Jimmy Åkesson har svingat partipiskan och partiet har försökt tvätta bort rasiststämpeln genom att rensa ut flera Sverigedemokrater som uttalat sig rasistiskt.

Sverigedemokraterna har nästan 10 procent av väljarna bakom sig inför valåret och kan få en avgörande ställning i den nya riksdagen. Även om den rödgröna oppositionen kan peka på en klar ledning över Alliansen är det inte givet att Stefan Löfven får chansen att bilda regering. För att vara riktigt säker måste de rödgröna samla minst hälften av väljarna i valet. Om det inte lyckas kommer med stor sannolikhet Sverigedemokraterna att få ett avgörande inflytande. Att de skulle avstå från att rösta emot en Socialdemokratisk regering är inte sannolikt. Precis som det är föga troligt att Alliansspartierna kan lyfta sig till egen majoritet. Men vilket pris kommer Sverigedemokraterna att begära?

Allianspartierna har emellertid visat god sammanhållning under året. Kulmen var när Annie Lööf bjöd in de tre andra partiledarna till korvgrillning i sitt barndomshem i Maramö i Småland. Massmedia fanns naturligtvis på plats och spred bilder av glatt leende partiledare i grilloset.

En enig Allians satte Stefan Löfven under allt hårdare press när det gällde regeringsalternativet. Vi har ett gemensamt program, hur ser det rödgröna alternativet ut? löd den återkommande frågan från regeringspartierna. Svaret på frågan blev helt enkelt att det inte kommer att presenteras något regeringsalternativ. Löfven vill inte göra om Mona Sahlins misstag från valet 2010. Hon pressades av partiet att ta med Vänsterpartiet i regeringsplanerna. I sitt avskedstal bekände Sahlin att Socialdemokraterna gått till val på fel frågor och med fel samarbetspartner. Nu förklarade Löfven att Socialdemokraterna skulle gå till val för egen maskin. Underförstått räknar han med att i regeringsställning samarbeta med

Miljöpartiet och att Vänsterpartiet inte kommer att fälla en Socialdemokratisk regering. Han förklarade sig emellertid även beredd att samarbeta över blockgränsen.

Så ser alltså spelplanen ut när Sverige går in i valåret. Men vilka frågor dök då upp under året som kan få återverkningar i valrörelsen?

Inga stora stridsfrågor

Det är svårt att se några skarpa principiella skiljelinjer mellan regeringen och oppositionen. Den politiska debatten har till en del varit händelsestyrd mer än sprungen ur partiernas idéprogram. Men skolan och jobben kommer att bli två frågeområden som glider över från 2013 in i valrörelsen. Det är också möjligt att skattepolitiken blir en del av valdebatten.

Socialdemokraternas intresse för skattefrågor är dock begränsat. De har accepterat regeringens så kallade jobbskatteavdrag – ett avdrag som får göras på skatten på arbetsinkomster och någon särskilt intensiv strid mellan statsminister Fredrik Reinfeldt och Stefan Löfven lär det knappast bli när det gäller inkomstskatten.

Däremot blev det en principiell motsättning under slutet av året om en förändring av skatteskalen – eller snarare om möjligheten att göra avsteg från budgetreglerna. För 20 år sedan enades partierna om att budgeten måste behandlas i sin helhet. Enskilda frågor får inte brytas ut och behandlas separat. Detta för att stärka en minoritetsregerings ställning och ansvar för budgeten så att olika uppgörelser inte får utgifterna att skena iväg.

Stefan Löfven och Socialdemokraternas ekonomiska talesperson Magdalena Andersson såg dock en chans att komma åt regeringen när det gällde den så kallade brytpunkten i inkomstskatten – den gräns där inkomsttagarna börjar betala statlig skatt. Den gränsen ligger sedan flera år vid en inkomst på cirka 36 000 kronor i månaden. Avsikten var från början att en begränsad andel av inkomsttagarna skulle betala statlig skatt, men i takt med stigande inkomster har allt fler blivit statliga skattebetalare.

Regeringens förslag om en höjning av brytpunkten gick igenom när budgeten godkändes av höstriksdagen. Den rödgröna oppositionen gjorde ett försök att lyfta ut frågan om brytpunkten och fick stöd av Sverigedemokraterna. Inledningsvis blev det inte någon framgång. Vid behandlingen i riksdagen missade två socialdemokrater omröstningen och Jonas Sjöstedt var frånvarande. Han hade glömt att kvitta ut sig.

Den principiella striden fortsatte emellertid tills den avgjordes i slutet av året. Oppositionens förnyade försök att få igenom en omröstning om brytpunkten stoppades av talmannen Per Westerberg. Frågan hänsköts till konstitutionsutskottet som med tanke på majoritetssläget inte överraskande kom fram till att det var helt i sin ordning att särbehandla frågan; en utebliven skat-

*Finansministern in spe
Magdalena Andersson (S)
skjuter in sig på Moderaterna.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

tesänkning skulle ju inte försämra statens finanser. Och oppositionen kunde sedan plocka poäng på att ha stoppat en skattesänkning som endast skulle ha gynnat människor med hyggliga inkomster.

Frågan hade onekligen ett principiellt intresse. Men mer spännande än så här lär emellertid skattefrågan knappast bli under valåret och valrörelsen. Debatten om skatterna stryptes därtill i slutet av året när både Fredrik Reinfeldt och finansminister Anders Borg förklarade att det inte var aktuellt eller möjligt med nya skattesänkningar.

Skolproblem

Skolan aktualiserades under året av att flera friskolor lades ned. Ägarna hade plockat ut vinster ur skolorna och sedan kunde inte skolorna klara sig. Problemet knöt an till den redan pågående debatten om vinster i välfärden. Riskkapitalbolag startade eller köpte in sig i privata företag inom vård, skola och omsorg och plockade ut vinster som fördes ut ur landet. Detta väckte häftig kritik från både politiker och medborgare.

I maj kunde emellertid regeringspartierna, Socialdemokraterna och Miljöpartiet enas i den så kallade Friskolekommittén om reglerna för bättre kontroll och öppenhet av privata skolor. Därmed hade frågan delvis förts bort från dagordningen. Vänsterpartiet accepterar emellertid inte några vinster över huvud taget i privat driven offentlig verksamhet. Sedan finansmarknadsminister Peter Norman i början av 2014 förklarade att han vill utreda hur man skall

*Åt skogen. Ägarna till John
Bauergymnasiet och ett antal
andra friskolor trollade bort
vinsterna till utlandet och lät
skolorna falla samman.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

skapa regler för långsiktighet i ägandet inom vård, skola och omsorg, lär dock frågan återkomma i valrörelsen.

Skolans problem återkom under hösten när PISA-undersökningen av elevernas kunskaper lämnade sin rapport i slutet av året. Där konstaterades att kunskaperna försämrats påtagligt jämfört med tidigare undersökningar. Omedelbart startade den politiska debatten om vem som bar ansvaret för detta. Regeringen pekade på att de elever vars kunskaper mättes börjat sin skolgång i det socialdemokratiskt präglade utbildningssystemet och var påverkade av detta. Regeringen la också en stor del av ansvaret på kommunaliseringen av skolan under Göran Perssons tid som utbildningsminister.

Socialdemokraterna sköt över ansvaret för den försämrade kunskapsnivån på regeringen; den hade ju styrt skolpolitiken under nästan två mandatperioder. Socialdemokraternas motförslag blev bland annat mindre klasser och mer pengar till skolan. Utbildningsminister Jan Björklund och regeringen kontrade med ett tionde skolår.

Skolans problem lär inte lösas före valet och debatten kommer att fortsätta under valåret. Ett problem för regeringen är dock att i en borgerlig paradfråga där förtroendet länge varit stort för Jan Björklund, har förtroendet för Stefan Löfven stigit till nästan i nivå med Björklund.

PISA-rapportens redovisning av de svenska elevernas försämrade kunskaper skakade om utbildningsminister Jan Björklund (FP).

Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

Arbetslösheten

Den andra stora frågan som främst Socialdemokraterna vill lyfta fram är arbetslösheten. Oppositionen kan peka på en viss ökning under året av antalet människor utan jobb. Arbetslösheten i Sverige ligger på en hög nivå, omkring 8 procent. Det är mera än i till exempel Tyskland, Danmark och Finland men klart under genomsnittsnivån för EU. Ökningen av arbetslösheten under 2013 innebär att den ligger högre än när Alliansen tog över regeringsmakten efter valet 2006.

Alla mynt har emellertid två sidor. Ökningen av arbetslösheten är till en del en följd av den internationella lågkonjunkturen. Samtidigt som fler saknar jobb har också fler människor fått ett jobb. Sedan Alliansen tog över regeringsmakten har antalet sysselsatta ökat med omkring 200 000 personer. Under det senaste året är ökningen 75 000 personer och antalet sysselsatta har aldrig varit så stort. Det innebär att regeringens huvudmål på arbetsmarknaden, att fler skall vara sysselsatta, är på väg att förverkligas. Men regeringen har av någon anledning inte varit särskilt energisk i att framhålla detta.

Debatten om jobben och arbetslösheten mellan regeringen och Socialdemokraterna har följt en traditionell skiljelinje – skatter kontra bidrag. Oppositionen vill slopa bland annat sänkningen av restaurangmomsen och i

*Det svenska luftförsvaret fick
hålla sig snällt på marken när
ryskt flyg kränkte vårt luftrum.
Bättre är inte vår beredskap.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

stället satsa på utbildning av arbetslösa. Ni vill ha höjda skatter och bidrag i stället för jobb, kontrar regeringen. Så lär det låta in i valrörelsen.

En fråga av mera remarkabelt slag var när svenskt luftrum under sommaren kränktes av ryskt stridsflyg. Det svenska luftförsvaret hade så dålig beredskap att det aldrig hann lyfta för att avvisa inkräktarna. I den efterföljande debatten förklarade överbefälhavaren Sverker Göranson att svenskt försvar inte skulle kunna hålla stånd mot en angripare i mer än en vecka. Det väckte onekligen ett visst uppseende men frågan om mera pengar till försvaret lär knappast komma upp i valrörelsen. Däremot kan frågan om ett förstärkt internationellt försvarssamarbete lyftas i EU-valrörelsen. Folkpartiet har ju länge varit förespråkare av ett sådant samarbete.

Svensk ekonomi har under 2013 präglats av den långt utdragna lågkonjunkturen. Arbetslösheten har ökat, som redan påpekats. Men i gengäld har sysselsättningen ökat. En följd av detta är att BNP visserligen fortsatt att öka men i långsammare takt. Under 2012 stannade ökningen vid 0,7 procent för att under 2013 beräknas till 1,2 procent. I budgeten för 2014 räknar finansminister Anders Borg med att ökningen skall bli 2,7 procent.

I finansplanen räknar regeringen vidare med ett budgetunderskott och en ökning av den offentliga sektorns skuld, om än måttligt. Kvar står dock att statsskulden ligger runt 40 procent av BNP. Det är långt under de 60 procent

som stabilitetspakten kräver och gör Sverige till ett av de ekonomiskt starkaste länderna i EU. Detta är också en anledning till att den svenska kronan stärkts ytterligare under året. Det har dock inte hindrat oppositionen med Socialdemokraternas Magdalena Andersson i spetsen från att kritisera regeringen för underskottet i budgeten och för att inte klara målet att budgeten skall ge 1 procent i överskott. Till saken hör att enprocentsmålet gäller över en konjunkturcykel. Något som i sin tur innebär att budgeten mycket väl kan vara underbalanserad i en lågkonjunktur,

Ett par skiften i regeringen har ägt rum under året. I januari avgick jämställdhetsminister Nyamko Sabuni, Folkpartiet. Hon efterträddes av Maria Arnholm. Ett halvår senare var det dags för nästa förändring. Biståndminister Gunilla Carlsson, Moderaterna, begärde att få lämna sitt uppdrag. Hon efterträddes av arbetsmarknadsminister Hillevi i Engström som i sin tur ersattes av Elisabeth Svantesson.

I övrigt har det inte varit någon större dramatik vare sig i regeringsarbetet eller hos regeringspartierna. Oppositionen mot Kristdemokraternas ledare Göran Hägglund har lagt sig men han har varit ganska osynlig i den politiska debatten under året. Annie Lööf har tagit ett starkare grepp om ledningen i Centerpartiet. Fredrik Reinfeldt och Jan Björklund sitter båda säkert. Detsamma gäller oppositionens ledare, även om det blåste en del på Vänsterpartiets kongress och partiledningen fick backning för sin valstrategi. Men året före ett val är det ju samling som gäller. Då får inga sprickor visas upp.

Försiktighet

Inför valåret och valrörelsen är också försiktighet ett genomgående drag hos partierna. Det påminner om fotboll där det inte handlar om den bästa offensiven utan om att försvara sig och undvika att göra misstag. I takt med att väljarna bestämmer sig allt senare och att väljarnas partiidentifikation minskar gäller det att inte stöta sig med väljarna utan att vinna deras förtroende. Inga affärer eller andra typer av skandaler har heller skakat om i rikspolitiken.

Så har också svensk politik sett ut under 2013. Inga dramatiska utspel utan ett avvaktande för att se vad motståndarna hittar på. Det gäller att hugga så snabbt som möjligt när man upptäcker blottor mera än att presentera egna förslag och riskera att öppna sig för angrepp.

Det är med andra ord knappast några spännande valrörelser de svenska väljarna har att se fram mot under 2014. Men de små partierna får dock en chans att synas mer än vanligt och det kan bli räddningen för de mest hotade – Kristdemokraterna och Centerpartiet.

HILDIGUNNUR SVERRISDÓTTIR

HARPA – SLOTTET VI ALDRIG FICK?

"Det här är lite som ett isslott som har flutit i land..." hördes en röst i myllret av människor som stod och såg på när ljuseffekterna i Harpas fasad tändes. Tonfallet uttryckte både beundran och respekt.

Vid den gamla hamnen i Reykjavík reser sig nu en 28 000 kvm stor praktbyggnad där det tidigare stod fiskindustrilokaler – en byggnad som redan fått uppmärksamhet och beröm; till slut fick den lilla önationen sitt konserthus.

Vad är denna byggnad som tornar upp sig så monolitisk och överklig, av material som inte tycks vara från vår värld, vår verklighet?

Hildigunnur Sverrisdóttir, adjunkt vid Islands konstakademi, skriver om konserthuset Harpa.

Harpa är av många olika skäl unik i isländsk arkitekturhistoria. Byggnaden är det tydligaste barnet av en viktig period i vår historia, ursprungligen tänkt som en symbol för isländsk kultur, både inuti och utanpå, en sorts visualiserad dröm om en plats i internationella sammanhang. Till slut dock en samlingsymbol för en slokörad nation. Målet sattes högt, här får vi kanske äntligen det kungliga palats vi saknat?

Trots att själva byggandet i den här storleksordningen av naturliga skäl är komplicerat, är det kanske inte många liknande projekt som går igenom samma utmaningar redan på grundstadiet. Halva vägen genom uppförandet slog en världskris till. Den historien ska inte dras här i detalj, men förutom problem med material och dess införskaffande uppstod plötsligt invecklade avtalstekniska och moraliska problem i samband med att väga möjliga arbetstillfällen här hemma mot en utlokalisering av arbetena utomlands (där kostnaden ständigt flerdubblades på grund av en dalande kronkurs); vartill kom, förutom rena materialfel, att brister i kunskap om material och lokala förhållanden ådagalades.

Men den största frågan handlade om vad man skulle göra med denna byggnad när finansiärer och entreprenörer stod vid konkursens rand och det mörka skalet av den halvfärdiga byggnaden stod där i allas åsyn, som ett spösslott från en dystopisk science fiction-film. Många förslag kastades fram, men till slut enades kommun och stat om att projektet ändå skulle slutföras.

Harpa är förmodligen landets enda exempel på så kallad *starchitecture* (stjärnarkitektur) – ett unikt byggnadsverk som ritats av ett designerteam av internationell kaliber. Byggnaden är ritad i ett multilateralt samarbete lett av

det danska HLT (tidigare Henning Larsens Tegnestue), isländska Batterið och ATT i samarbete med den dansk-isländske konstnären Ólafur Elíasson. Arkitektbyråerna deltog i den tävling som utlystes om konserthuset. Det blev under tävlingens lopp allt tydligare att detta vinnande förslag stod i samklang med projektets grundkoncept: en ikon för samtidens (marknadsekonomiska) intentioner och förväntningar, kombinerat med känsla för platsens befintliga miljö. I formspråket syns också ett av de få, om inte det enda, exemplet i landet på det som kallas "fold", en experimentell metod – förhärskande i den samtida arkitekturen – att skapa ytterhöljen där fasader och taktytor bildar en idémässig enhet i rummet. Detta ger möjlighet att öppna för siktlinjer och samtal mellan det yttre och inre. Denna intention är särskilt märkbar i bilderna från tävlingsprocessen, men i sin slutgiltiga utformning står byggnaden ändå som en monolit, som ett monument över en epok i vår historia.

Byggnaden kan också ses i ett annat intressant sammanhang av offentliga byggnader i vår lilla metroby. Den är sista pärlan i det band av offentliga byggnader som börjar med Alvar Aaltos Nordens hus på universitetsområdet, fortsätter i rak linje till Studio Grandas Rådhus vid Tjörnin och avslutas med höjdpunkten Harpa i hamnen. De är alla kulturinstitutioner vid vatten med en ontologisk sammankoppling av plats och kultur, öppna för allmänheten och i symbolisk/semiotisk dialog med samhället. Det är intressant att jämföra hur dessa institutioner inkarneras i sina byggnader, hur de talar med sin miljö. *Nordens hus*, som arkitektoniskt mycket välkomnande öppnar sig för sina gäster och sprider solljus över sin skatt, det nordiska litteraturarvet, och från de allmänna utrymmena bjuder på en stark siktlinje mot staden och fjällen. *Rådhuset*, som uthärdar sin nordliga och vindpinade placering framför staden genom att dra sitt rådhusorg in under sig och erbjuda skydd, men låter Tjörnins mjuka vågor bölja in mot torgsalarnas spegelytor, och samtidigt är en viktig demokratimanifestation av stadens genomskinliga maktstruktur med sina avslöjande öppningar från politikerns och tjänstemäns kontor ut mot gatubilden. Och så till sist *Harpa* som står ute vid det skimrande havet, och som med sitt glasbesatta filigranmönster inbjuder till dialog, men å andra sidan erbjuder begränsad genomskinlighet, hellre stänger ute. Detta är nya experiment i behandlingen av det offentliga rummet, uppenbarligen är byggnaden en sorts öbons drömvärld, slottet vi saknat, tågstationen vi drömmar om, där vi kommer upp ur de icke-existerande tågtunnelarna, upp genom byggnadens olika nivåer, upp mot större världar av mystik, upplysning, kultur eller underhållning.

Harpa reser sig inte ur sin miljö, utan står ovanpå den. Huset flätar inte in sig i de kommunikationsådror som flyter förbi, utan ställer sig vid sidan om de tungt trafikerade vägarna mitt i staden, tar varken ställning till det som händer runtomkring eller protesterar, bjuder in ingen och alla. Man får anse det naturligt att man arbetar med en så stor skala och volym när man befinner sig så nära

Harpa.

hamnen, vilket å andra sidan skapar vissa problem för formgivaren – hela hamnområdet står i själva verket vid en skiljeväg i sin utveckling, och tävling efter tävling försöker hantera det stora och känsliga ämne som förnyelsen av detta område onekligen är. Det är kanske oundvikligt att denna byggnad får stå som den heterotopi¹ den är tänkt att vara. Inne i den landar man mitt i en eldsflamma och förflyttas upp med den – upp i det överkligas värld, drömmarnas värld. Byggnaden drar upp dig ur parkeringskällaren, vidare upp genom ankomsthallens perrongdans och till slut in i konserthallen som döpts till Eldborgin. Inifrån blir byggnadens ytterhölje lika egocentriskt som det är utanpå, det ska beskådas från fjärran och inte kommuniceras med eller röras vid. Höljet är huden som andas, fångar blicken hos dem som står där inne och skickar iväg den till någon sorts mellantillstånd, ett flytande tillstånd mellan det yttre och det inre.

Harpa står som en fyr, som ett lysande föremål, och sänder oss tyst musik via sitt hölje, som ett djur som försöker anpassa sina kamouflagefärger efter omgivningens tidsanda, andas med huden och väcker frågor och förväntan men inte ger några tydliga svar. Fotgängaren möter huset, inte på den plats där byggnaden verkar öppna sig, utan måste förlita sig på ett entrétorg som kompass och krypa under byggnadens tunga sida på ett ställe som inte på något särskilt sätt tecknar sig mot sin omgivning. Å andra sidan är formgivningen av den yttre miljön, gjord av arkitektbyrån Landslag, vacker och övertygande i sin nedtonade utformning, associerar till kajens språk, och behandlingen av vattenytan är mäktig trots att den är oskuldsfull, vattnets spegelyta förstorar bilden av byggnaden såväl nattetid som på dagen och förstärker därmed dess inverkan på omgivningen. En raffinerad fridfullhet.

Harpas foajé.

Byggnadens yttre har formgetts i samarbete med den dansk-isländske konstnären Ólafur Elíasson som arbetar utifrån Einar Þorsteinn Ásgeirsson's geometriska teorier. Höljets slutgiltiga utformning är imponerande och stark men undergräver i viss utsträckning den arkitektoniska vilja som "fold"-tanken uttrycker. Därför är det svårt att förstå om höljet är tänkt som monolit eller bruten yta. Genomskinlighet och glas ger starka associativa signaler till klipporna och landskapet, ett visst diskursivt tema som förmodligen började med en av

landets första arkitekter, tillika förre riksarkitekten, Guðjón Samúelsson, i utformningen av Nationalteatern och som sedan har hängt kvar i Islands arkitekturhistoria. Dock måste framhållas, att ideologen bakom tolvsidigen, Einar Þorsteinn Ásgeirsson, i intervjuer inte har varit road av associationen till den isländska pelarbasalten, men den idémässiga kopplingen är nog oundviklig. Höljet är storslaget och spännande, och på sina ställen mycket speciellt utformat. Einar Þorsteinn's stilrena, byggbara stomme har dock i tolkningen över i en större skala förlorat något av sin genomskinlighet och inre formskönhet. Resultatet har blivit en ganska klumpig stomme som strävar tvärt emot prismornas natur, vilket är beklagansvärt.

Byggnadens 1 000 glasprismor tecknar dock förvisso en storslagen bild som böljar sig över i spegeltakets fascinerande lek och skänker hela huset en sagolik atmosfär vad gäller omfattning och intryck, en ny dimension. Byggnadens formgivare lyckas spela med prismornas storlek och proportioner i våningarnas förhållande till en människas längd, de ramar ömsom in kroppens bekanta proportioner i närbild, skapar ömsom storslagna proportionsförskjutningar på de ställen där takhöjden skär igenom många våningar.

Förmodligen kommer de flesta av Harpas besökare att träda in i byggnaden via parkeringshuset i källaren, en på många sätt lyckad lösning, ett av få liknande utrymmen som faktiskt välkomnar gästerna, förmedlar trygghet och glad förväntan. När man går från parkeringsplatserna möts man dock av en märklig transportsträcka som mest påminner om en tunnelbanestation. De stora reklamskyltarna börjar genast sticka i ögonen och det kommersiella inslaget i entrén är aningen påträngande.

Vare sig man kommer upp via källaren eller träder in utifrån, är ingången en smula märkligt placerad under trapputrymmet med receptionen på ena sidan, och besökarna dras därför in i en underlig ringdans för att ta sig fram till själva himlastegen. Trapporna i konserthuset är bara de ett intressant fenomen som understödjer eller förhöjer förväntningarna. Man kan i sammanhanget bara hänvisa till det magnifika trapputrymmet i Garnieroperan i Paris.

Harpa's trappa bär på många löften. Den står där lekfull i det storslagna spegelslottet, lätt, anspråkslös med sina flytspacklade trappsteg, ger mezzaninerna lång näsa, behöver dem inte. Resan är full av spänningmoment både inne och ute, längden gör passagerarna till reskamrater – tillsammans går vi mot sagornas värld som väntar på andra sidan. Dock gäller här fortfarande samma märkliga förhållande till sammanhanget som på nedervåningen; när man kommer upp skiljs vägarna åt och det står inte helt klart vart resan vill ta oss. Detta gäller tyvärr för många av transportutrymmena, den underliggande planeringens siktlinjer i det inre verkar inte ha fått samma uppmärksamhet och storslagenhet som i det yttre, kan ibland förefalla ogenomtänkta. Kanske har formgivarna närt en tanke om en demokratisk och/eller marknadsmässig attityd att inte göra någon gäst till förmer än någon annan, att tanken är att undvika hierarki i samband med byggnaden, inte minst på bottenvåningen. Vilket syftet än är, måste man nämna att gästerna på många ställen råkar ut för kringelkrokar och märkliga siktlinjer, flödet styckas ibland upp och utnyttjar inte de imponerande möjligheter som infattningen erbjuder. För flera tiotals miljarder isländska kronor borde de flesta, om inte alla husets besökare (som ju alla landets invånare betalar för) få betrakta sig som hedersgäster.

Här ska dock påpekas att om man studerar de ursprungliga tävlingsförslagen framgår det tydligt hur anslutningen till stadens centrum var tänkt som ett viktigt inslag, och det är uppenbart att kopplingslänkar har haft betydelse för byggnadens position i förhållande till omgivningen. Man kan anta att i ett tidigare skede har flödet inne i byggnaden varit annorlunda tänkt – och kanske kommer det faktiskt att få en bättre utformning i framtiden när de omgivande tomterna bebyggs.

Så går det inte att undgå att peka på ett annat problem huset dras med: det är naturligt att de evenemang som ordnas i en sådan här byggnad oftast äger rum från lunchtid fram till midnatt. Husets läge och de publika förflyttnings- och sällskapsutrymmena – festytorna, restaurangerna, mingelytorna mellan

akterna, utrymmena för aperitif och efterdrink – vetter alla mot syd och sydväst. Detta får den oundvikliga konsekvensen att gästerna får bada i stark, och på vintern de norra breddgradernas lågstående, eftermiddagssol och ibland får problem med att undfly sitt solstekta öde.

De festklädda konsert-, konferens- eller festivalgästernas utsikt vetter ut över närliggande trafikådror, de tyngsta i centrala staden, den avskärmade Centralbanken och ut över centrum, men dock på sådant avstånd att det inte uppstår någon övertygande kontakt med det liv som pågår där. Å andra sidan är utsikten mot norr välbekant för de flesta besökare, utblicken mot Esja och övriga fjäll, ut över den lågmälda hamnen, vågbrytarmuren och vidare ut över viken. Frågan måste komma upp varför den festklädda allmänheten inte får tillgång till denna storslagna bonus som platsen alltså också erbjuder.

Helt ärligt funderar man ibland på om inte huset helt enkelt är felvänt – eller om beslutsfattandet under byggprocessens senare del återspeglar en begränsad känsla för det platsspecifika. I nordväst reser sig en enorm inglasad yta, och väl där uppenbarar sig den egentliga utsikten, plötsligt känner man som gäst att man äntligen kommit in i huset, det är här man egentligen ska vara. Men så är inte fallet. Bakom denna glasvägg gömmer sig en passage för konstnärerna och personalen och visst är det fint att de uppträdande och den duktiga personalen som rör sig där får njuta av de kvaliteter som huset erbjuder. Men det kan knappast anses förnuftigt eller tillmötesgående mot allmänheten att inte även den får tillgång till detta visuella äventyr. Dessutom ligger personalens arbetsutrymmen bakom denna passage – som hänger i glashöljet och därför visuellt skärs av från kontorsutrymmena. En del av denna nordostvända glasvägg överblickar strandpromenaden längs vattenbrynet, tyst och mörk. Där hade kanske de ursprungliga finansierarna kunnat tänka sig en personlig tillflyktsort, men någon ny verksamhet har ännu inte tagit form där.

Som redan nämnts, väcker denna tingens ordning frågor om hur lyckat det egentligen är att placera en så magnifik byggnad på en så magnifik plats om man både skärmar av färdvägar och trafik i den närmaste omgivningen och inte låter vare sig utsikt eller den unika placeringen komma besökarna till godo.

Under höljet och innanför utrymmena för mingel och förväntan ligger så den egentliga klippborgen med konsert- och konferenslokaler i husets huvudsalar. De är inmurade i i en vacker, granitgrå betong, i de två klipporna som man kan röra sig längs och emellan. Man möts av en av dem när man kommer uppför trappan, och gångbroar och terrasser skjuter sedan in sig emellan dem. Här finns utrymmen där besökarna kan ta del av utsikten över den höga och imposanta entréhallen eller titta upp längs alvborgens utsida. Ute i stora hallen går alltså kors och tvärs gångbroar som leder besökarna till de olika destinationerna, binds ihop och löses upp. En del av dem skapar riktigt stora imponerande upplevelser, går man uppför den terrasserade trappan längs den sydöstra

Konserteralen.

sidan (mot Sæbraut) tar en ny sorts rumslig upplevelse vid, ett mellanläge mellan isolering och samvaro, mellan husets besökare och restauranggästerna. Medan man går uppför trappan bryts takten, besökaren inbjuds att sakta ner, stanna upp. Underligt nog går riktningen från det stora mittutrymmet upp i husets hörn, högre och högre, vi förs närmare och närmare det prismatiska spegeltaket, på ett mystiskt sätt leds vi upp under innertaket där restaurangen ligger. Det är en av de lyckade kontradiktionerna i husets färdvägar. Vägen ner är lika spännande, när besökarna går ut från restaurangen och ner i själva konsertsalen.

Inne i den mörkmurade östra huskroppen ligger den. Eldborgin är ett anslående utrymme, mäktigt på ett lågstämt sätt. Enkla akustikpaneler har en oxblodsfärgad nyans med en stark association till den eld salen tagit sitt namn från. Ett sådant grepp räknas knappast för originellt i isländska sammanhang, men den lågmälda utsmyckningen med svarta lister, med en lätt blinkning åt asiatisk arkitektur, ger salen en elegant touch. Sätenas vinröda beklädnad sätter en dunkel grundton. Salen har redan från början fått erkännande för god akustikutformning, både här hemma och utomlands, vilket borde glädja såväl musikutövare som musikälskare. Salen rymmer 1 800 besökare och det är möjligt att utnyttja scenen som helt golv för traditionella symfonikonsalter eller med orkesterdike för operaföreställningar.

I den andra klippkroppen är husets andra salar belägna, varav den största kallas Silfurberg och ligger på andra våningen, jämte Nordurljóssalurinn, och på bottenvåningen mindre konferens- och föreläsningssalar. Samtliga salar har väggbeklädnad i samma nyans som utsidan med en mörkgrå grundton.

Norðurljóssalurinn är utrustad med ett trevligt ljussättningsystem som erbjuder ett varierat spektrum av upplevelser och stämningar. Salarnas flexibilitet är vällyckad, man kan öppna upp mellan dem, minska eller öka utrymmet, koppla ihop med eller avskärma från foajéerna, vilket ger ett övertygande svängrum för en öppen och flexibel planering. Allt materialval är generellt lågmält och soignerat, genomgående stilrent med inslag av avskalad kylighet, men med tiden borde man kanske se över användandet av den gula färg som tycks dominera i passageutrymmena, den spär på upplevelsen av tunnelbanestation, avhelgar högtidskänslan vilket inte alltid är önskvärt.

Där står då denna byggnad, alvborgen, isslottet, palatset vi aldrig fick, visualiseringen av det valde vi aldrig blev. Den är tankeväckande, denna tendens vi har att bara kunna tänka på oss själva i magnifik skala eller i ett nostalgiskt försjunkande i ett förgånget som kanske inte heller det har existerat. I det förslaget i tävlingen som kom näst efter Harpa i popularitet och lämnades in av den franske arkitekten Jean Nouvel, var de större konsertsalarna inrymda i uppbyggda grottor med de mindre enheterna inhysta i stugliknande hus utspridda runt om. Detta är ett annat kännetecken, till och med en tematisk diskurs och metodologi i isländsk arkitektur. Kanske är det dags att se oss själva i vitögat och fråga vilka vi verkligen är, fråga om det kanske finns något mitt emellan världsmedborgarens slott och torvstugan, vad som är den verkliga skalan i en 150 000-manna metroby bland världsstäder.

Hur man än ser på den saken förblir människan dock alltid liten och omges av ett stort sammanhang. Mellan dessa storheter finns en ekvation vi måste lösa. Portus, HLT:s och Batteríðs förslag innehåller en fyr, en sagosal med inbyggd tågstation, kanske lite som i Harry Potter; vi föreställer oss att om vi springer uppför trappan tillräckligt modigt kommer vi till slut till mellandimensionen som för oss bort från den gråtrista vardagen på ön, och över till det magnifika kosmos, till världsstäderna, mot mystik och drömmar, högkultur och lågkultur i husets inre strömmar, som fångar oss i en kulturell rutschbana. Och det är rätt så, det är en del av att bo i ett land som vårt, där proportionerna är sådana mellan människa och natur, mellan medborgare och samhälle, att man är ingen och övermänniska på samma gång. Det är tunga pålagor för ett litet folk.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

Not

1. Den franske filosofen Henri Foucault höll 1967 en föreläsning i "Cercle d'études architecturales" som var en forskningsgrupp bestående av arkitekter och experter i Paris. Texten publicerades i olika sammanhang efter 1984 men återutgavs till sist 1994 i Foucaults skrift "Dits et écrits 1954–1988". Med begreppet heterotopi menar Foucault "en variant av utopi som har blivit till konkret verklighet", en plats som innehåller andra olika platser med egna och ibland motstridiga kronologier. Heterotopier kan ses som speciella rum som innefattar andra rum och kronologier. De blir därför illusoriska utrymmen i förhållande till den verklighet som träder fram. Begreppet används ofta i pluralis och har på olika språk fått översättningar som hänvisar till "det andra": engelska *different spaces*; svenska *motbild, mot-ort*; isländska *önnur rými*.

TORBEN WEIRUP

SORØ KUNSTMUSEUM

Vestsjællands Kunstmuseum har fået både ny tilbygning og et nyt navn. Nu hedder det Sorø Kunstmuseum og er stadig en fin samling af navnlig dansk guldalder og minimalisme.

Torben Weirup, kunst- og arkitekturanmelder ved *Berlingske Tidende*, fortæller om det genopståede museum, der er udvidet med endnu en vellykket bygning af det danske arkitektfirma Lundgaard & Tranberg.

Gennem mange år var der store planer om at opføre et pragtmuseum uden for den sjællandske by, Sorø, hvis kønne opland har inspireret mange danske malere. Det lykkedes ikke. Kunst og kapital gik ikke op i en højere enhed ved denne lejlighed. Midlerne udeblev. Noget tilsvarende gjorde sig gældende med den politiske vilje.

Til gengæld er det lykkedes at bygge et kunstmuseum inde i centrum af byen, der blandt andet vil være kendt for sit akademi. Oprindeligt var akademiet et kloster, der blev grundlagt i 1142, og i middelalderen voksede det til et af Nordens vigtigste, men efter Reformationen stiftede Frederik II en kostskole, der voksede yderligere takket været testamentariske gaver fra ikke mindst Ludvig Holberg.

I klostrets godsforvalterbolig blev der i 1943 oprettet et kunstmuseum med en samling med hovedvægten lagt på de danske guldaldermalere. Samlingen voksede og fik flere fokusområder – og nu har museet altså fået en tilbygning, der på alle måder er meget vellykket – og måske også ligger mere i pagt med de tendenser, der er i tiden, til at koncentrere og forstærke bylivet.

Efter alt at dømmes vil vi i endnu højere grad end tidligere bo og arbejde i byerne, hvor vi kommer til at leve tættere. Det forventes, at 80 procent af klodens befolkning i 2050 vil bo i byer, og for et land som Danmark vil tallet være endnu højere. Det er der forskellige ressourcebesparende årsager til – og så kalder bylivet, fordi ikke blot arbejdspladserne og uddannelsesinstitutionerne koncentrerer sig i metropolerne men også kultur- og underholdningstilbud. Det er dér, mennesker mødes. I Sorø er det oven i købet så heldigt, at det nye kunstmuseum er flankeret af biblioteket og biografen, hvilket gør et intenst samarbejde meget nærliggende. Der er stadig store dele af befolkningen, der opsøger rigtig kultur.

Som nævnt havde Sorø Kunstmuseum til huse i godsforvalterens bolig, og det gamle borgerhus indgår nu i rækken af andre huse langs, hvad der i dag er

Sorø Kunstmuseum. Foto: Karsten Weirup.

gågaden i byen. Udvidelsen har form af en tilbygning til det oprindelige hus, hvis gamle stuer nu udelukkende anvendes til ældre kunst fra romantikken og frem til modernismen.

Øverst i den gamle bygning – nærmest himlen uden at man måske behøver lægge for meget i dét – er museets fascinerende samling af russiske ikoner fra det sidste halve årtusinde udstillet i en ny iscenesættelse, der får deres særlige æstetik og religiøse betydning til at træde markant frem.

Det er i sig selv en vellykket disposition. De russiske ikoner vises som lysøer i et mørklagt rum, og i etagerne neden under hænger guldalderens billeder på væggene, som var de – hvad de jo var – skabt til borgerskabets stuer. Særudstillingslokaler, café og den museumspædagogiske afdeling er blandt de faciliteter, der er henlagt til tilbygningen, som er opført i gården bag det eksisterende museum. Nybygningen, der dels er forbundet med den allerede eksisterende bygning og dels ligger vinkelret i forhold til den, kan ses som en nyfortolkning af provinsbyens klassiske længehus fra dengang, der var virksomheder og virkelyst i byernes baggårde. I dag er det ikke håndværk og småindustri men en storartet, nyophængt kunstsamling i et meget, meget smukt hus beklædt med brunlige tegnklinker, der på afstand ligner træ og forlener den fint proportionerede bygnings facade med en udtalt stoflighed, der – bygningen – kan ses som en moderne fortolkning af det ældre murstensbyggeri, der gennemgående præger bykernen.

Sorø Kunstmuseum, interiør. Foto: Karsten Weirup.

Beklædningen stammer fra Petersen Tegl, der er grundlagt i 1791, i dag drives af samme familie og er kendt for sine kvalitetsprodukter. Teglet til kunstmuseet i Sorø er egentlig udviklet til den schweiziske arkitekt, Peter Zumthor, og den klosteragtige tilbygning har da også et stemningsmæssigt fællesskab med flere af hans mesterlige huse. En fin detalje er fraværet af tagrender, og man kan måske forestille sig, hvordan regnvandet formelig vil *glide* forbi vinduerne som i gamle dages ostebutikker og blive en del af oplevelsen at være indenfor i museet.

Bygningen er i øvrigt helt sin egen og minder ikke om andre danske kunstmuseer – heller ikke Trapholt i Kolding (beskrevet i Nordisk Tidskrift 4/1988, red.) tegnet for efterhånden en del år siden af arkitekter fra bl.a. Lundgaard & Tranberg. Det er blot endnu et bevis på, at nogle tegnestuer på fornem vis magter at tilpasse bygninger og deres udformning til stederne. Blandt Lundgaard & Tranbergs senere mesterværker er Skuespilhuset og et kontorbyggeri ved Kalvebod Brygge, begge i København samt Tietgenkollegiet på Amager. Tegnestuen, der er grundlagt i 1983, har overvejende virket i Danmark men har dog tegnet den danske ambassade i Tallinn, en uddannelsesinstitution i Malmö og vandt i 2000 andenpræmien i konkurrencen om et nyt operahus til Oslo.

Gårdarealet er klogeligt friholdt for permanent opstillede skulpturer. Her kan mennesker mødes i den danske sommer, og der kan være oplæsninger og performances.

Blandt museets særlige undersøgelsesområder er den danske minimalisme i 1960erne (eksempelvis Peter Bonnén og Stig Brøgger) og 1980erne såkaldt vilde maleri (med blandt andre Peter Bonde og Claus Carstensen) – og som man for nogle år siden kunne se ved genåbningen af kunstmuseet ARoS i Aarhus (omtalt i *Nordisk Tidsskrift* 3/2008, red.) og siden Fuglsang på Lolland (omtalt i *Nordisk Tidsskrift* 1/2013), har det været en god øvelse at gennemgå samlingen med henblik på en nyophængning, der – selvfølgelig, hvad ellers? – er kronologisk og giver dette museums version af dansk kunst gennem 350 år. Med udblik til nogle af de bevægelser, ismer og enkeltpersoner der har haft afgørende betydning for dansk kunst.

Som bygningen er forførende smuk udvendigt – Lundgaard & Tranberg kan noget særligt med bygningers hud – er den nøgtern og udstillingsegnet indvendigt. Indgangspartiet er flyttet til tilbygningen. Herfra fordeler man sig i huset. Trappetpartiet og andre passagesteder har et meget smukt lysindfald, og salene er regulære og har en imødekommende variation i størrelse og form. Det er ganske enkelt meget, meget vellykket.

NT-INTERVJUN

VIKTIGT ATT FRAMHÅLLA EU SOM FREDSPROJEKT

Foto: EU-kommissionen

Olli Rehn

EU-kommissionär Olli Rehn (f. 1962) är en förhållandevis lågmäld, men bestämd politiker som axlat ett stort ansvar under sina 10 år i Bryssel.

Han intervjuas här av Pohjola-Nordens generalsekreterare Henrik Wilén.

Det finns förvisso snabbare twittrare och slagfärdigare chattare bland Nordens politiker än Olli Rehn, men när det gäller politik tyngd är den resonerande finländaren i en klass för sig. I egenskap av kommissionär för unionens utvidgning i José Manuel Barrosos första EU-kommission (2004-2009) och sedan 2010 med ansvar för ekonomi och monetära frågor har Rehn självfallet fått en hel del kritik och mothugg i de europeiska huvudstäderna, men få ifrågasätter hans kompetens.

En och annan nationalekonom som läst sin Keynes noga anser att Rehn är den viktigaste arkitekten bakom den strikta ekonomiska politiken i eurozonen. En av de fränaste kritikerna är Nobelpristagaren Paul Krugman, som i sina bloggar framhållit att Rehn håller på och monterar ner välfärdssamhället när han ständigt varnar för den höga skuldsättningen.

På nordisk nivå har Rehn kritiserats främst av svenska vänsterpartiet vars ordförande Jonas Sjöstedt anser att Rehn sätter banker före människor och därmed kraftigt bidragit till den sociala krisen i Europa. Rehn, som påpekat att han läst alla Krugmans böcker, har i flera sammanhang sagt att det inte finns en enda undermedicin som till exempel Krugmans finanspolitiska stimulans för att lösa eurokrisen.

– Istället har Europa behövt en kombination av ekonomiska reformer för att stärka konkurrenskraften, tillväxten och sysselsättningen med en konsistent konsolidering av de offentliga finanserna, säger Rehn, som också hänvisar till de senaste årens reformer som stärkt euroområdet och bidragit till stabiliteten.

Det är smått ironiskt att en av de största finländska EU-experterna och integrationsfantasterna representerar Centern, som i tiderna motvilligt flaggade för ett EU-medlemskap och efter det för det mesta ställt sig kritiskt till unionens politik.

Fotbollen väckte intresset för Europa

I en av sina böcker påpekar Rehn att hans intresse för Europa vaknade när han spelade knattetfotboll hemma i Savolax på 1960-talet. Lagen i serien bar namn som Barcelona, Real Madrid, Benfica, Manchester United, Arsenal, Bayern München, Juventus m.fl. Lille Olli spelade för Manchester United, Benfica och Real Madrid. Höjdpunkten var när han fick bära kaptensbindeln i St Michels knatteversion av Los Blancos.

Med tiden blev han en habil fotbollsspelare och representerade MP (Mikkelin Palloilijat) 1979-81, först i division 1 och sedan en säsong i mästerskapsserien. Veteranfotboll spelar han fortfarande i Finland United i Bryssel och FC Soppa i Helsingfors.

Rehn har bokstavligen talat fått politiken med modersmjölken eftersom hans far Tauno var en liberal lokalpolitiker i St Michel och modern Vuokko satt en period i riksdagen på Centerns mandat och även var aktiv lokalt. Efter att ha lett centerungdomarna 1987-89 blev han vald till viceordförande för moderpartiet (fram till 1994) och invald i riksdagen 1991. När Finland blev medlem i EU invaldes Rehn i Europaparlamentet av riksdagen, men i det första allmänna Europaparlamentsvalet där finländarna fick rösta (1996) lyckades han inte bli omvald. Rehn satsade på doktorandstudier i Oxford i stället. Avhandlingen handlade om korporativismen och den industriella konkurrensen under efterkrigstiden i Finland, Sverige och Österrike.

Kunde ha blivit statsminister efter Jäätteenmäki

2002 ställde Rehn upp i centerns ordförandeval, men förlorade åt Anneli Jäätteenmäki och skulle ha valts till viceordförande, men valde att tacka nej. Matti Vanhanen, som blev trea i ordförandevallet blev istället vice och när Jäätteenmäki tvingades avgå sommaren 2003 efter bara några månader som statsminister utsågs euroskeptikern Vanhanen i egenskap av reservens reserv till Finlands statsminister!

Hur kändes det då? Ångrade du att du tackade nej på partidagen?

– Den dåvarande partieliten var inte intresserad av en sådan lösning. Senare under sommaren 2002 kom jag överens med Anneli (Jäätteenmäki) att jag ställer upp i riksdagsvalet i mars 2003. Men slutligen kunde jag inte kandidera i valet eftersom jag försvarade Alpo Rusi mot Skyddspolisens surrealistiska spionmisstanke, säger Rehn med ett snett leende.

Efter att ha skött en professur i statskunskap vid Helsingfors universitet (2002-03) och varit statsminister Vanhanens ekonomiskpolitiska rådgivare fram till sommaren 2004 utsågs Rehn till kommissionär i Romano Prodis kommission istället för socialdemokraten Erkki Liikanen som utsågs till chef för Finlands bank.

Sedan dess har han varit kommissionens man och är inställd på en toppost efter vårens Europaparlamentsval. Den liberala gruppen Alde har utsett belgiern Guy Verhofstadt och Olli Rehn till sina kandidater för EU:s ledande poster. Verhofstadt kandiderar för ordförandeskapet för kommissionen och Rehn för ett toppjobb inom ekonomi och utrikespolitik.

Norden i otakt

De nordiska länderna går i otakt när det gäller förhållandet till den europeiska integrationen. Är det tänkbart att Norden (de tre länder som är medlemmar) kunde samarbeta mera inom EU och koordinera sina ståndpunkter även om man i allmänhet vill undvika ordet blockbildning?

– De olika lösningarna i Norden inverkar naturligtvis på samarbetsmöjligheterna, men i praktiken har samarbetet inom kommissionen mellan de nordiska medlemmarna och mellan de nordiska och de baltiska medlemmarna varit gott. Vi talar om ekonomiska reformer, grön ekonomi, mänskliga rättigheter och så vidare. Eftersom vi delar samma värdegrund är det naturligt att samarbeta. Som gammal nordist är jag mycket glad över att samarbetet fungerar verkligen bra i praktiken. Det gäller också i Rådet. De nordiska EU-länderna har tillämpat en klok politik när det gäller unionens utvidgning, säger Rehn, som påpekar att han har ett gott förhållande till sina nordiska kommissionärskollegor och att esten Siim Kallas är hans äldsta kollega och vän i kommissionen.

När det gäller Paavo Lipponens initiativ från 1997 om den nordliga dimensionen (ND) som går ut på att stödja nordvästra Ryssland för att minska den enorma sociala och ekonomiska klyftan som blottades efter Sovjetunionens undergång, konstaterar Rehn att ND numera är en normal EU-aktivitet som rullar på, om än kanske med något lägre fart än tidigare. Programmet handlar mycket om miljö- och transportfrågor.

Hur ska man tolka de stora EU-ländernas beröm och intresse för den nordiska modellen – The Nordic Way – som diskuterats en del på senare tid? Är det fråga om ett genuint intresse eller normal europeisk artighet som nordbor gärna drar litet större växlar på?

– Visst är Norden sett i ett långt perspektiv en framgångshistoria som väcker intresse. Men om man är medveten om det ekonomiska läget i Finland idag så kan man inte påstå att vi skulle vara speciellt framgångsrika. Den offentliga sektorn, arbetslivet och konkurrenskraften släpar efter.

– Jag brukar använda ekonomiskpolitiska historier med nordisk anknytning som referens på hur man med framgång kan lösa saker och ting. Det brukar gå hem i Bryssel eftersom det politiska minnet är kort och det är inte många som kommer ihåg gamla ekonomiska problem som de nordiska länderna dragits

med, säger Rehn, och syftar bland annat på den danska kartoffelkuren i början av 1980-talet och Finlands och Sveriges problem ett decennium senare.

Den akuta eurokrisen är väl över, men hur ska valutaområdet ta sig ur det besvärliga läget på längre sikt?

– För det första är det nödvändigt att fortsätta med reformkursen i alla medlemsländer. För Finland gäller det att genomföra strukturella reformer för att förbättra konkurrenskraften. Sverige är i ett annat läge eftersom landet har en starkare och mer mångsidig industri- och servicestruktur och på sistone en mer framgångsrik ekonomisk politik.

– För det andra gäller det allmänt taget att gå in för en hållbar ekonomi. Ta till exempel pensionssystemen. Av unionens 27 medlemsländer har 19 länder under de fem senaste åren anpassat pensionsåldern till den förväntade livslängden. Bland annat Finland har låtit bli att göra det.

– För det tredje bör man fortsätta att bygga på valutaunionen och färdigställa bankunionen. En frisk och hållbar banksektor är en förutsättning för uppstramningen.

EU i fredens tjänst

Den politiska populismen sprider sig i EU och även i Norden och det finns historiska exempel på hur populism och extrema rörelser kan sabotera integration. Hur borde EU agera för att bättre få ut sitt budskap? Retoriken om EU som fredsprojekt hörs inte längre lika mycket och yngre generationer har kanske svårt att se sambandet. Borde man utnyttja 100-årsmarkeringen av Första världskrigets utbrott för att få fram konkreta argument för allt djupare integration?

– Jag är, i den meningen gammalmodig att jag tycker att det är viktigt att framhålla EU som ett fredsprojekt, även om det verkligen är allt annat än gammalmodigt att lyfta fram det! Nobels fredspris 2012 var ett erkännande för detta arbete. Unionens utvidgning har haft och har en stor politisk betydelse och har bidragit till en fredlig utveckling. Om vi kan bidra till en hållbar ekonomisk utveckling, sund energipolitik och en klok utvidgning av unionen stärker vi freden.

Rehn framhåller att EU är ett instrument för medlemsländerna att lösa problemen.

– Se på klimatförändringen. Globalt sett har EU varit en ledande kraft när det gäller att arbeta fram lösningsmodeller. De stora spelarna är EU, USA och Kina.

Champions League eller nationella ligan?

Som han själv tidigare var inne på innehåller Rehns politiska karriär en speciell parentes som berodde på att hans goda vän, Alpo Rusi, politices doktor, ambassadör och president Martti Ahtisaaris kanslichef, var spionmisstänkt hösten 2002. Enligt Skyddspolisen (Finlands motsvarighet till Säpo) skulle Rusi ha spionerat för DDR på 1970-talet. Rehn beslöt att avstå från riksdagskandidaturen 2003 och gick med full kraft in för att försvara sin vän. Efter en årslång kamp frikändes Rusi senare från alla misstankar. Tillsammans skrev de boken *Kylmä tasavalta* (Den kalla republiken) där Skyddspolisens verksamhet granskas synnerligen kritiskt.

– Det var inget lätt beslut. Men jag var tvungen att reagera. Som en liberalt tänkande människa måste jag kämpa för att vi ska kunna leva i en verklig och reell nordisk rättsstat.

Rehn har en del gemensamt med Finlands utrikesminister Erkki Tuomioja (socialdemokrat) i den meningen att båda är intellektuellt lagda, har doktorerat och är produktiva skribenter som ger ut böcker på löpande band och diskuterar politikens innehåll i kolumner och bloggar.

Finns det en retur till finsk politik eller är det de stora spelplanerna i Europa som gäller även framöver? Champions League istället för inhemska ligan?

– Med hänvisning till din metafor kan man säga att både Champions League och de nationella ligorna pågår parallellt, och så är det också i politiken. Den europeiska och den nationella demokratiska politiken är ännu tätare sammankopplade med varandra än tidigare. De är inte varandras motsatser, utan förstärker varandra. Båda har något att ge europeiska beslutsfattare och båda stöder arbetet för ett enat Europa i både i stora och små frågor.

Henrik Wilén

FÖR EGEN RÄKNING BOKBYANE I NORDEN

Bokbyar er eit nytt fenomen i Norden. Etter ein idé frå Wales i 1960-åra har entusiastar forsøkt å kombinere leseglede, eit lengre liv for bøkene og det frie ordet med å skape nytt liv i ofte fråflyttingstruga samfunn.

Jan Kløvstad er prosjektleiar i Bokbyen ved Skagerrak i Tvedestrand, president i International Organisation of Booktowns og sekretær i den norske avdelinga av Letterstedtska föreningen.

Jan Kløvstad

Men hva med de eldre og erfarne bøkene, de glemte, de sjeldne og slitne, bøker som er blitt forlatt, som er savnet, utsolgt, gitt bort, bøker som har vært ute en vinternatt, de billige og verdifulle bøker, med rynker i marginen, trenger kanskje ikke de også et hjem?

Å jo, og nå har de fått det, i Bokbyen ved Skagerrak. Og en bokby er ikke et gamlehjem. Permene kan nok bli slitte, men den gode litteraturen er alltid ny.

En bokby er fantasi satt ut i praksis. La meg heller kaller antikvariatene og bokstedene for bokbyens gledeshus: Gleden over bøker, gleden i bøker, gleden av bøker.

Når vi åpner dem, åpner de oss.

Og som en bokby gjør Tvedestrand seg større enn seg selv.

Vinnar av Nordisk Råds litteraturpris, Lars Saabye Christensen, sa dette i opningstalen for Bokbyen ved Skagerrak, i Tvedestrand 28. juni 2003.

Fjærland og Tvedestrand, Borrbj Bokby og Bokens stad i Mellösa, Torup og Sysmä er bokbyane i Norden. I Selfoss og på Hamarøy er det små bokbyar under etablering. Også i USA, fleire europeiske land, Malaysia, Sør-Korea og Australia er det bokbyar. Mange er medlemmer i International Organisation of Booktowns, med nettstaden www.booktown.net. Dei fleste bokbyane er i så små samfunn at dei ikkje står på eit vanleg kart eller atlas. I den første nordiske bokbyen, i Fjærland i Sogn, innerst i ein fjord og under ei isbre, bur det 300 menneske. Ein bokby er ein liten tettstad med bruktbokhandel som dominerande særpreg. Det har aldri tidlegare vore skriva og selt så mange nye bøker, og i vanleg bokhandel må bøkene fort vike plass for dei nye av året. Vi har meir fritid. Men mange bøker kan som oftast berre kjøpast hos dei som sel brukte bøker.

Internasjonal idé

Bokbyideen starta i Hay-on-Wye i Wales tidleg i 1960-åra. Landsbyen med 600 innbyggjarar har fått ca 40 bokutsal og ein verdskjend litteraturfestival, bokbindarverkstader, rammemakarar og andre spesialbutikkar av høg kvalitet. Hay-on-Wye, som den gongen var nesten utdøydd som landsby, blir nå besøkt av fleire millionar menneske kvart år. Det var to overnattingsstader der i 1962. Nå er det over 100. Det var nesten ingen kaféar. Nå er det kaféar overalt . 11% av alle utanlandske turistar i Wales besøker Hay-on-Wye.

Wigtown i Skottland var eit samfunn dei fleste hadde forlate. Butikkar stod tomme. Hus stod tomme. I 2002 var det åtte sengeplassar i pensjonatet i Wigtown. Nå er det fleire hotell og pensjonat i Wigtown enn det var hotell-senger for tolv år sidan. I tillegg er det 21 B&B. Med skotske og europeiske pengar har huseigarane i sentrumsgatene fått refundert inntil 70% av renoveringsutgiftene for å sette dei verneverdige husa i stand. Wigtown er vertskap for Skottlands største litteraturfestival, med meir enn 180 arrangement på ti dagar. Wigtown er ei viktig inspirasjonskjelde for dei nordiske bokbyane.

Bokbyane i Norden kan ikkje kopiere Hay-on-Wye eller Wigtown. Dei nordiske språka når berre innanlands. Den skotske professoren A. V. Seaton (rapport frå Strathclyde University i Glasgow 1996) ser på bokbyane og den lokale og regionale økonomien som tilsvarande museer, kunstgalleri og andre viktige kulturelle attraksjonar: Det er truleg meir lønsemd å hente i næringslivet lokalt som nyt godt av bokbyen enn det bokbyen sjølv kan få inn av inntekter. Dette gjeld særleg dei som sel mat og senger. Seatons studie av europeiske bokbyar viser også at det er mange fleire enn dei dedikerte bokkjøparane som lar seg lokke til å reise til ein bokby. Ein viktig suksessfaktor er å kombinere bokbyen som møteplass og marknadsplass med effektivt sal over nett. Ein bokby må ha eit visst tal antikvariat for å kunne stå fram som ein bokby. Minimum er truleg seks-åtte bokutsal og 250 000 bøker.

Avstandar og høgkompetent vertskap

I rapporten frå A.V. Seaton før det skotske parlamentet valte Wigtown som Scotland's National Booktown peika han på at talet på besøkande til dei enkelte europeiske bokbyane syner ein glideskala for suksess som står i eit direkte tilhøve til kor mange som bur i nærområdet kring bokbyane. Mellom 70 og 90 prosent av dei som besøkte bokbyane var på dagstur og kom med bil. Så fort reisetida blir meir enn to timar eller 80-90 kilometer er det mindre sannsynleg at folk vil kome. Om avstandane er lengre må det kompenseres distriktpolitisk av nasjonale eller regionale styresmakter. Distriktpolitikken i Norge står sterkare enn i dei fleste andre land, og vi kan truleg strekke avstandsstrikken litt lenger enn andre stader. To ferskare rapportar stadfestar

tala frå Seatons arbeid. Det gjeld australske Clunes (Rapport frå Universiteta i Ballarat og Bendigo, (2013) og Bredevoort i Nederland (2002 og 2012). I rapportane kjem det klårt fram at det er svært viktig å ta vare på og bruke det historiske bysenteret og at kvaliteten på sentrum er avgjerande for attraktiviteten.

Bokbyen må vere ein turistattraksjon med høgkompetent vertskap i bokhandlane, med kunnskap både om litteratur og samfunnet rundt og ein kombinasjon mellom vertskapsrolla i den fysiske arenaen som antikvariatet utgjer og sal over nett til heile verda. Det å vere interessert i og kunne noe om bøker og litteratur er ein viktig del av den europeiske danninga. Å vere i ein bokby er for mange viktigare enn å kjøpe noe der. Å høyre lovprisingar om arbeidet sitt og utvalet i hyllene er vanleg, men bokhandlaren som har lagt til rette for den fine opplevinga kan ikkje alltid finne resultat av all denne panegyriske rosen på kassa-apparatet.

Bokbyane i Norden

Den Norske Bokbyen i Fjærland (etablert i 1995) var den første bokbyen i Norden. Fjærland har om lag fire hyllekilometer bøker til sals i eit titals utsal av ymse storleikar og opphav: ferjeventerom, fjøs, bank, fryseri og postlokale. Fjærland var prega av fråflytting, nedlegging og endring i trafikk- og busettingsmønster. Kari og Claus Kvamme kom heim frå ferie i Wales med bokby-ideen i sekken. Da kulturminister Åse Kleveland ein vakker junidag i 1996 opna bokbyen etter eit års prøvedrift, var mykje av målet allereie nådd: Tomme hus var fylte opp med bøker, det var aktivitet og boksal over heile fjøla, og regionen hadde fått ein etterlengta attraksjon. Høgdepunktet kvart år er bognatta, ein bok- og folkefest det går gjetord om.

Borrby Bokby blei etablert i 2011 og arbeider for å:

Värna den fysiska boken, göra böcker tillgängliga, ge författare och läsare en mötesplats, vara en arena för kunskapsutbyte, erbjuda landsbygdens ro för kontemplation, bidra till folkbildning, främja berättarkonst, bli en samlingsplats för bokälskare, bjuda själslig och lekamlig njutning och hålla Borrby och Österlen friskt och levande.

Torup Bogby heilt nord på Sjælland er ein minivariant av bokbyideen. Jernbanestasjonen er "erobra" av bokbyen, og Torup har spesialisert seg på bokvogner med høge hjul og plass til 150 - 200 bøker. På gode sommardagar blir dei trilla ut av garasjane og står ved vegkanten saman med ei lita pengekasse folk kan betale i. Det er 300 innbyggjarar i Torup. Svenske Mellösa er like liten som Torup. Ein av bokhandlane der er truleg inspirert av Strindberg med eit rom med bøker med rød innbinding, eit rom for grøne bøker, eit for blå – og så kokebøker naturleg nok på kjøkkenet. Sysmä har ein annan variant, og er bokby berre ei helg i juli kvart år.

Bokbyen ved Skagerrak i den vesle kystbyen Tvedestrand 250 km sør for Oslo har det nordiske som grunnidé. Det ligg i namnet. På åpningsdagen talte Helge Seip, tidlegare statsråd, presidiesekretær i Nordisk Råd og mangeårig leiar i den norske avdelinga av Letterstedtska föreningen og ein av forslagsstillarane for opprettinga Nordisk Råds litteraturpris. Det var opplesing ved dei to Nordisk Rådsprisvinnarane Øystein Lønn og Lars Saabye Christensen og 15 andre forfattarar. Håpet om å få nordmenn til å lese svensk litteratur på svensk og dansk på dansk har ikkje vore heilt vellykka. Men bokbyen har gjennomført fleire turnéar med kandidatar til Nordisk Råds litteraturpris både i Tvedestrand, Ekenäs, Lysekil, København og Göteborg. Fem vinnarar av den nordiske litteraturprisen har gjeista Tvedestrand.

Den nordiske gjestelista inneheld namn som Einar Már Guðmundsson, sjón, Auður Jónsdóttir, Aðalsteinn Ásberg Sigurðsson, Hanus Kamban, Gunnar Hoydal, Carl Jóhan Jensen, Pia Juul, Carl Beck Nielsen, Kim Leine, Juaaka Lyberth, Karin Brunk Holmqvist, Torgny Lindgren, Bengt Berg, Majgull Axelsson, Stewe Claeson, Markku Paasonen, Fredrik Lång, Monika Fagerholm og Märta Tikkanen. I tillegg har Bokbyen Forlag gitt ut diktsamlinga Tapet mellom tidsaldrar (Tapet millum øldir) av Jóanes Nielsen og Den kloke ea (Tann klóka æðan) av Oddvør Johansen og Janus á Hansagarði, begge omsett frå færøysk av Lars Moa.

Og tilbake til Lars Saabye Christensen:

- Jeg liker ordet bokby, ikke bare fordi jeg liker både byer og bøker, men fordi kombinasjonen av disse to ordene, bok, by, geografi og kjærlighet så å si, har en sunn galskap i seg, en kraftig metaforisk klang, som er i slekt med det beste i litteraturen. Sammen blir disse ordene større enn seg selv.

Jan Kløvstad

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

UNIKT MÖTE I NARVA MELLAN 12 UTRIKESMINISTRAR

Nyligen var de nordiska utrikesministrarna kallade till möte. Mötesplatsen var inte i en huvudstad eller provins i det som vi vanligtvis benämner Norden. Utrikesministrarna var inbjudna till möte i Narva, en ort vars gränsfästning, Hermansborg, visserligen anlades av Danmark 1256 och som visserligen tillhörde det svenska riket under stormaktstiden, men nu var det naturligtvis Estlands utrikesminister Urmas Paet som var inbjudare.

Att Urmas Paet var inbjudare berodde på att Estland nu är ordförande i NB8 – det vill säga det organiserade samarbetet mellan de fem nordiska staterna och de tre baltiska. Men det var inte bara Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Estland, Lettland och Litauen som samlades i det som en gång var en gammal fin barockstad. Det var ytterligare fyra utrikesministrar som samlades i det Narva där bara tre hus stod kvar när de hårda striderna i staden 1944 upphört.

Utöver NB8:s utrikesministrar var de fyra staterna i Visegradssamarbetet inbjudna: Polen, Tjeckien, Slovakien och Ungern. Gruppen bildades av statsledarna för dåvarande Tjeckoslovakien, Ungern och Polen i den ungerska staden Visegrád 1991. Sedan Tjeckoslovakien från och med 1993 delats i staterna Tjeckien och Slovakien fortsatte samarbetet i Visegradgruppen och gruppen förkortas nu stundom som V4.

Visegradstaternas, de nordiska och baltiska staternas utrikesministrar möttes nu för andra gången. Det första mötet ägde rum i Gdansk förra året och eftersom Slovakien inbjöds till möte 2015 kan detta samarbete nu betraktas som väletablerat.

Det nordiska samarbetet, vars nuvarande organisatoriska former har sin grund i det 1952 bildade *Nordiska rådet*, har den längsta varaktigheten av de tre enheter som sammanfogade utgör den konstellation som möttes i Narva. De baltiska staternas samarbete inleddes bara månader efter det att de frigjort sig från Sovjetunionen och erkänts som självständiga stater i augusti 1991. Nordiska rådets parlamentariker, exempelvis erfarna politiker med stor integritet som Anker Jørgensen, Karin Söder och Jan P Syse, hade banat väg för samarbetet mellan de nordiska staterna och Estland, Lettland och Litauen men också mellan de tre baltiska staterna sinsemellan redan åren innan Sovjetunionen havererade. *Baltiska rådet* bildades som en mellanstatlig organisation den 8 november 1991 och regeringarnas samarbete påbörjades snart därefter.

Visegradssamarbetet och de baltiska staternas samarbete är ju inte på något sätt de enda nya politiska samarbetskonstellationer som uppstått i anknytning

till och/eller med betydelse för det nordiska samarbetet. Tvärtom. Många talar om en ”soppa med akronymer”, NB8 är inte den enda som funnit initialförkortning (i vissa fall med tillägg) som en nödvändig förenkling. Somliga konstaterar att norra Europa nu samarbetar via en klase av råd ”a cluster of councils”.

Järnridåns fall och Sovjetunionens sammanbrott var en väldig geopolitisk förändring även om Vladimir Putin dessbättre torde vara den enda statsledaren som vill beskriva det som historiens värsta geopolitiska katastrof. Det var inte alls bara folk och stater bortom den forna järnridån som påverkades. Hela Europa och världen därtill blev påverkat. I anslutning till denna gigantiska politiska omvandling växte på kort tid nya politiska samarbeten fram i Nordens närområde.

Östersjöstaternas råd (CBSS) bildades 1992, *Barentsrådet* (BEAC) bildades 1993 och *Arktiska rådet* (AC) grundades 1996. Dessa råd har alla de fem nordiska staterna som medlemmar och i flertalet fall har enskilda nordiska stater och nordiskt samarbete varit inspiratörer till rådets tillkomst och förväntas spela en viktig roll i dess verksamhet nu och framgent.

På USA:s utrikesministeriums hemsida, <http://www.state.gov/p/eur/rt/epine/>, kan man läsa om *e-PINE* (Enhanced Partnership in Northern Europe) som är ett forum för NB8-staternas samarbete med USA. Vad som med tiden växer fram efter den överenskommelse som gjordes vid president Barack Obamas möte med de nordiska stats- och regeringscheferna i Stockholm förra året beträffande ”en gemensam säkerhetsdialog”, under namnet U.S.- Nordic Security Dialogue, lär bero på behovet av en sådan dialog. Behovet framstår som än större nu än när besöket gjordes.

Storbritanniens regeringschef David Cameron tog för några år sedan initiativ till *Northern Future Forum* och det är till ingens förvåning (?) samarbetsfora för Storbritanniens och NB8-staternas samarbete. Ifjol möttes Japans och NB8-staternas utrikesministrar till ett första möte och det följs upp i år men samarbetet har vad jag känner till ännu inte fött en ny akronym. Om samarbetet, som det finns anledning tro, fortsätter så lär vi snart få se en sådan.

Flera stater har på senare tid visat intresse för det nordiska försvarssamarbetet via *NORDEFECO*. Tills vidare verkar det som att flertalet nordiska stater anser att nordisk samordning här i sig är en tillräcklig utmaning.

Floran av politiska samarbeten i norra Europa är än rikligare. Finland var initiativtagare till EU:s *Nordliga dimension*. I snabb efterföljd till Finlands första ordförandeskap i Europeiska Unionen 1999 kunde Europeiska rådet år 2000 anta den första handlingsplanen för EU:s politik för den Nordliga dimensionen. Samarbetet inom Nordliga dimensionen inkluderar EU och dess medlemsstater, Island, Norge och Ryssland.

Under det svenska ordförandeskapet i EU 2009 antogs EU:s Östersjöstrategi. Även inom ramen för detta samarbete blir också Island och Norge inte sällan inkluderade, inte minst genom Nordiska ministerrådet.

Det är fel att tro att det nordiska samarbetet försvagats genom att vi nu har en klase av samarbetsorganisationer i vilka samtliga eller flertalet nordiska stater deltar och till vilka alla nordiska stater har relationer. Det är snarare så att de organisationer och samarbetsmönster som växt fram efter järnridåns försvinnande ger nordiska stater, och inte minst nordiskt samarbete, inte bara nya arenor utan också flera och vassare instrument för att förverkliga sina mål för samarbete.

Att nordiskt samarbete sker på andra arenor än de formella, där Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet är kärnan, är inget nytt. Så har det varit från början och inte minst har det gällt samarbete i FN och dess många organ. Det gäller för övrigt inte bara i statliga sammanhang internationellt, det gäller i hög grad näringslivsorganisationer, fackliga organisationer och medborgarorganisationer generellt. Nordiskt samarbete möjliggör ökat inflytande och flera initiativ i internationella sammanhang utanför Norden.

För ingen av de nordiska staterna är ovan nämnda samarbetsorgan betraktade som de viktigaste för ländernas säkerhets- och utrikespolitik. Som sådana omnämns NATO och/eller EU beroende på om man som i Danmarks fall är medlem i båda eller i Islands och Norges fall enbart i NATO eller som i Finlands och Sveriges medlem bara i EU.

Den tid är emellertid förbi, förutom för ett ytterligt fåtal individer, när EU- och NATO-medlemskap sågs som alternativ till nordiskt samarbete. Liksom individer i dag kan ha dubbla medborgarskap och förankring i än flera nationaliteter så är det idag normalt för staters företrädare att uppträda med multipla identiteter.

Vid mötet i Narva, där de enskilda överläggningarna mellan de tolv utrikesministrarna ägde rum i Hermannsborg, ett knappt stenkast från Ryssland och Ivangorods fästning, den ryska medeltida borg som tsar Ivan III grundade 1492, var Ukraina och Krimkrisen självklart huvudtema i alla samtal.

Denna krönika skrivs på vad som kanske kommer att kallas Timmen noll i beskrivningen av Europas moderna historia. Jag sänder mitt manus den 16 mars 2014, den dag då det efter Rysslands militära aggression ordnas en omröstning på Krim i strid med internationell rätt och Ukrainas konstitution.

Det är inte möjligt för mig att idag överblicka konsekvenserna fullt ut av det som sker nu inte bara i Ukraina och på Krim utan i Europa i övrigt. Ryssland har på kort tid använt militära medel två gånger för att ändra Europas gränser, först i Georgien och nu i Ukraina. Från och med nu lär snart sagt alla utgå från att risken är stor att försök lär göras också en tredje gång.

Det leder till förändringar i enskilda staters politik, i exempelvis Sverige har försvarsberedningen getts ytterligare månader av arbete för att analysera konsekvenserna av Rysslands politik. Initierade talar om påtagliga förändringar i Tysklands Rysslandspolitik. De politiska och ekonomiska följderna lär bli kännbara, främst för Ryssland men säkerligen också för övriga världen. Redan den 17 mars bör utrikesministrarna i EU ha gett sitt första besked om motåtgärder.

Det här berör givetvis också det nordiska samarbetet. Kanske inte så mycket kärnan i samarbetet, den grund som utgörs av Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet, även om också denna berörs. En omprövning lär nu ske i samarbetsfora efter samarbetsfora och det är ingen djärv hypotes att slutsatserna blir helt olika beroende på om det är samarbetsorgan som Ryssland är delaktiga i eller inte.

Nu blir det nordiska samarbetet ännu viktigare. Många lyssnar på oss och tar hänsyn till vad vi gör.

Historien har inte tagit slut.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

JACOB LETTERSTEDTS NORDISKE FORTJENSTMEDALJE TILDELT

TIDLIGERE MINISTER BERTEL HAARDER

Ved en højtidelighed i Folketinget på Christiansborg i København modtog Bertel Haarder Jacob Letterstedts Nordiske Fortjenstmedalje 2013. Medaljen og det tilhørende smukt kalligraferede diplom blev overrakt af ordførende i Letterstedtska Föreningen, Björn von Sydow, mandag den 9. december.

Vært for arrangementet var formanden for Folketinget Mogens Lykketoft, og tilstede i det stilfuldt empireinspirerede Samtaleværrelse på Christiansborg var en kreds af medlemmer af den danske afdeling af Letterstedtska Föreningen. Björn von Sydow understregede, at det er takket være en stor donation i 1875 fra den svensk-norske generalkonsul i Sydafrika, Jacob Letterstedt, at medaljen, der bærer hans navn, har kunnet uddeles siden 1981. Foruden medaljen uddeler Letterstedtska Föreningen årligt betydelige midler til nordiske formål, ligesom foreningen siden 1878 har sikret udgivelsen af *Nordisk Tidskrift*.

Björn von Sydow pointerede, at de tilstedeværende var samlet ”för att uttrycka vår förenings och allas uppskattning av Bertel Haarders stora insatser för det nordiska samarbetet”. Björn von Sydow læste derefter motivationen op:

Bertel Haarder får medaljen for sit mangeårige, målbevidste politiske arbejde for at styrke litteratur- og historiefagets kulturelle bærekraft for et nordisk kendskab og en mellemnordisk sprogforståelse; - fulgt op af en utrættelig folkeoplysningsindsats i den danske folkehøjskoles tradition for at udvikle en bredt engageret nordisk bevidsthed.

En både glad og bevæget Bertel Haarder takkede livfuldt og engageret for hæderen og understregede, at Letterstedtska Föreningens formål med at styrke det nordiske samarbejde var både ”trængt og tiltrængt”, og føjede til at det ”især var danskernes skyld”.

Trængt fordi vi i Norden ”lever i adskilte politiske og sproglige rum” og derfor har stadigt vanskeligere ved at fastholde en fælles nordiske identitet og konsensus. Et faktum, der politisk kan ses af, hvor forskelligt nordiske lande som Sverige, Finland og Danmark, der alle er medlemmer af EU, implementerer love og forordninger. Og et faktum, der sprogligt kan ses af – og høres ved (!) – at det fællesnordiske sprog efterhånden er blevet engelsk, fordi nordiske borgere har stadigt vanskeligere ved at forstå hinanden, når de taler deres eget hjemlands sprog.

Tiltrængt fordi den ny globaliserede verdensorden potentielt åbner for stadig flere nordiske samarbejdsområder, eksempelvis militært og inden for overvågning af de nordiske grænser, og for en intensiv fælles nordisk interesse for Arktis' fremtid. Bertel Haarder så ligefrem en "mulighed for en nordisk renæssance" i den nære fremtids politiske og ikke mindst kulturelle landskab, hvor nordiske forfatterskaber og nordiske samproduktioner som eksempelvis TV-serien "Broen" vidnede om potentialet. Bertel Haarder appellerede til medierne om at fastholde og videreudvikle dækningen af det nordiske stofområde, og til sine politiske kolleger inden for Nordisk Råd om at erstatte "tom snak med handling".

Overrækkelsen af Jacob Letterstedts Nordiske Fortjenstmedalje til Bertel Haarder afsluttedes med en frokost i "Snapsetinget" på Christiansborg.

Henrik Wivel

Ordførende i Letterstedtska Föreningen, Björn von Sydow (t.h) overrækker Jacob Letterstedts Nordiske Fortjenstmedalje til formand for Nordisk Råds danske delegation og forhenværende minister, Bertel Haarder (t.v) ved en ceremoni i Samtaleværelset på Christiansborg i København. Foto: Allan Køhler-Andersen.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN KRISTIAN SLOTTE – IN MEMORIAM

Den 2 december 2013 avled kulturrådet, fil.mag. Kristian Slotte på sin hemort Helsingfors i en ålder av 73 år. För oss nordister var han känd som aktiv och inflytelserik sekreterare i Nordiska rådets kulturutskott under åren 1975-84 och senare som tjänsteman med många nordiska uppdrag under närmare tjugo år på undervisningsministeriet.

Han hade också en lång rad andra tjänster och uppdrag. På 1960-talet blev han med sin trevliga radoröst känd som hallåman vid Rundradion i Finland, därefter var han i två perioder lärare vid Svenska handelshögskolan i Helsingfors. År 1991 började hans tjänstgöring vid undervisningsministeriet, där han 1998 blev kulturråd. Han blev pensionerad 2009 från tjänsten som direktör för internationella ärenden vid ministeriet. Under sina år i finsk och nordisk tjänst gjorde Kristian Slotte en stor insats för att utveckla det nordiska samarbetet i allmänhet, och särskilt för att fördjupa det nordiska kultursamarbetet.

Bland hans förtroendeuppdrag kan nämnas ordförandeskapet i Nordiska ministerrådets arbetsgrupper för att utreda hindren för nordiskt kulturutbyte 1987 och för att inrätta ett Nordens institut (NIFIN) i Finland 1996. Kristian Slotte satt i styrelsen för Nordens hus på Färöarna 1995-2000. Han var styrelsemedlem i S:t Petersburgsstiftelsen 1998-2003 och för Finlands Mellanösterninstitut från 2006. Dessutom var han känd som namnforskare. Kristian Slotte var också medlem i Letterstedtska föreningens finländska avdelning.

Dag Lindberg

f.d. sekreterare i
Letterstedtska föreningens
finländska avdelning

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN MINNESORD ÖVER GUN WIDMARK

Letterstedtmedlemmen Gun Widmark avled den 26 oktober förra året, 93 år gammal. Hon blev medlem av föreningen 1979 och satt i huvudstyrelsen 1980-2001. År 2004 mottog hon Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj.

Gun Widmarks akademiska karriär ser i korthet ut så här: fil.lic. vid Uppsala universitet 1951, nordisk lektor i Reykjavik 1951-1953, doktorsdisputation vid Uppsala universitet 1959, professor i nordiska språk vid Göteborgs universitet 1970, professor i svenska språket, särskilt nusvenska vid Uppsala universitet 1973, pensionerad 1986.

Förutom Letterstedtska föreningen var hon ledamot av Svenska språknämnden, Kungl. Vitterhetsakademien, Det Norske Videnskabs-Akademi, Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur och Språkvårdssamfundet. Bland utmärkelser kan nämnas Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj 2004, Torgny Segerstedts-medaljen 2006 och Svenska Akademiens språkforskarpris 2009. Motiveringen till Letterstedt-medaljen är att ”hon i sin gärning på ett föredömligt och inspirerande sätt främjat den nordiska språkgemenskapen både som lärare och forskare. I sina vetenskapliga arbeten har hon ofta anlagt ett nordiskt perspektiv”.

I förordet till den festskrift som utkom till Gun Widmarks 80-årsdag konstateras: ”Knappast någon svensk forskare torde idag bättre än Gun Widmark förkroppsliga bredden i universitetsämnet nordiska språk. Hon har lämnat bestående bidrag till runologin, namnforskningen, språkhistorien, dialektologin, språksociologin, språkvården och den nusvenska grammatiken och stilistiken.” Man kan lägga till att hon hade gedigna kunskaper i alla nordiska språk och ofta anlade ett jämförande nordiskt perspektiv när hon skrev om svenska.

Gun Widmark växte upp i ett lantbrukarhem i Stenkvista, Södermanland. Hon visade sig vara studiebegåvad, och med uppmuntran från lärarna i byskolan kunde hon gå vidare och avlägga studentexamen som den första inte bara i sin släkt utan i hela socknen. Men det var inte slut där, hon fortsatte sedan till universitet i Uppsala, där hon studerade nordiska språk.

Efter fil.lic.-examen 1951 tillbringade hon tre år som nordisk lektor i Reykjavik. Detta kan ses som ett prov på hennes vilja att ta ämnesområdet nordiska språk på allvar. Hon visade sedan många gånger i sina studier att hon var lika insatt i isländska och färöiska som i de skandinaviska språken.

När hon återvänt från Island till Sverige arbetade hon som lärare i skolan samtidigt som hon skrev på sin doktorsavhandling, som hon lade fram 1959. Den behandlade u-omljudet i nordiska dialekter. Det är det fenomen i urnordiskan som innebär att ett u i ändelsen av ett ord påverkade ett a-ljud i början

av ordet, så att det kom att uttalas som ett å-ljud. Senare övergick detta å till ett ö, och under tiden hade ändelsen försvunnit. Ett exempel är att *alu* blev till *öl*. Det var en utmärkt avhandling, som renderade henne en docentur. Själv tyckte hon dock inte att den var uttömmande, så hon angav i titeln att det var del 1. Det var djärvt men typiskt hennes ambitionsnivå. Och del 2 kom till slut, lagom till hennes 90-årsdag! Men dessemellan var hon fullt verksam i det akademiska livet med undervisning och en rik produktion av skrifter. Mer än hälften av dem utkom efter hennes pensionering. Det var naturligt att hon var med i det stora internationella forskningsprojektet "The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Language". In i det sista var hon aktiv. Efter hennes död hittade hennes gudson Patrik Hadenius en påbörjad artikel där hon hävdade att den historiska dialektforskningen måste förstärkas. Detta med anledning av att Institutet för språk och folkminnen aviserat nedläggning av sina avdelningar i Umeå och Lund.

År 1970 blev hon som första kvinna i Sverige professor i nordiska språk, vid Göteborgs universitet. Det fanns för den delen inte många kvinnliga professorer i andra ämnen heller. Andelen låg på 3 % redovisar hon i ett föredrag som hon höll 1992 under titeln "Kvinnorna och språkvetenskapen". Där berättar hon om sina egna erfarenheter av att vara kvinna i en mansdominerad värld. Att det kunde vara ensamt kan man ana när hon säger att hon saknade kvinnliga kamrater och kvinnliga förebilder i början av sina studier, och att hon gärna hade sett att det stod kvinnor bakom henne när hon blev professor. Men detta framförs inte som en anklagelse. Lugnt och sakligt analyserar hon varför det går så långsamt för kvinnor att ta sig fram till högre tjänster och positioner. Delvis menar hon att det beror på att kvinnor är mindre intresserade av att göra karriär. För egen del valde hon det akademiska livet för att hon fann det "fritt och stimulerande", och att hon gärna hade nöjt sig med en lektorstjänst om någon sådan hade erbjudits henne. Men hon pekar också på fenomenet att kvinnor inte blir sedda i lika stor utsträckning som män, vilket i sin tur tillskrivs det faktum att kvinnor ger oauktoritativa signaler ifrån sig.

Som språkvetare intresserade hon sig naturligtvis för språkliga könsskillnader. Undersökningar visade inte oväntat att kvinnor har ett mer talspråksnära språk än män. Men hon pekar också på den språkliga anpassning till stelar och krångligare normer som man kan notera hos kvinnor i hittills mansdominerade yrken, vilket innebär att kvinnorna ger upp sitt eget mer jordnära och rakare språk. Gun Widmark anser att detta är en naturlig överlevnadsstrategi i den givna situationen. Hon beskriver det som ett övergångsstadium och målar upp en framtid när man på allvar kan räkna med kvinnors kraft och kvinnors erfarenheter som en tillgång för forskarsamhället. Det kommer att innebära att tolkning och förståelse blir nyckelbegrepp, mer generositet och mindre jakt på trendriktig forskning. I sin egen gärning blev hon en förebild för kvinnliga akademiker.

Språkvård var som nämnt också ett av hennes områden. I början av 1960-talet tog hon tillsammans med andra Uppsalaakademiker initiativ till Språkvårdssamfundet, vars ordförande hon var under många år. Samfundet var en förening öppen för alla som intresserade sig för språkvårdsfrågor, och det hade en uppskattad skriftserie, *Ord och stil*. Till följd av sjunkande medlemstal är föreningen numera nedlagd.

År 1972 blev hon ledamot av Svenska språknämnden (då Nämnden för Svensk språkvård) som representant för Uppsala universitet, och ledamot av arbetsutskottet 1974, sedermera styrelse, som första kvinna! Hon satt som ordförande från 1978 fram till 1987, och fortsatte att vara med i nämnden fram till 1992, men då som representant för Vitterhetsakademien. I en historik om nämnden berättar hon om hur omväxlande och trevligt arbetet där var. Hon minns med särskild glädje granskningen av den nya bibelöversättningen och den nya psalmboken. Vidare var det nordiska språksamarbetet något som låg henne varmt om hjärtat. Hon menar att det nordiska just för hennes generation var något alldeles speciellt. De hade upplevt att grannländerna och kollegor där drabbades av kriget medan Sverige hade skonats. Norden blev viktigt både då och när gränserna öppnades. Hon beskriver sig själv och sina generationskamrater som läste ämnet nordiska språk som ”bekännande nordister”.

Hennes engagemang i språkvård kom till uttryck i många artiklar i Språknämndens tidskrift *Språkvård* och i språkspalten i *Uppsala Nya Tidning*, som Språkvårdssamfundet stod för. Bland frågor hon tog upp kan nämnas skillnaden mellan *neka* och *vägra*, om det heter färsk sill är *god* eller *gott*, formerna *de*, *dem* och *dom*.

Ett område som hon ägnade särskild uppmärksamhet var framväxten av dagens talspråk. Det började mot slutet av 1700-talet som ett högtidligare bokstavnära uttal som allmogen kunde ta till vid högtidligare tillfällen. Det låg långt från både allmogedialekter och högreståndsspråk, och fick med tiden benämningen ”boksvenska”. Med folkskolans införande spreds det över hela landet och kom trots visst motstånd från högutbildade att bli allmän norm för ett rikstalspråk, som kunde ha och fortfarande har en regional prägel.

I en artikel i *Nordisk Tidskrift* ”De nordiska rikstalspråken i historiskt perspektiv” (1995:3, s. 253) reder hon ut varför danskan och norskan gått andra vägar när det gäller talspråket. I Danmark fanns också ett bokstavnära uttal, ett slags ”bokdanska”, men den varianten förlorade gentemot huvudstadsuttal, som i ett tätbefolkat land som Danmark hade större möjligheter att slå igenom än i Sverige med sin mer utspridda befolkning. Det var dock inte den ”fina” köpenhamnskan som vann utan en folkligare variant som innebar större avstånd mellan tal och skrift. Det är en tendens som har förstärkts och som inneburit att danskan blivit svårare att förstå för svenskar och norrmän.

I Norge var situationen mycket speciell. Norge var i union med Danmark 1526-1814, med Danmark som starkare part, och danskan var därför skriftspråk även i Norge. Talspråket var dock norska, och dialekterna var mer dominerande än i Danmark och Sverige. Det fanns ett mer bokstavnära uttal, alltså en sorts "bokdanska", som åtnjöt prestige och som framför allt påverkade talspråket i städerna.

Unionsupplösningen innebar ju att Norge påtvingades en ny union, nu med Sverige, men det var aldrig tal om att övergå till svenska som skriftspråk. I stället fortsatte man ända in på 1880-talet att skriva på danska innan nationalromantiska stämningar till slut drev fram tanken på ett eget norskt skriftspråk. Men man kunde *inte* enas om hur det skulle se ut. Därför blev det inte bara ett utan två skriftspråk: bokmål, som utgick från danskan, och nynorsk, som skapades på grundval av ålderdomliga västliga dialekter. För bokmål fanns ett talspråk – det som kunde betecknas som förnorskad danska – men inte för nynorsk. Nynorskanhängarna talade vitt skilda dialekter och lösningen för dem var att skriva på nynorsk men tala dialekt.

Gun Widmark var som medmänniska mycket omtyckt för sin positiva inställning. Den påverkade också hennes gärning. I sin kritik av vetenskapliga verk blev hon aldrig sårande när hon påvisade brister. Helst lyfte hon fram verkets förtjänster.

Själv lärde jag känna Gun Widmark när jag arbetade som språkvårdare på Svenska språknämndens sekretariat. Liksom andra blev jag imponerad av hennes arbetsförmåga och värmdes av hennes vänliga och chosefria sätt.

Birgitta Lindgren

Medlem av Letterstedtska föreningens huvudstyrelse

Artiklar och recensioner av Gun Widmark publicerade i *Nordisk Tidskrift*:

Färöord. Rec. av Färöord. Litol føroysk orðabók. Red. Ebba Lindberg, Birgitta Hylin. Utg. Samf. Sverige-Färöarna. 1984. 2/1985:167

Nya svenska ordböcker. Rec. av: 1. Svensk ordbok. Utg. Språkdata 1986, 2. Svenska Akademiens ordlista. 11 uppl. 1986, 3. Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal. Utg. Svenska språknämnden 1986, 4. Svengelsk ordbok. Utg. Bo Seltén. Acta Wexionensia, ser. 3, 1987. 3/1988:306

"Av kärlek till fosterland och folk". Rec. av Lars Sellberg, Av kärlek till Fosterland och folk. Gabriel Djurklou och dialektforskningen. Uppsala 1993. 5/1994:478

De nordiska rikstalspråken i historiskt perspektiv. 3/1995:253

Det skandinaviska samspråket. 1/1996:15 (Rättelse 3/1996:284)

Vandring i språkets lustgård. Rec. av Margareta Westman, Språkets lustgård och djungel. 1995. 1/1996:55

Nordisk språkpolitik. Rec av språk i Norden 1997. Årsskrift for språknemndene i Norden. Utg. Nordisk språkråd 1997. 1/1998:104

BOKESSÄ

HERBERT TINGSTEN – PRODUKTIV STATSVETARE OCH STRIDBAR PUBLICIST

Under år 2013 utkom två böcker om *Herbert Tingsten*, den en gång både intensivt produktive professorn i statskunskap och den alltdominerande chefredaktören för *Dagens Nyheter (DN)*. Böcker om centrala personer i det närförgångna verkar numera i Sverige ofta bli publicerade i klump. För några år sedan utgavs under en kort tid flera skrifter om Olof Palme och 2012 utkom två om Raoul Wallenberg. Den ena boken om Tingsten är skriven av kulturjournalisten *Per Wirtén*, den andra av statsvetaren *Olof Petersson*. Fokus är olika. Wirtén siktar i *Herbert Tingstens sista dagar. Berättelsen om ett liv* framförallt in sig på honom som person, kasten i hans stämningar och relationer till andra över åren. Petersson å sin sida uppehåller sig i *Tingsten Vetenskapsmannen* framförallt vid den mängd skrifter av politisk karaktär som han producerade.

Min läsning av dessa två böcker har skett mot bakgrund av egen tämligen god kännedom om Herbert Tingsten både som människa och statsvetare. Ett drygt år, 1957-58, kom jag honom nära som trettioårig ledarskribent på *DN*. Själv presenterar han mig i sina på 1960-talet utgivna minnen som ”god vän” trots den stora åldersskillnad som rådde mellan oss. I nästan tjugo år, efter att han själv redan var död, uppehöll jag också den professur vid Stockholms Universitet, Lars Hiertas professur i statskunskap, som han hade varit första innehavare av. Slutligen har jag också själv skrivit om honom i olika sammanhang.

Per Wirtén blandar i sin bok, vilket till en början något förvånade mig, empiri med fiktion. Redan i ett av bokens första kapitel kryper han så att säga in i Tingsten själv. Vi får följa hur denne endast med svårighet klarar av en vandring ner till piren vid Medelhavet. Tingsten har som gammal flyttat till södra Frankrike och håller på att bli blind. Ett ögonblick under sin stapplande vandring erinrar han sig en annan tid, en förmiddag i slutet av 1940-talet när han med energiska steg gick från sitt hem på Surbrunnsgatan ner till chefsrummet på *Dagens Nyheter* i Klarakvarteren. Med sig hade han redan, snabbskrivare som han var, en färdig artikel skriven för hand för publicering i nästa morgons tidning. En intensiv dag väntar med många samtal, kommentarer till händelser och roligt umgänge med medarbetare och andra. Grepp av detta slag återkommer i Wirténs bok. Det är fiktion men ger närhet. Jag känner igen Herbert Tingsten.

Olof Petersson lämnar i sin bok om Tingsten som vetenskapsman en mycket utförlig redogörelse, vilket också förvånade mig till en början, för innehållet i hela hans produktion, nästan skrift för skrift. Han begränsar sig inte bara till de böcker som utkom när Tingsten var docent och professor utan uppehåller

sig även vid dem som han skrev under åren som chefredaktör. Tingsten var då ofta tjänstledig för resor och publicerade på basis av dem böcker om bl.a. USA, Sydafrika, Japan och Israel. De flesta av dessa, men inte alla, är ändå - det medges - präglade av en forskares ambition att ge en allsidig och på fakta grundad analys av det land som behandlas. Men det ur vetenskaplig synpunkt intressanta åstadkom Tingsten självfallet under åren före tiden på *Dagens Nyheter*. Som statsvetare var han märklig i flera avseenden. Han utvidgade området för statsvetenskaplig forskning genom att syssla inte bara med institutioner och författningar utan också med problem i samtiden och med politiskt beteende, han både förändrade och fördjupade studiet av politiska idéer och förutsättningarna för demokratiska statsskick.

Peterssons utförlighet i att beskriva innehållet i Tingstens böcker, oavsett när de kom till, riskerar ibland att överskugga den egna analysen av dem. Tillvägagångssättet framstår ändå i slutändan som välmotiverat. Han vill på detta sätt låta Tingsten själv komma till tals. Det är särskilt befogat som han själv uppehöll sig förvånansvärt litet vid innehållet i sin produktion i de memoarer, som kom ut på 1960-talet och som förblir gripande i sin personliga inriktning och nakenhet. Genom den uppläggning som Petersson valt för sin monografi får nu nya generationer god möjlighet att lära känna Tingsten i förmågan att argumentera med kraft och övertygelse och formulera sig friskt och djävt.

Den bild som Wirtén och Petersson utifrån sina olika perspektiv ger av Tingsten både bekräftar och fördjupar den länge rådande. Han var en kulturradikal med encyklopedisk överblick och stor arbetsförmåga som sprättade upp och polemiserade mot mycket i samtiden som han uppfattade som irrationellt, inkonsekvent, trångsynt och i strid med egna värderingar. Att han bland alla sina kampanjer också vände sig mot biskopar och angrep monarkin passar in i det kulturradikala mönstret. Hans liv var därtill, såsom också åskådliggörs i dessa nykomna böcker, kantat av dramatik och uppbrott.

Ett uppbrott låg i byte av politisk hemvist. Det var i sin tur påverkat av den egna forskningen. I sitt studium av politiska idéer ägnade sig Tingsten inte endast åt fascism, konservatism, liberalism och marxism utan också åt svensk socialdemokrati som han var nära knuten till. År 1941 gav han ut boken *Den svenska socialdemokratins idéutveckling*. Greppet i boken är det för honom vanliga och som Petersson väl åskådliggör: sanningshalten i de bilder av verkligheten som idéer är baserade på skall noggrant prövas och de inre motsägelser och förändringar över tiden som idéer inrymmer skall fixeras. Tingsten kom i sitt studium av det socialdemokratiska partiet fram till att de långtgående idéer som man i sin retorik gärna åkallade inte alls motsvarade dem som formade partiets politik i vardagen. Någon särpräglad socialdemokratisk ideologi sades överhuvud inte existera. Tingsten kände sig frustrerad och lämnade partiet. En tid senare, i oktober 1945, blev han erbjuden att bli chefredaktör för liberala *Dagens Nyheter*.

Tingsten är för en eftervärld ofta förbunden just med föreställningen om ideologiernas död, om att det i en demokrati som den svenska inte längre finns några fundamentala skillnader mellan partierna. Denna föreställning tog han också med sig in i arbetet som chefredaktör. Den ledde i sin tur till en för honom ibland paradoxal debattsituation. Han kunde på en och samma gång driva hårda kampanjer av partipolitiskt slag och ändå tycka att alla partier gott kunde regera ihop - bilda en samlingsregering - eftersom skillnaderna mellan dem var så små. Denna egendomliga situation hamnade han i av två skäl. Dels bortsåg han ifrån att partier - alldeles oavsett hur man definierar ideologi - ändå bär på speciella värderingar och åskådningar. Dels var han själv, upplevde jag som ledarskribent, ofta överraskande okunnig om innehållet i svensk inrikespolitik. Hans grandiosa kampanjer ägnades mest åt svensk utrikespolitik och världen utanför Sverige medan det som skedde i svensk vardagspolitik för det mesta tedde sig ointressant för honom.

En annan typ av dramatik i Herbert Tingstens liv gällde relationer till andra. Per Wirtén låter i sin bok två av dessa utgöra skicklig inramning för var sitt kapitel.

Den ena relationen gällde förhållandet till Gunnar Myrdal. Tingsten och han hade under 1930-talet känt varandra väl och varit inkopplade i gemensamma projekt även om det fanns en rivalitet mellan dem. De betraktades som socialdemokratins två stjärnprofessorer. En direkt spänning mellan dem började uppstå under krigsåren och stegrades efter att Tingsten lämnat socialdemokratien och blivit chefredaktör för *DN*. Myrdal blev omgående angripen. Kritiken blev hård och oförsonlig i samband med att han som handelsminister arbetade för att Sverige skulle sälja varor till Sovjetunionen på kredit. Myrdal gav småningom upp inför all kritik som han mött från olika håll och lämnade regeringen. Han och Tingsten försonades aldrig.

Den andra och för Tingsten själv mer avgörande relationen som gick snett gällde Tor Bonnier, ordförande i styrelsen för *DN*. Han hade en gång rekryterat Tingsten och en intensiv närhet uppstod mellan de två som också innefattade Tor Bonniers fru Jytte. Den smärtsamma brytningen skedde mot 1950-talets slut. Dels blev Tor Bonnier upprörd över att Tingsten inte omedelbart tog avstånd från antydningar från Torsten Kreuger om att Bonniers under krigsåren skulle ha övervägt att sälja *DN* till nazisterna utan i stället yrkade på att en fristående kommission skulle undersöka dessa anklagelser. Dels och framförallt ansåg Tor Bonnier att Tingsten brutit mot andemeningen i sitt kontrakt som chefredaktör för en liberal tidning, när han lät *DN* driva en från folkpartiet annorlunda linje i den då brännande pensionsfrågan och därtill direkt förvägra partiet sitt uttryckliga stöd inför kommunalvalet 1958. Konflikten mellan ägarfamiljen och chefredaktören, mån om sin frihet som publicist, ledde till att Tingsten i förtid, såsom Wirtén uttrycker sig, fick lämna "samhällsdebattens kommandobrygga" i slutet av 1959.

Det är inte lätt att få ett grepp om själva personen Herbert Tingsten bakom alla fyrverkerier som han iscensatte. Per Wirtén förblir förundrad. Han tycker sig ändå spåra en egendomlig förening av femininitet och maskulinitet. Det feminina hos Tingsten låg i sådant som en pipig röst och rund kroppshydd, en benägenhet att falla i gråt och bli rädd, ett ointresse för kvinnor men samtidigt stort beroende av hustrun Gerd. Det maskulina återigen tog sig uttryck i sådant som att uppmuntra till eller själv delta i riktiga slagsmål på fester, att tycka om marschmusik och intressera sig för stora slag i världshistorien, att dricka mycket sprit och bravera. Wirtén går till och med så långt som att säga att det vilade ”en doft av nattgammal fylla över Tingstens tid”.

I detta sista hänger jag inte riktigt med. Det är riktigt att fester med Herbert Tingsten någon gång kunde sluta i gräl och mindre katastrofer när han tagit sig för många Dry martinis och någon i sällskapet gjort sig skyldig till obegåvade eller platta inlägg. Men stämningen med honom i centrum blev ändå i regel en annan, intensiv och intellektuellt stimulerande. Snabba repliker och reflektioner avfyrades, djärva associationer företogs under hans ledning från ett ämne till ett annat, kvickhet förenades med allvar och moraliskt patos. Allt detta kunde dock - det hände - även utlösa trötthet hos de närvarande. Herbert Tingsten kunde bli för dominant och självcentrerad.

Jag vill slutligen tillägga, när det gäller denna gåtfulla person, att han hade särskild förmåga att få god kontakt med unga människor under förutsättning förstås att de inte var blyga och kunde spela verbal pingpong med den store. På något sätt tror jag att han kände sig jämställd med oss i sina egna kast mellan självupptagenhet och vilja att åstadkomma mycket, parat med grubbel och vända inför alltings innebörd och den död som väntar. Han och Gerd hade inga egna gemensamma barn. Det märkliga är att han samtidigt försummade, som Wirtén med rätta fäst sig vid, den dotter han hade med sin första fru. Det framstår som svårförståeligt.

Det är naturligtvis inte Herbert Tingsten som person som man i första hand bör uppehålla sig som följd av att han och hans tid nu återkallats genom Per Wirténs och Olof Peterssons böcker. Kanske gäller det inte heller hans insatser som chefredaktör för *DN*. Det mest centrala som Tingsten har att säga och som blir väl förmedlat av Wirtén och Petersson finns framförallt utvecklat i hans skrifter om totalitära rörelser och förutsättningar för demokratiska styrelse-skick. Vår tid är självfallet inte lika dyster som den när dessa skrifter en gång kom till. Men med dagens stigande nationalism, populism och främlingsfientlighet finns det ändå likheter mellan då och nu. Forskaren Herbert Tingsten har fått förnyad aktualitet.

Olof Ruin

Olof Petersson. *Tingsten Vetenskapsmannen*. Atlantis förlag, Stockholm 2013.

Per Wirtén. *Herbert Tingstens sista dagar. Berättelsen om ett liv*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2013.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

FLYKTEN ÖVER ÖRESUND

Mitt under brinnande krig kunde under ett par veckor i oktober 1943 över 7.700 judar, nästan hela den judiska gemenskapen i Danmark, ta sig över Öresund och Östersjön till olika svenska hamnar. Närmare 200 infångades innan de startat båtresan och sändes till Theresienstadt i Böhmen. I det ockuperade Europa eller i länder som var Hitlers allierade, var detta unikt. Det andra landet där judarna kom att överleva ganska oskadda var Bulgarien som visserligen – liksom Danmark – skrivit på Hitlers antikominternpakt men inte deltog i kriget mot Sovjet; judar i av Bulgarien ockuperade delar av Grekland och Jugoslavien deporterades dock.

Hur den judiska menigheten i Danmark undgick att mördas i det nazityska lägersystemet har i huvudsak länge varit ganska känt. Men nu har den danske historikern, tillika chefredaktören för *Politiken*, Bo Lidegaard, gett ut en ny och ganska uttömmande bok, *Landsmän. De danska judarnas flykt i oktober 1943*, som baseras inte minst på nedskrivna vittnesmål från dem som flydde. Lidegaard försöker också tackla den svåra frågan om hur flykten faktiskt kunde ske från ett land där tyskarna hade ca 150.000 soldater och säkerhetsfolk, och dessutom danska kollaboratörer. Skedde flykten med de tyska myndigheternas goda minne? Svaret är, som Lidegaard visar, mera komplicerat än så.

Danmark ockuperades den 9 april 1940, sannolikt mest för att det så säga låg på vägen till Norge, som var det strategiska målet för ”Weserübung”. Motstånd ansågs lönlöst. Situationen blev helt unik i det tyskstyrda Europa eftersom koalitionsregeringen mellan socialdemokraterna och radikalerna fortsatte och kungen stannade i landet. Tyskarna ville göra Danmark till ett lyckat exempel på nyordningen. Den danska regeringen ville genom försiktigt samarbete med Berlin göra livet så drägligt som möjligt. Detta och förhållandet att Danmark stod för 10 % av Tysklands livsmedelsförsörjning medförde att Berlin länge behandlade Danmark med återhållsamhet. Till att börja med fanns endast 20.000 soldater i landet, men när kriget började gå dåligt ökades ockupationsstyrkan ordentligt, trots att trupperna rimligen borde behövts annorstädes.

De danska judarna lämnades de tre första krigsåren i stort sett i fred och behövde inte bära Davidsstjärnan. Men allteftersom Förintelsen började anta enorma proportioner, restes krav på att judarna i Danmark också borde deporteras. Den tyske riksfullmäktige Werner Best hade knappast någon annan mening, men insåg samtidigt att detta skulle kunna leda till allvarlig oro i landet och störa den relativa friden. Han var dessutom, som var fallet i alla tyskockuperade och tyskallierade länder, ofta i luven på andra seniora tyska representanter i landet. Relationen till Danmark hanterades av det tyska

utrikesministeriet, som ibland tänkte i andra banor än de som direkt under Himmler gjorde allt för att påskynda Förintelsen.

Bristen på effektiv koordination mellan olika tyska organ i Danmark, och deras förhållande till danska myndigheter och dansk polis å ena sidan och danskarnas, inklusive polisens, solidaritet med sina judiska landsmän å andra sidan gjorde beslutet att deportera dessa senare, när det väl fattades i september 1943, svårt att iscensätta. Till detta kom att bevakningen av vattnen kring de danska öarna skulle skötas av ett litet antal danska kuttrar med tysk besättning, inte av flottan. Denna ägnade sig uppenbarligen inte åt att förfölja små eller i något fall några större fiskefartyg med flyktingar på väg till Sverige. Märkligt nog kom alla, med något enstaka undantag – en grundstötning – fram till Sverige.

Naturligtvis var den högst ovissa tiden från det rykten började cirkulera om en förestående operation till flykten ut i landet, hemsk för alla som lämnade Köpenhamn, där majoriteten bodde. Väntan på någon som mot betalning eller gratis var beredd ge sig ut i det vanligen ganska blåsiga oktobervädret med mänskligt kontraband ombord var säkert, även om lokalbefolkningen nästan alltid ställde upp, gastkramande. Risker fanns alltid att någon granne kunde ange dem för Gestapo, även om de som hjälpte judarna tycks ha vetat rätt vilka som var lokala nazister. Och sjöresan kunde bli rätt lång t.ex. från den sydliga ön Falster till Ystad, om man ville undvika kusten mittemot Sverige. Om detta vittnar inte minst de skriftliga redogörelser, som Lidegaard flitigt citerar, och som framför allt härstammar från familjerna Hannover och Marcus. De ger Lidegaards bok autenticitet, som komplement till den politiska analysen.

Och vilken roll spelade Sverige i detta skeende? Vår popularitet i Berlin var redan anfränt av pressens, särskilt efter deportationen av de norska judarna året innan, allt fientligare ton mot Tyskland. Den blev inte bättre när regeringen sommaren 1943 sade upp avtalet om den s.k. permittenttrafiken från Norge via Sverige till Tyskland. Så när den svenske ministern i Berlin Arvid Richert 1 oktober, något motvilligt – han trodde att erbjudandet skulle bli kontraproduktivt – meddelade det tyska utrikesministeriet att Sverige var berett ta emot alla danska judar, avvisades anbudet surt och dessutom på demonstrativt låg nivå. Man kan anta att den i Danmark populära svenske ministern (ambassadören) von Dardel inte haft svårt att övertala utrikesminister Günther om detta anbud. Flyktingarnas vittnesbörd säger att de togs mycket väl emot av såväl militär som civila myndigheter. Efter krigsslutet återvände de flesta till Danmark, medan andra utvandrade till Israel. Några hundra stannade i Sverige för gott.

Som svensk kan man läsa Lidegaards väl berättade historia med beundran för danskarnas solidaritet med sina judiska landsmän och viss stolthet över dem på denna sida Sundet som tog väl emot en liten del av Europas judar, som

på så sätt undgick det öde som drabbade sex miljoner trosfränder. I det stora perspektivet var detta en liten triumf för det demokratiska samhället, men ändå nog så viktig för våra båda länder.

Mats Bergquist

Lidegaard, Bo. *Landsmän. De danska judarnas flykt i oktober 1943*. Bonniers, Stockholm 2013.

HABILT MEN INTE ORIGINELLT OM HJALMAR SÖDERBERG

2013 disputerade *Miranda Landen* vid Lunds universitet på en avhandling om Hjalmar Söderbergs noveller, *Och nu börjar historien. Hjalmar Söderbergs novellkonst*. Novellen som form ligger onekligen rätt i tiden – man kan tänka på ett nystartat förlag som Novellix – och Söderbergs författarskap är förstås självlysande. *Miranda Landen* är dessutom publicerad poet och kritiker, så den här avhandlingen har haft förutsättningarna att publiceras på ett större förlag med sikte på den läsande allmänheten.

I en intervju i *Svenska Dagbladet* talade Sara Danius för ett tag sedan om sitt ideala skrivsätt som forskare; att skapa ”en bok som bjuder upp”. *Miranda Landens* avhandling är – det bör genast sägas – inte en sådan bok. Den framstår främst som en fackskrift för litteraturvetare. Men utifrån de förutsättningarna och inom de ramarna kommer den säkert bli användbar.

”Och nu börjar historien” lägger hela sin tyngdpunkt på deskription och inventering och liksom många avhandlingar av i dag saknar studien en tydlig tes. Det gör att man kan förhålla sig till boken som till ett smörgåsbord: man kan plocka för sig lite här och där utan att riskera att missa någon tänkt ordning eller argumentationslinje.

Boken är närmare 600 sidor lång och delas upp i fyra kapitel. Det första behandlar novellen ur både ett genrehistoriskt och -teoretiskt perspektiv där Söderbergs noveller sätts in i en lång tradition som går tillbaka till renässansen och till Boccaccios *Decamerone*. Med den tyska romantiken vid sekelskiftet 1800 kom ett starkt uppsving för novellen, berättar *Landen*, och intresset höll i sig under seklet som följde. Till detta bidrog förstås att Goethe 1828 skrivit en novell betitlad just ”Die Novelle”. *Landen* beskriver denna som ”ett slags prototyp för novellens poetik”: den ska innehålla en oerhörd händelse, en avgörande vändpunkt, och på så vis skiljer den sig från andra kortare texttyper som fabel eller conte.

I de två följande kapitlen ger *Miranda Landen* stort utrymme åt närläsningar av Söderbergs noveller i samlingarna *Historietter* (1898), *Främlingarna* (1903), *Det mörknar öfver vägen* (1907), *Den talangfulla draken* (1913), *Resan till Rom* (1929) och *Preludier* (1919). Hennes analys har sin huvudsakliga uppmärksamhet på rytm, komposition och berättarteknik. Vem

talat? är den outtalade frågan när avhandlingsförfattaren utforskar hur berättarjaget konstrueras hos Söderberg. Hennes genomgång visar att de allra flesta av Hjalmar Söderbergs noveller har en jagberättare. Men en del noveller framställda i tredje person finns också. ”Porträttet” ur *Preludier* eller ”Främlingarna” som inleder novellsamlingen med samma titel är två av dem. Med narratologiska verktyg visar Landen hur Söderbergs olika berättartyper kan vara antingen pålitliga eller opålitliga inför läsaren, och hur de båda kan finnas som karaktär inne i berättelsen eller helt stå utanför den: som en röst. Det senare greppet knyter an till äldre tiders noveller där berättaren inte själv deltar i handlingen utan mer framstår som förmedlare av ett stoff. Men Landen konstaterar att Söderberg också skriver texter som pekar fram mot modernismen. I noveller som ”Skuggan” eller ”Mardröm” ur *Historietter* använder novellförfattaren inre monolog och drömgestaltning på ett sätt som osäkrar berättarperspektiven. Det finns också noveller som drar åt det lyriska med associativa kompositionsmonster. Sammantaget finner Miranda Landen att Söderbergs noveller är typiska för sin tids novellistik och att de har mycket gemensamt med till exempel Maupassant, Tjechov eller Henry James både i berättarteknik och gestaltning.

Avhandlingens avslutande kapitel handlar om hur Hjalmar Söderberg publicerar sig som novellist i pressen. Kapitlet bygger på en omfattande genomgång av ett förhållandevis svårtillgängligt material och är i sig en välkommen inventering. Särskilt värdefullt är det att avhandlingsförfattaren både uppmärksammar och utgår från hur nära tidningstext och skönlitteratur ligger varandra på 1800- och det tidiga 1900-talet. Det handlar inte bara om att Hjalmar Söderberg – precis som andra författare – för honorarets skull gärna publicerar sina texter i tidningar innan de kommer i bokform. Det handlar också om att tidningsspråket ligger nära skönlitteraturens, och vice versa, med en mer berättande och gestaltande stil än vi är vana vid i dag. Just detta presshistoriska avsnitt lider dock av att framstå som något av en bilaga till de tre förra kapitlen. Det är som att avhandlingsförfattaren inte riktigt hinner med allt hon tänkt sig. Jag hade gärna sett att Landen erbjudit mer av jämförande närläsningar utöver den förteckning av publikationer och texters placeringar i dessa som hon ger oss. Vi får till exempel veta att novellen ”Mardröm” till skillnad från vad man kunde tro var närmast prosalyrisk när den trycktes i tidning – men att Söderberg i bokversionen omarbetat den med förklarande utläggningar och berättande inslag. Varför då? Inget svar. Sådant hade varit högtintressant att få veta mer om och få textexempel på. Men Landen hastar vidare till nästa novell på sin lista. Häri ligger problemet med denna ambitiöst upplagda studie: i strävan att få med allt har resultatet blivit bredd istället för djup. Kapitlet om publicering i pressen kunde (kill your darlings!) rentav ha

utgått men sparats och utvidgats som en uppföljare till avhandlingen. Det hindrar förstås inte att Landen kan återkomma till detta ämne och fördjupa det. Jag skulle då gärna höra mer av hennes eget språk och önska att hon avstod från den korrekta men tråkiga avhandlingsprosan.

Mitt samlade intryck av "Och nu börjar historien" är dubbelt. Å ena sidan en uppenbart välgjord och användbar genomgång och beskrivning av ett omfattande material. Å andra sidan en bok som inte "bjuder upp" sin läsare och inte heller resultatmässigt framstår som vidare originell utan mest återbekräftar vad läsaren redan känt, upplevt och anat om Hjalmar Söderbergs novellkonst. Och eftersom tesen saknas har avhandlingen en sammanfattning – men ingen slutsats. Kanske förser oss Miranda Landen med en sådan nästa gång.

Stina Otterberg

Miranda Landen. *Och nu börjar historien. Hjalmar Söderbergs novellkonst.* Atlantis, Stockholm 2013.

KOMMUNIST, SOCIALIST, SOCIALDEMOKRAT SVAVAR GESTSSONS SJÄLVBIOGRAFI

Det första minne jag har av *Svavar Gestsson* är från 1978 då jag tio år gammal blev passionerat intresserad av politik och politiska val. Detta år hölls både riks- och kommunalval på Island och Svavar var på stridshumör, likt många anhängare av det socialistiska Alþýðubandalagið (Folkalliansen). Han hade då varit chefredaktör för partiets språkrör *Þjóðviljinn* (*Folkviljan*) från 1971 och kandiderade nu till alltinget med en placering på listan som säkrade en plats. Först tog Alþýðubandalagið hem en trygg seger i kommunalvalen, bland annat lyckades partiet bryta det högersinnade Självständighetspartiets långa maktperiod i Reykjavik. Nu är Reykjavik och Rom de enda huvudstäderna i Västeuropa som är underställda ett kommunistiskt styre, stod att läsa i *Morgunblaðið*, Självständighetspartiets språkrör. Och sällan kommer en bölja ensam, lyder ett isländskt ordspråk: också i alltingsvalet kammade Alþýðubandalagið hem en övertygande seger, liksom socialdemokraterna i Alþýðuflokkurinn, de forna fienderna på politikens vänsterkant.

Detta glädde Svavar, men i mitt minne från den tiden framstod han dock alltid som en allvarstygnd och bister person, ingen som brukade skratta eller le. Kanske ansågs det inte passande i tv, men det här verkade vara något som även de vuxna la märke till. Många år senare, när jag blivit historiker och började gräva i gamla dokument, hittade jag i det brittiska riksarkivet Svavar Gestsson beskriven på följande sätt av dåvarande brittiske ambassadören på Island: "En allvarlig, skäggprydd ung man med ett avlångt ansikte, aningen melankolisk till sättet, vars behagliga röst, fina engelska och snabba intelligens är en tillgång i varje samtal."

Det faktum att upplysningar om honom står att finna i olika arkiv, bekräftar att Svavar har blivit ett historiskt objekt vid 69 års ålder då hans självbiografi kommer ut. Annars kan källor om nutidshistoriska händelser också hittas på mer ”orespektabla” ställen. Som exempel kan nämnas tidskriften *Samúel*, en herrtidning med bilder av lättklädda kvinnor. 1979 publicerade tidskriften omdömen från ett antal journalister beträffande vilka politiska personer det var bäst respektive värst att intervjua. Svavar Gestsson kom etta i den första av dessa tävlingar:

– Svavar Gestsson säger som det är, utan omsvep. Han pratar en normal isländska och förstår allt.

– Han är bra och i stor utsträckning bor journalisten fortfarande i honom. Han är pålitlig och förstår till fullo journalistens roll. Av alla alltingsledamöter är han den bäste att tala med.

– Jag ger honom det allra bästa betyget. Det är väldigt trevligt att intervjua honom, vilket bevisas bäst av hur många det är som vill prata med honom.

– Uttrycker sig fritt och väl. Orädd för att komma med uttalanden, så länge de tjänar hans sak.

Tiden gick. Svavar fortsatte sin politiska kamp på vänsterkanten, vann, förlorade också, valde en ny plattform och blev ambassadör, vilket i normala fall borde ha inneburit att han försvann från rampljuset, men han steg fram i det igen när han 2009 blev Islands chefsförhandlare i den svåra Icesave-tvisten. Hans goda rykte naggades då i kanten i många islänningars ögon.

Kanske har detta haft betydelse för att hans självbiografi ges ut just nu. Men jag tror ändå inte det. Även om Svavar utförligt förklarar sin ståndpunkt i Icesave-tvisten handlar boken om så mycket mer, som tur är, och den eländiga tvisten är en så känslig och allvarlig fråga på Island att det knappast är möjligt att skriva något vettigt om den förrän böljegången lagt sig. Dessutom var Svavars politiska karriär längre och innehållsrikare än att man bara ska stirra sig blind på en enda konfliktfråga där han var inblandad, även om det inte rörde sig om någon småsak.

Svavar var *Þjóðviljinn*s chefredaktör 1971-78, och tog därefter plats i alltinget där han satt kvar till 1999. Tre gånger ingick han i en regering: som handelsminister 1978-79, hälso- och socialminister 1980-83, samt kultur- och utbildningsminister 1988-91. Ambassadör blev han 2001, först i Sverige till 2005, sedan i Danmark till 2009.

Därefter drog han sig tillbaka och fick bland annat lugn och ro för att skriva ner de minnen som är föremål för denna artikel. Där framkommer samma sak som hans intervjuare vittnade om 1979; Svavar uttrycker sig väl, skriver läsligt och elegant och kan berätta på ett sådant sätt att läsarens intresse hålls uppe. Svavars självbiografi är traditionell på så sätt att han berättar sitt levnadsförlopp i kronologisk ordning och börjar med sina föräldrar och sin släkt, så som

brukligt är, särskilt i isländska sammanhang där intresset för genealogi verkar vara större än i våra grannländer. Han har bara gott att säga om föräldrarna, men döljer inte att fattigdom och svåra villkor kännetecknade uppväxtåren. I det ljuset förvånar det inte att han redan som ung blev radikal – vilket han heller inte dolde. En gång i småskolan hände det sig att han gick ut från lektionen tillsammans med några klasskamrater, missnöjd med lärarens förklaringar. Sådant hör ju inte till vanligheterna, och de andra barnen frågade: ”Är du kommunist?” I boken skriver Svavar att han inte visste vad han skulle svara, för han ”visste inte riktigt vad det innebar att vara kommunist”.

Och var då Svavar Gestsson aldrig kommunist? På 1970-talet invaldes han i ledningen för Æskulýðsfylkingin, Alþýðubandalagiðs radikala ungdomsavdelning. I moderpartiet fanns den ålderstigne ledarfiguren Einar Olgeirsson, vars skötebarn Svavar blev. Einar hade alltid ett Marx- eller Lenincitat till hands och tröttnade aldrig på att berätta sedelärande historier från kris- och krigsåren – den isländska kommunismens guldålder enligt hans mening.

Med Einars stöd for Svavar med sin unga fru och deras lilla barn till DDR för att studera, men den vistelsen fick ett brått slut. Svavar var inte dogmatiskt lagd och trivdes illa i det klimat av disciplin, lydnad och tvärsäkerhet som de överordnade förväntade sig att de utländska gästerna okritiskt skulle inlemma sig i. Allt detta skildrar Svavar bra. Ändå saknas i kapitlet om de här åren närmare beskrivningar av den så kallade 1968-generationen och det stora antal radikaler som dömde ut Alþýðubandalagið, där Svavar rotat sig, som degenererat och hopplöst, lika borgerligt som alla andra degenererade politiska partier.

Svavar Gestsson var alltså aldrig kommunist och inte heller någon revolutionär. Han var, enligt egen utsago, socialist och ville slåss för frihet, jämlikhet och broderskap inom parlamentarismens ramar och lagar. Men vad säger det oss? Begreppen socialist och socialism är knappast några fasta eller odiskutabla storheter, i likhet med en centimeter eller ett dygn. Var det kanske en sak att vara socialist kring 1970 och en helt annan ett par, tre decennier senare? Säkert är dock att i boken får vi följa partiets och partiorganets tillbakagång ur Svavars perspektiv.

Den 31 januari 1992 kom *Þjóðviljinn* ut för sista gången, tidningen var död, men idealen då? I detta sista nummer skrev kamrat Svavar: ”Det är uppenbart att de socialistiska idealen är mer angelägna än någonsin.” Kalla kriget var slut, konflikten om Islands medlemskap i NATO och den amerikanska härens närvaro på Island borde inte längre vålla splittring mellan isländska socialdemokrater och socialister. Under de sista åren av detta decennium befann sig Svavar i den allra innersta kretsen av dem som arbetade med att skapa Samfylkingin (Alliansen), ämnad att förena de vänsterorienterade efter en

decennielång splittring som enbart fungerat som vatten på kvarn för högerkrafterna i landet.

Samfylkingin blev till, men så också Vänstern-De gröna, en tillflyktsort för dem som ansåg att den nya vänsteralliansen inte låg tillräckligt långt till vänster i ett antal frågor. Denna nya splittring, ytterligare en i raden på vänsterkanten, var mycket olycklig, skriver Svavar i sin bok, och har understrukit det också i andra sammanhang efter att boken kom ut.

Och så kom den stora bankkraschen, Icesave och Svavars roll i att lösa den förfärliga konflikten. Historien slutar därför inte utan smolk i glädjebägaren. Men Svavar berättar den sedd från sitt personliga perspektiv och boken är ett veritabelt fynd för alla som intresserar sig för isländsk politisk historia, eftersom politiken här alltid står i fokus. Men visst berättar han också om lycka och motgångar i privatlivet. Där får läsaren – i alla fall undertecknad – dock en känsla av att Svavar genom att helga sitt liv åt politiken så länge har fått göra stora uppoffringar på andra områden. ”Vad gör du och din pappa tillsammans?” tillfrågades en av hans söner som femåring. ”Han läser och sover”, svarade gossen. Senare lyckades dock far och son ta igen de förlorade stunderna med ridning, gemensamma intressen och andra familjesysselsättningar.

Politiken kan vara grym. Uppoffringar görs och det är självklart att människor vill att historien i efterhand ska vara välvillig – att det blir allmänt erkänt att man bidragit med något till samhället, eller åtminstone haft viljan att förbättra det. Det var förmodligen Svavar Gestssons huvudsakliga syfte med att skriva den här boken och jag tror att han har lyckats – eller åtminstone kommer att lyckas med det när samtidens stormiga hav är ett minne blott.

Guðni Th. Jóhannesson

Översättning från isländska:

Ylva Hellerud

Svavar Gestsson. *Hreint út sagt (Rent ut sagt)*. Reykjavík, JPV, 2012.

DEN POETISKE TJENER

Per Wästberg om Stockholms-digteren Gustaf Adolf Lysholm

En sært marginaliseret skikkelse i det 20. århundredets svenske litteratur er forfatteren *Gustaf Adolf Lysholm* (1909-1989). Han ernærede sig livet igennem som tjener ved diverse restauranter i Stockholm, længst tid ved Järnvägsrestauranten i Östra Station på Östermalm. Fraset en årrække tidligt i livet, hvor Gustaf Adolf Lysholm var tjener på Svenska Amerika Linien og rejste på Syd- og Nordamerika, forblev han Stockholm tro. Han bevægede sig nødigt uden for byen, ja, nødigt uden for Östermalm og Djurgården, som var hans livs og forfatterskabs poetiske topografi. Selv boede han livet igen-

nem i en lejlighed på kanten af bydelen i Regeringsgatan 76, en bolig han havde overtaget fra sin mor og indrettet spartansk med en forkærlighed for bøger, blomsterstilleben, gamle xylografiske tryk og enkelte ældre malerier i engelsk herresædestil.

Gustaf Adolf Lysholms forfatterskab var ligeledes tilegnet Stockholm og livet på Ladugårdslandet, som Östermalm kaldtes inden bydelen blev eksklusiv og rettet ind i lige esplanader og boulevarder efter parisisk forbillede. Gustaf Adolf Lysholm skrev sine bøger på baggrund af en omfattende historisk research, hvor han i Kungliga Biblioteket læste gamle blade og magasiner, mest annoncer og notitser for at finde det mest autentiske grundlag for et tidsbillede med et væld af sigende detaljer fra livet i 1800-tallet og det tidlige 1900-tal. Men det Stockholm som Gustaf Adolf Lysholm skrev frem i sine digte og prosalyriske erindringsstykker og i små romaner helt uden episk fremdrift og dramaturgisk nerve, var et Stockholm som aldrig havde eksisteret, en drømt by, hvis kvaliteter for Lysholm var romantiske, og beskrevet i en sirlig nostalgisk tilbageskuende stil på udefinerlige længsler efter fortiden. En slags barndommens og uskyldens land for Lysholm, som han dybest set ikke selv havde oplevet, tværtimod var han vokset op i fattigdom med en udsvævende og upålidelig far og en mor, som tidligt blev alene med sine børn. Lysholm havde fra barnsben måtte klare sig selv. Alligevel holdt han fast i et billede af Östermalm og Stockholm, der dybest set var utopisk og på trods af mængden, ja ophobningerne af kuriøse historiske fakta, en fiktion, et net af gader spændt ud over en illusion.

Gustaf Adolf Lysholm foretrak som voksen at være alene. Han anså ikke ensomheden som en byrde, men som et særligt privilegium, hvor han ikke blev forstyrret af andres tanker og krav, men i stedet kunne lade fantasien råde og svøbe minderne i et gyldent lys. Som han skrev i et brev til sin søster Margit: ”Jag har mina böcker och mitt oberoende. Vad kan man mer begära?” Lysholm var misantropisk anlagt og satte ikke mennesker højt, fraset de store digtere i svensk og europæisk litteratur, som han forlæste sig på, og egenhændigt lærte sig adskillige sprog for at kunne læse i original. De fleste af samtidens digtere og kritikere foragtede han, ligesom det moderne Stockholm og city-saneringen i 1960erne fremkaldte hans særdeles velartikulerede vrede og afsky. Hans konsekvente og selvvalgte isolation gjorde ham til en solitær skikkelse i det litterære miljø, og selv om Bonniers udgav hans bøger, følte han sig aldrig hjemme på forlaget, endsige forstæet eller værdsat, endskønt hans forlægger Gerard Bonnier havde stor tålmodighed med ham og løbende forsynede ham med mindre stipendier. Lysholm dyrkede, med en ikke ringe grad af passion, martyriet.

Det var så til gengæld hans eneste passion. Han nærrede kun én stor kærlighed i sit liv, og det var til sin mor. Han prisgav sig ingen andre. Lysholm var erklæret homoseksuel og havde en fuldkommen åben, instrumentel tilgang til

sit begær og en fordomsfri opfattelse af seksualiteten, helt uden moralske mellemregninger. At sige at han fungerede som trækkerdreng i Kungsträdgården, Djurgården eller i biograferne og teatrenes halvmørke, hvor han som helt ung arbejdede som sliksælger, ville være forkert. For Lysholm tog ikke penge for sine tjenester, men lod tingene ske uden forbehold. Han stod netop til tjeneste, ligesom han gjorde det i hele sit voksne liv som servitör i livré ved diverse restauranter, høflig, beleven, diskret og uden at gøre noget væsen af sig.

Det er disse paradoksale kvaliteter, denne loyalitet imod sit kald og dertil denne fuldkomne dedikation til Stockholm og Östermalm, der har fascineret *Per Wästberg* og fået ham til at skrive Gustaf Adolf Lysholms biografi. De to indledte et venskab i 1970, hvor Wästberg gav Lysholm Svenska PEN-klubbens Bernspris i netop Berns Saloner, et sted efter Lysholms hoved. Venskabet med en indlagt formel distance holdt frem til Lysholms død i 1989.

Per Wästberg er jo selv – blandt så utrolig meget andet – en passioneret skildrer af Stockholm, ikke mindst Östermalm, som han er rundet af og har haft sin barndom og hvor han stadig bor. Han synes at have genkendt en del af sig selv i Lysholm og skriver at ”vår fantasi hade samma näringskälla”. Begge er og har været optaget af byen og historien under byen, dens litterære skikkelser, dens borgerskab langs Strandvägen, dens drømme og gedulgte fortid. Og begge har de skrevet om byen og dens mennesker med en vis pedantisk akkuratess og poetisk følsomhed. Slægtskabet mellem dem har givet Per Wästberg anledning til at skrive Lysholm frem af den delvise glemsel og skabe et portræt af ham, der samtidig er et portræt af Stockholm, præcis som mange af Per Wästbergs andre bøger er det, ikke mindst de senere års række af erindringsbind. Per Wästberg plukker Lysholm ud som en blandt de mange, han har mødt igennem tiden og gør ham til noget særligt. Det er en smuk gestus, og der er noget rørende over hans biografi og den omhu, hvormed han forsøger at skildre Lysholm, endskønt der er mange hvide sider i hans biografi og de dokumentariske fakta egentlige er få. Per Wästberg fylder de hvide sider ud med skrift, digter med og skaber en samstemthed mellem dem, som giver biografien og historien fylde, alt som de to flanerer igennem deres elskede Stockholm. De har læst de samme forfattere, gået i de samme biografier, dyrket de samme film og gået i de samme gader. De har en æstetisk, ja fænomenologisk tilgang til verden til fælles. De synes at vide, hvad hinanden tænker, i hvert fald tillader Per Wästberg sig at tolke det sådan. Ja, mod slutningen af bogen lader Per Wästberg ligefrem de to mødes på en restaurant og digte en fortælling, ”Narkissos” sammen i en stil og med en ånd, der på en eller anden måde skal besegle pagten imellem dem.

Kildematerialet er sparsomt: der er Lysholms egne ord til Per Wästberg, der er brevene til søsteren Margit og Gerard Bonnier, der er kvitteringer fra dødsboet, der er enkelte vidnesbyrd fra ejerne af Östra Stations restaurant, og der er dagbladenes kritik af Lysholms bøger. Men netop fordi materialet er så spar-

somt tillader Per Wästberg sig at digte med, og når man læser biografien, kan det være svært at skelne fakta fra fiktion, reelle oplysninger fra drømme og forestillinger. Herved kommer Per Wästbergs biografi til at ligne Gustaf Adolf Lysholms egne bøger om Stockholm. Lysholm beskriver en by, som aldrig har eksisteret, Per Wästberg har en tendens til at beskrive en mand, der heller aldrig synes at have eksisteret. Det er intrikat, men langt fra uden fascinationskraft.

Per Wästbergs hovedkilde synes at være Lysholms egne erindringsbøger fra opvæksten og livet i Stockholm – om rejserne med Svenska Amerika Linien skrev han ikke, dette erotiske frirum ville han have for sig selv. Titler som *Nu snöar det på Östermalm* (1965), *Bostonvalsernas stad* (1966), *En pojke från Östermalm* (1967), *Livet på Ladugårdslandet* (1968), *Stad med lykttändare och hästar* (1969) og *När jag var femton år* (1973) refereres udførligt og flettet ind i beretningen, og endskønt Lysholm skrev bøgerne i 1960ernes ungdomsoprør og opbrudstid, er de tilegnet en helt anden epoke og reelt hævet over tiden og forankret i en by, hvis skygger er flygtige. Som Per Wästberg skriver mod biografiens slutning: ”Som alla riktiga diktare har Lysholm skapat något eget, ett privat universum, den Lysholmska tiden”. Det er præcis denne usamtidighed, denne digteriske evighed, der tiltaler Per Wästberg. Ved biografiens begyndelse erklærer Per Wästberg, at Lysholm ikke er nogen stor digter, men ved dens slutning har han tabt den kritiske distance og bliver ligesom et med Lysholms ambition med sit forfatterskab: at skrive en tænkt verden frem med bøgerne som bevis på, at han har levet. Per Wästbergs biografi om digteren, drømmeren og tjeneren Gustaf Adolf Lysholm bliver et lignende projekt, en bevis på, at han har mødt ham, nærret en slags venskab og fostret en kollegial solidaritet og bevidnet hans skæbne. Som noget nær den eneste. Biografien ejer eksklusivitetens adelsmærke.

Der er noget mærkeligt kredsende, meditativt og gentagende over Per Wästbergs bog. Det er som om han ikke kan bevæge sig til at lade den slutte, den bliver ved, tager temaer op som allerede er introduceret, gennemspiller dem endnu en gang som var det et musikstykke, et rekviem. Biografien er som en lang afsked fra et menneske, som ikke kan bevæge sig til at sige farvel og give slip. Det er stedvis gribende, ikke mindst set i forhold til en person som Lysholm, hvis liv i det ydre var begivenhedsløst. Per Wästberg lader det vokse i det indre og forgrene sig som gaderne i den by, de begge holder så meget af og har gennemtravet, indtil den sad som et sigende mønstre i deres sind. Hvis det ikke kunne give de forkerte associationer ville man sige, at Per Wästbergs biografi over Gustaf Adolf Lysholm er en kærlighedserklæring.

Henrik Wivel

Per Wästberg. *Gustaf Adolf Lysholm. Diktare, drömmare, servitör. En biografi.* Wahlström & Widstrand, Stockholm 2013.

*ETT OVÄNTAT OCH OKONVENTIONELLT VAL.
METALLBASEN STEFAN LÖFVEN NY S-LEDARE*

Det Socialdemokratiska partiet i Sverige har präglats av långvariga partiledarperioder under efterkrigstiden. Därtill har posten som s-ledare nästan alltid varit förbunden med uppdraget att leda landets regering. Tage Erlander styrde Sverige och Socialdemokratiska partiet under hela 23 år. Olof Palme och Göran Persson innehade båda posterna samtidigt under 10 år. Den förre fick förvisso också pröva på uppgiften som oppositionsledare under sin ordförandetid. Ingvar Carlsson, som fick överta statsministerposten efter mordet på Olof Palme, ledde det Socialdemokratiska partiet i 10 år. Under tre av dessa år fick också han ikläda sig oppositionsledarens roll medan Carl Bildts borgerliga fyrtipartiregering hade ett huvudansvar för landet.

Efter mordet på utrikesminister Anna Lindh på hösten 2003 och Göran Perssons valnederlag tre år senare har ingenting varit sig riktigt likt från socialdemokratisk synpunkt. Sverige styrs idag av en borgerlig fyrtipartialians med moderaten Fredrik Reinfeldt som statsminister medan socialdemokraterna avverkat inte mindre än tre partiledare. Mona Sahlin efterträdde Göran Persson i början av år 2007. Valet 2010 gick emellertid än en gång i borgerlig favör, vilket fick hennes position som partiledare att ifrågasättas. Resultatet blev att Mona Sahlin avgick efter bara fyra år som s-ledare. Efter henne valdes den utåt föga kände riksdagsledamoten Håkan Juholt till ny socialdemokratisk partiordförande. Hans tid som s-ledare fick ett brådstörtat slut. Inte ens ett helt år fick den vältalige – men inte särskilt eftertänksamme – Juholt hålla i taktpinnen. Det ena politiska och privatekonomiska misstaget efter det andra undergrävde hans position. Efter några månader stod det klart att det inte längre var fråga om – utan snarast när – den spontane Juholt tvingades att kasta in handduken. Det skedde alldeles i början av år 2012. Beskedet om sin omedelbara sorti gav Juholt i ett kort tal i ett köpcentrum i hemstaden Oskarshamn. Därefter utsågs Stefan Löfven i brådskande former till Juholts efterträdare.

Om detta har det skrivits böcker. Statsvetaren Tommy Möllers och journalisten Margit Silbersteins uppmärksammade bok ”En marsch mot avgrunden” recenserades i NT 2/2013 av f.d. socialdemokratiska statsrådet Bengt Göransson under den träffande rubriken ”Politik som rävspel”.

Sedan en tid tillbaka ligger det en annan intressant och läsvärd bok på bokhandelsdiskarna som sammanfattar skeendet i samband med de senaste socialdemokratiska ledarbytena. Den är skriven av *Lena Hennel* och *Lova Olsson* som är politiska journalister på *Svenska Dagbladet* och har titeln *Humlan som flyger. Berättelsen om Stefan Löfven*. Hennels och Olssons bok bygger på ett hundratal intervjuer inklusive samtliga socialdemokratiska nu levande partiledare. Bokens citat har godkänts av de intervjuade.

Av och till framförs det tankeväckande synpunkter i boken inte minst av Göran Persson. Han som var med om att ta Sverige ur 1990-talets ekonomiska kris först som finansminister och sedan som statsminister. Persson för i boken ett tungt vägande resonemang om skillnaden mellan att vara facklig ledare, vilket är det enda som Stefan Löfven varit, och att vara partiordförande. Socialdemokratin är som en kyrka där alla ska få plats, filosoferar Persson. Som IF Metalls ordförande visste Löfven, understryker Göran Persson, att han sist och slutligen måste bli överens med arbetsgivarsidan. Denna konsensuskultur präglar svensk arbetsmarknad. För en partiledare är det inte alltid självklart att man måste bli överens med sina politiska motståndare. Politik är, som någon sagt, att vara professionellt oense. I den politiska manegen kan man stundom vinna på att vara oense med sina motståndare. När Socialdemokraterna nu för första gången valt en fackföreningsledare till partiordförande kan det vara bra att ha denna aspekt i minnet, betonar Göran Persson.

Stefan Löfvens väg till ordförandeposten inom det Socialdemokratiska partiet påminner inte om någon annans. Han har inte suttit i riksdagen och än mindre varit statsråd. Något enstaka kommunalt politiskt uppdrag har han haft. Däremot har Löfven haft en plats i Socialdemokraternas mäktiga verkställande utskott. Den jämförelse som ligger närmast till hands får man gå till Danmark för att hitta. Där valdes fackföreningsledaren Anker Jørgensen till socialdemokratisk partiledare sedan Jens Otto Krag – efter att ha vunnit 1972 års folkomröstning om danskt medlemskap i EEC – av sagt sig partiordförandeskapet och därmed också statsministerposten från folketingets talarstol. Nu var Anker Jørgensen betydligt mera politiskt erfaren än Stefan Löfven vid sitt tillträde som dansk s-ledare. Han hade nämligen suttit i folketinget som representant för Socialdemokraterna sedan 1964, dvs. i åtta år. Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund hade han varit ordförande i sedan 1968. Förvisso har det hänt att starka fackliga ledare fått beträda taburetter i socialdemokratiska regeringar. TCO:s ordförande Lennart Bodström blev utrikesminister när Olof Palme fick bilda en ny s-regering efter valsegern 1982. Leif Blomberg hette en av Stefan Löfvens föregångare som Metallbas. Den populära fd metallordföranden ”Blomman” dog på sin post i Göran Perssons regering i slutet av 1990-talet. Ännu längre tillbaka i tiden får man gå för att hitta Gunnar Sträng som var ordförande i Lantarbetareförbundet innan han inträdde i regeringen som biträdande jordbruksminister år 1945.

Stefan Löfvens namn fanns med i partiledardiskussionen redan när Håkan Juholt först lanserades och sedan valdes 2011. Att f.d. talmannen Björn von Sydow förde fram Löfvens namn offentligt redan då har varit känt från dagspressen och det påminns man också om i Möllers och Silbersteins bok. Men att även Mona Sahlin var inne på samma Löfvenska huvudspår som Björn von Sydow framgår i den nu aktuella boken. Löfven kom, i den brådska som

rådde, i samband med Juholts plötsliga avhopp att väljas till partiordförande av den Socialdemokratiska partistyrelsen. Ett år efteråt blev det dags för den Socialdemokratiska partikongressen i Göteborg att bekräfta partistyrelsens beslut. Det gjorde den förstås med besked.

En klar nackdel måste det anses vara att merparten av den nuvarande s-ledningen saknar plats i riksdagen eller inte har regeringserfarenhet. Den ekonomisk-politiska talespersonen Magdalena Andersson har förvisso varit statssekreterare, men i riksdagen har hon inte suttit. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen leds nu av framtidshoppet Mikael Damberg som dock saknar egen regeringserfarenhet. Det gör däremot inte partisekreteraren Carin Jämtin som ingick i Göran Perssons regering.

Danmarks konservative statsminister Poul Schlüter överraskade vid en av sina många regeringsombildningar under sin tioåriga regeringsperiod omvärlden med att utse en ”politisk onkel” till regeringsledamot. Schlüter avsåg med detta Centrum-Demokraternas politiska nestor Erhard Jakobsen. Möjligen borde Stefan Löfven fundera i liknande banor om han vinner nästa val och får talmannens uppdrag att bilda regering. Fredrik Reinfeldt utsåg Carl Bildt till utrikesminister, så månne inte Stefan Löfven skulle kunna överväga att ha Göran Persson i tankarna när den högsta ministerposten på UD ska beklädas. Perssons många och oförblommerade synpunkter i boken om Löfven tyder på att han inte slutat att fundera på politik. Göran Persson som Stefan Löfvens ”politiska onkel”. Smaka på den.

En överraskande och mycket partitaktisk synpunkt för Göran Persson fram i Löfven-boken. Den f.d. statsministern pekar nämligen på att vägen till ett maktskifte 2014 torde gå via att ta hand om landsbygdens väljare och pressa ned Centerpartiet under den fyraprocentiga mandatspärren. Om detta skulle ske, kommer den socialdemokratiska valvinsten som ett brev på posten, tycks Persson tro. För Stefan Löfven, som under sin ungdom i det röda Ådalen faktiskt först gick med i Centerpartiets ungdomsförbund, måste ett sådant resonemang te sig främmande. Han förespråkar nämligen samarbete över blockgränsen. Blockpolitik är inte den konsensusinriktade fackföreningsmannen Löfvens regeringslikör.

Från allmän tillförlitlighetssynpunkt är det givetvis välkommet att det framgår klart och tydligt vem som sagt vad i boken om Stefan Löfven. Det finns tillräckligt med böcker om svensk politik där intervjupersonerna under anonymitetens täckmantel fått orera fritt om sina ledare. En invändning som kan resas mot denna källhänvisningsmetod är att alla inte – med tanke på vad som kan tänkas ske i framtiden vid ett eventuellt regeringsskifte – för fram de negativa eller i varje fall kritiska synpunkter som kan förekomma beträffande Stefan Löfven som ny s-ledare. En som dock klart och tydligt framför kritiska synpunkter på det senaste valet av s-ledare är just Göran Persson.

Allt sammantaget verkar det i skrivande stund som om Socialdemokraterna genom valet av fackföreningsmannen Stefan Löfven fått en partiordförande som kunnat sluta leden och inte tycks ha några starka fiender inom sitt parti. Återstår då att se om den nyvalde LO-ordföranden Karl Petter Thorvaldsson får rätt när han lanserar metaforen om humlan som kan flyga vad gäller Stefan Löfven. Förvisso är det inte samma sak att få en flygande start som socialdemokratisk partiledare som att landa som statsminister.

Så den som lever får se efter 2014 års riksdagsval.

Claes Wiklund

Lena Hennel och Lova Olsson. *Humlan som flyger. Berättelsen om Stefan Löfven*. Norstedts förlag, Stockholm 2013.

TAGE ERLANDER OCH MAX JAKOBSON OM VINTERKRIGET

Vinterkriget var länge ett trauma för både Sverige och Finland – och åtminstone en besvikelse i 1930-talets Sovjetunionen. Stalin trodde att Röda armén hade en paradmarsch framför sig till Helsingfors när han lät sin armé gå till anfall över gränsen till Finland den 30 november 1939.

Erlander skriver i sina memoarer med för honom typisk humor att ”jag visste inte mycket om Finland. Värre var att Stalin visste ännu mindre”. Stalin ansåg tydligen att de ryska kraven var så begränsade att Finland hellre skulle acceptera dem än ta ett krig. Stalin hade fått den uppfattningen att Röda armén skulle hälsas som befriare av finska kommunister, arbetare och bönder.

I Finland kände man länge en stor besvikelse över att Sverige inte vill komma till Finlands undsättning med trupper. Svenska regeringen ville i det längsta undvika att bli indragen i kriget. Å andra sidan måste den beakta att det fanns en relativt stark opinion för Finland i landet. När vinterkriget bröt ut blev det ingen neutralitetsförklaring från svensk sida. Sverige började tillåta transport av förnödenheter och i viss mån krigsmateriel till Finland. Flere tusen frivilliga anslöt sig som egna förband till den kämpande finska armén.

Tage Erlander var vid denna tidpunkt statssekreterare i socialdepartementet och riksdagsledamot – men han tillhörde inte regeringens inre krets, där utrikespolitiken och Finlandsfrågorna diskuterades. Han är besviken över att han endast fick ta del av den information som gavs till den socialdemokratiska riksdagsgruppen. ”De regeringsledamöter med vilka jag umgicks med var ytterligt förtegn om allt som kunde avslöja splittringen inom regeringen”.

Intressant nog får vi veta att Erlanders chef, socialminister Gustav Möller diskuterade de viktiga frågorna med sin nära vän, socialminister Karl August Fagerholm, ”som i sin tur lät oss följa utvecklingen så långt som nu en finsk regeringsledamot var informerad”. Det finns inga vattentäta skott i ett demokratiskt samhälle!

Gustav Möller var mycket tongivande inom regeringen. Han kände starkt för Finland – ”men hur starka hans känslor för Finland än var blev det ändå Sveriges intressen som blev avgörande för honom. Han kom därför att stödja Per Albin Hanssons försiktiga politik: så stor hjälp till Finland som kunde ges utan att Sverige drogs in i kriget”.

Rickard Sändlers inställning blev länge ett bekymmer för Erlander. Det skymtar fram flere gånger i hans memoarer. Sandler, som hade avgått som utrikesminister, var klart besviken över att hans plan för ett gemensamt försvar av Ålandsöarna föll på grund av sovjetiskt motstånd. ”Under vinterkriget fick han tydligen en känsla av att regeringen inte längre var ett uttryck för folkviljan. Han lät sig förledas att tro att den högljudda och våldsamma kritiken stod i bättre samklang med folkets känslor än Per Albin Hanssons kyliga lugn”.

Sandler kunde hålla lysande tal men hade inga rekommendationer om hur politiken i stället borde bedrivas. Den formella logiken kunde inte dölja den reella oklarheten. Detta var farligt i en kritisk tid, skriver Erlander. Sandler röstade inte heller på Erlander vid partiledarvalet 1946.

Per Albin Hansson avled av en hjärtattack den 6 oktober 1946 utanför sitt hem i Ålsten. Den 10 oktober 1946 blev Tage Erlander vald till partiledare och statsminister. En ny tid tog sin början i Sverige.

Kafka skriver i *Slottet* att om motigheterna är stora här i världen blir de större med större mål och det är ingen skam att försäkra sig om bistånd. Den problematiken gällde både Finland och Sverige under vinterkriget. Och den återkommer också i *Tage Erlanders memoarverk II* delen (1940-1949) där han ger sig i kast med finska vinterkriget.

Förhistorien har analyserats av Max Jakobson i *Vinterkrigets diplomati* (1967) på ett sätt som hittills inte har överträffats, skriver Erlander ”som inte vill konkurrera med Jakobson”, men mina egna upplevelser kommer jag inte förbi. Det påverkade mig med samma kraft som Hitlers maktövertagande 1933 och det spanska inbördeskriget 1936-1939, framhåller Erlander.

Men Erlander var inte för stor för att försäkra sig om flankstöd. Någon gång under åren 1972-74 ber han om synpunkter på kapitlet om vinterkriget av Max Jakobson som då var Finlands ambassadör i Stockholm. Om begäran framfördes per brev eller muntligen känner jag inte till. Däremot har jag i mitt arkiv ett odaterat utkast till svar och det ursprungliga kapitlet om vinterkriget. Jag var med om att utarbeta svaret och fick slutligen hela materialet av Jakobson.

Max Jakobson bidrog framför allt till att teckna en fylligare bild av förhandlingarna i Moskva hösten 1939. Jakobson påpekade att Finlands regering vid de hårda förhandlingarna i Kreml var beredd att acceptera att den finsk-ryska gränsen på Karelska näset flyttades längre norrut och att Finland skulle överlåta öar i Finska viken åt Sovjetunionen. Men det som var svårast att acceptera

var att ryssarna krävde någon form av militär bas i Finska vikens inlopp. De finska förhandlarna Paasikivi och Tanner tillrådade ett visst tillmötesgående mot ryssarna även på denna punkt. Den finska regeringen vägrade emellertid då man befarade att en rysk militärbas i närheten av Finlands huvudstad skulle ha urholkat de finska strävandena till neutralitet och dessutom gett Sovjetunionen möjlighet att pressa Finland till nya eftergifter.

Vinterkriget bröt ut efter ett av ryssarna kamouflerat gränsintermezzo vid Mainila den 26 november. Erlander kallade det för "ett egendomligt och omtvistat" fall. Jakobson föreslog att beskrivningen skulle strykas för att inte ge skotten i Mainila överdriven betydelse. Erlander accepterade strykningen. (Finland hade genast kunna klarlägga att ryssarna sköt på sin egen postering för att ha en förevändning att inleda kriget).

När det gällde frågan om den allierade expeditionskårens överförande via Norge och Sverige till den finska fronten i mars 1940 beaktade Erlander vad Jakobson föreslog som tillägg:

"Finlands regering gjorde en realistisk bedömning av den erbjudna hjälpens betydelse och beslöt att sluta fred på tunga villkor hellre än att begära hjälp av England och Frankrike. Genom denna lösning undgick Sverige att hamna i ett svårt läge. Vi vet numera att om Finland hade framfört en vädjan om hjälp skulle de allierades expeditionskår gett sig iväg utan att bry sig om de norska och svenska regeringarnas avvisande hållning till transiteringsfrågan".

Av den brittiske generalstabschefens anteckningar framgick senare – vilket också Erlander redovisar – att bara en liten del av de brittiska styrkorna skulle skickas över den svensk-finska gränsen. Huvuddelen av trupperna skulle besätta Narvik och de svenska järnmalmgruvorna.

På förslag av Jakobson ger Erlander ett något större utrymme för att dryfta utrikesminister Rickard Sänders politik på 1930-talet då Sandler föreslog ett begränsat svenskt-finskt samarbete för att försvara Åland. Skulle Stalins misstag – vinterkriget – ha undvikits om vi haft en försvarssamverkan mellan Sverige och Finland? frågar Erlander. Han ställer sig tveksam. Det är möjligt att Stalins missuppfattning om splittringen i Finland skulle ha undanröjts genom en svensk allians. Men Erlander ser i efterhand att en sådan försvarssamverkan skulle ha ökat Sovjetunionens misstro mot Sveriges och Finlands avsikter med ödesdigra konsekvenser för båda länderna.

På den punkten går Erlanders och Jakobsons åsikter något isär. "Även om vi inte i efterhand kan få ett säkert svar om freden hade kunnat tryggas längs dessa (Sänders) linjer är det enligt min mening viktigt att man ställer frågan", skriver Jakobson. Så långt håller Erlander med Jakobson. Men på följande mening kommer inget svar då Jakobson skriver "på sätt och vis har den frågan en viss relevans än i den dag som är". Erlander fullföljer här en svensk traditionell utrikespolitik, att inte ställa löften för framtiden.

Samarbetet mellan Tage Erlander och Max Jakobson som hittills enligt min mening varit okänt visar hur otvunget och naturligt frågor av stor bärvidd kan diskuteras mellan kunniga och inflytelserika personligheter i Sverige och Finland. Det är löftesrikt för framtiden!

Tom Söderman

Max Jakobson var född i Viborg 1923, deltog i fortsättningskriget då han erhöll premiär-löjtnants grad. Efter fredsslutet journalist vid BBC i London, inträdde i utrikesministeriets tjänst som pressråd i Washington (1953) därefter utnämnd till presschef vid utrikesministeriet (1958) Han blev snabbt chef för politiska avdelningen (1962) och sedan FN-ambassadör i New York (1965) Han stod i rampljuset som påtänkt generalsekreterare för FN efter U Thant men Sovjetunionen lade in sitt veto mot hans val i säkerhetsrådet. Han blev ambassadör i Stockholm 1972-74 varefter han lämnade den diplomatiska karriären.

Max Jakobson blev känd som en suverän uttolkare av Finlands utrikespolitik och internationella politiska frågor. Han skrev flere böcker om dessa ämnen. Han avled den 9 mars 2013 vid 89 års ålder.

EN TV-JOURNALISTS BOKSLUT – ÅKE ORTMARK MINNS

Tv-journalisten och författaren Åke Ortmark har i en volym på över 700 sidor, *Makten och lögnen*, sammanfattat sitt liv inom televisionen och publicistiken. Det är en subjektiv skildring av hur Ortmark upplevt tv-journalistikens utveckling från dess begynnelse fram till idag, en historia där Ortmark själv spelade en uppmärksam roll på 1960-talet som en av tre "O:na" – Ortmark, Lars Orup och Gustav Olivecrona. Tillsammans med dessa och med parhästen Herbert Söderström var han med om att förnya den politiska journalistiken i den svenska radion och televisionen.

Ortmark refererar och reflekterar därtill över sina möten med makthavare inom näringslivets och politikens toppskikt och vidarebefordrar sina funderingar om vilken makt han som tv-journalist har och har haft. Denna var som störst, då Sverige bara hade en enda tv-kanal och valdebatterna följdes av flera miljoner. Klassisk är den utfrågning de tre O:na gjorde av statsminister Tage Erlander inför kommunalvalet 1966 och som Ortmark i boken rubricerar: "Att mörda en statsminister". Den överraskade Erlander fick frågan vilket råd han ville ge ett ungt bostadslöst par som ville gifta sig och svarade: "De får ju ställa sig i bostadskön givetvis". Socialdemokraterna föll med fem procent i valet.

Politikerna lärde sig så småningom att parera. Ortmark berättar utförligt om förspelet till och förloppet av den intervju där han och Herbert Söderström 1970 läxades upp av finansminister Gunnar Sträng för att de inte höll sig till de spelregler de själva hade formulerat. "Jag har svårt att tänka mig en värre utskällning inför öppen ridå", skriver Ortmark om denna intervju som fått ett förlängt liv på facebook och som, liksom Erlander-intervjun, flitigt använts på journalistiskolor och intervjuträningar.

Boken har sitt största värde i alla de råd som Ortmark ständigt flätar in i sin berättelse, främst riktade till kolleger och politiska kommunikatörer. De är base-

rade på över femtio års erfarenhet i både Sveriges Television och i de privata nischkanalerna TV 8 och Axess. I samlad form skulle de bli en välkommen lärobok. En annan förtjänst är att han gärna relaterar sina egna praktiska erfarenheter till den akademiska forskningen. Särskilt uppehåller han sig vid objektiviteten, huruvida en journalist med starka sympatier eller antipatier i sin professionella gärning kan leva upp till kraven eller förväntningarna på opartiskhet.

Vad Ortmark själv tycker och tänker, om höger och vänster, om arbetskamrater och intervjuobjekt, kan ingen missa. Boken är full av upprepningar och käpphästar. Den mynnar inte ut i någon samlad analys utan sammanfattas närmast i ett par "syndaregister" i slutet av boken, dels ett mer personligt, dels ett som behandlar "allmännyttan", Ortmarks benämning på public service-televisionen (SVT) som han lämnade på 1980-talet och fortsatt hyser en hatkärlek till.

Den käpphäst som Ortmark mest återkommer till är pengarnas makt, privatekonomin som drivkraft för både maktavare och maktens granskare. För att inte journalisterna ska bli offer för partsintressen borde journalistlönerna tiodubblas, menar han. Viktiga intervjuer ska inte heller göras "av unga, omogna rekryter, som ännu inte har lärt sig att betrakta sig som jämställda eller överlägsna i förhållande till makten". Och omvänt: nya maktavare måste klara tv-journalistikens skärself: "en furste som inte klarar en banal tv-intervju riskerar att råka illa ut i förhandlingar eller besvärliga beslutsprocesser".

Makten och lögnen är både memoarer och debattskrift, en personligt präglad inifrån-skildring från televisionens värld, där Ortmark, en av de journalistiska banbrytarna i den opartiska "allmännyttan" demaskerar alla sina värderingar. Flyhänt skriven, i sig en förutsättning för dess omfång.

Lars-Åke Engblom

Åke Ortmark. *Makten och lögnen. Ett liv i televisionens Sverige*. Albert Bonniers förlag. Stockholm 2013.

ANDERS SPARRMAN

LINNEAN, VÄRLDSRESENÄR, FATTIGLÄKARE (1748-1820)

Som resenär framstår Anders Sparman som en av de mest framstående av Carl von Linnés s.k. apostlar. "Apostel" är en benämning som Linné inte själv så ofta använde, men den har kommit att förknippas med de tjugotal lärjungar, som på lärarens uppdrag företog långa utomeuropeiska resor. Redan som 17-åring seglade Sparman till Kina med den svenska ostindiefararen Stockholms slott.

Som nioåring, 1757, skrevs Sparman in som student vid Uppsala universitet och började studera vid den medicinska fakulteten 1762. Sedermera blev

han elev till Linné. Kinareisan dokumenterades i avhandlingen *Iter in Chinam*. På denna avhandling disputerade Sparrman ”*pro exercitio*” (”för övnings skull”) under Linnés presidium. Sparrman fortsatte vid hemkomsten sina studier men hann inte avlägga doktorsexamen innan det var dags för nästa resa. På Linnés initiativ erbjöds Sparrman att resa till Kap för att bedriva naturalhistorisk forskning. Efter sju månaders vistelse i Kap erbjöds han att följa med på kapten Cooks andra världsomsegling som assistent åt naturforskarna far och son Forster. I november 1772 färdades han på fartyget *Resolution* med avsikten att leta efter den s.k. Sydkontinenten. Man seglade i Södra Ishavets farvatten på somrarna och besökte andra månader en mängd delvis okända ögrupper i södra Stilla Havet. Reseskildringen från Kap och världsomseglingen med kapten Cook publicerade Sparrman långt senare (*Resa Till Goda Hopps-Udden, Södra Pol-kretsen och Omkring Jordklotet, Samt till Hottentott- och Caffer-Landen, Åren 1772-76 I-III. Stockholm 1783-1818*). Sparrman deltog senare (1787) även i en expedition till Senegal.

Anders Sparrman är den av Linnés alla lärjungar som mest avviker från det gängse mönstret, att verka i läraren Linnés anda och sprida hans lära över världen. Han visade föga intresse för systematiskt samlande och katalogisering i Linnés och 1700-talets anda. Av reseskildringen framgår att han framför allt intresserade sig för djur och människor. Botaniken kommer i andra hand även om han under resan måste ha varit sysselsatt med åtskilligt växtsystematiskt arbete tillsammans med far och son Forster. De sistnämnda utgav sedan materialet i sitt namn, eftersom de enligt en överenskommelse med Sparrman hade rättigheterna till denna vetenskapliga publikation. Sparrman förde med sig hem en mängd etnografiska föremål och naturalier som donerades till Vetenskapsakademiens naturaliekabinett där han själv under många år var föreståndare. Ur dessa samlingar skulle sedan Etnografiska museet och Naturhistoriska riksmuseet uppstå.

Reseskildringens framställningssätt stämde illa överens med det linneanska idealet med korta och koncisa beskrivningar. Sparrmans omständliga stil kan kanske förklaras av den ungdomliga, humoristiska entusiasmen som han kände.

Den 20-22 maj 2011 anordnade *Svenska Linnésällskapet* i samarbete med Swedish Collegium for Advanced Studies (SCAS) och Uppsala Universitet, ett symposium under rubrik ”Anders Sparrman i ny belysning”. Svenska Linnésällskapet utgav i slutet av 2012 tretton av föredragen i bokform, *Anders Sparrman Linnean, världsresenär, fattigläkare*.

Alltsedan 300-årsjubileet 2007 av Linnés födelse, och den mängd av litteratur som därvid utgavs, har Linnéintresset också kommit lärjungarna till del, vilket genererat ett flertal böcker och forskningsprojekt. Ett tidigt arbete var Sverker Sörlins och Otto Fagerstedts år 2004 utgivna bok ”Linné och hans apostlar” (recenserad i NT 2/2005). Sparrman ges där den utförligaste

presentationen. Boken knöt an till en dramadokumentär tv-serie i fyra delar som sändes med start julen 2004. Intresset för Sparrman väcktes också av Per Wästberg med den biografiska romanen "Anders Sparrmans resa", utgiven år 2008. Både Sörlin och Wästberg medverkade i Sparrmansymposiet.

Den aktuella bokens undertitel återspeglar den rådande uppfattningen om Sparrman. Särskilt har benämningen "fattigläkare" olyckligtvis givit en felaktig bild av en tillvaro i misär och hans bristande intresse för systematiskt samlande och katalogiserande, akademiens missnöje med hans skötsel av naturaliekabinettet, hans föga framgångsrika magnetiska verksamhet och hans svårigheter att passa in i akademiska och institutionella kretsar har i historien fått honom att framstå som en ganska misslyckad person. "En disharmonisk människa", "en dalande livsbana", "en död i misär" är enligt Sörlin-Fagerstedt historikers omdömen. Sten Lindroth skriver "den frejdige upptäcksresanden bland hottentotter och pingviner var inte lika duktig som ämbetsman" (*Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens historia 1739-1818 II 475*). Den negativa synen på hans vetenskapliga arbete har t.o.m. påverkat synen på hans något ordrika språk. Till hans storhet har däremot hans medverkan i James Cooks andra världsomsegling och hans sociala patos, manifesterat i kritiken av slaveriet, bidragit. Det sistnämnda tillsammans med kritiken av ekologisk utarmning i Sydafrika pekar mot en ny och modernare samhällsyn.

Att vara fattigläkare i Stockholm innebar att vara en av flera "stadsläkare" med ansvar för en viss del av staden. I Sparrmans fall var det Klara, en stadsdel som på den tiden tillhörde de mest välbärgade, även om antalet hjälpbehövande var stort. Förutom denna tjänst under åren 1814-1820, var Sparrman professor i medicin och farmaci vid Collegium medicum samt 1803-1820 assessor därstädes (från 1813 kallat Sundhetskollegiet). Samtliga dessa tjänster var statligt avlönade, något som knappast kan överensstämma med uppfattningen att Sparrman hade en ålderdom i misär.

Dettycks ha funnits ett missnöje med hans sätt att sköta Vetenskapsakademiens samlingar och som bevis brukar anföras en instruktion som Akademien utfärdade. Sparrman kanske inte hade så stort intresse för denna typ av arbete men Karl Grandin visar i sitt bidrag att denna instruktion från år 1784 inte var att betrakta som en reprimand utan som en del av de allmänna revisioner som Akademien genomgick. Nils O. Sjöstrand ifrågasätter i sitt bidrag att fattigläkarsysslan skulle anses ha haft låg status. Han menar att det var en nödvändig verksamhet, under Medicinalverkets överinseende, liknande en modern provinsialläkares och inte "något deklasserande, ett pinsamt slut på en karriär som slagit slint". Att hjälpa missgynnade i samhället stämmer också bra överens med Sparrmans omvittnade engagemang för människor manifesterat bl.a. i kritiken av slaveriet.

Sparrman kallades i början av 1790-talet för ”Stockholms störste magnetisör”. Karin Johannisson utreder i sitt bidrag Sparrmans intresse för den animala magnetismen. Hans verksamhet brukar betraktas som föga framgångsrik. En hovdam sägs ha blivit ”magnetiserad ihjäl” av Sparrman. Hans bok ”Bref om prestmedicin och animal-magnetism” (1815) sågas av kritikerna. Sparrmans intresse kan ha varit betingat av att han insåg den dåtida läkekonstens begränsningar och att han ville söka nya vägar. Prästmedicin, det vill säga prästernas medicinska verksamhet, och magnetism representerar, säger han, ”en förening mellan in- och utvärtes läkekonst, enligt Johannisson ”ett slags psykosomatisk terapi”. Att Sparrman starkt kritiserades av samtidens läkare är inte konstigt. Vi har att göra med, som Johannisson påpekar, ”en klassisk konflikt mellan skolmedicin och alternativmedicin”.

Bengt Jonsell berättar om Sparrmans fåtaliga botaniska skrifter och framhåller att Sparrman faktiskt var den förste att ta upp bipolaritetsfrågan, det vill säga att växter har utbredning både i de nordligaste och de sydligaste delarna av jorden. Jonsell menar att som zoolog var Sparrman kanske sin tids mest observante och lyckosamme. I det afrikanska materialet finns beskrivningar av däggdjur som flodhäst, buffel, gnu, eland och springbock. Sparrmans främsta specialitet skulle emellertid bli ornitologin.

Akademiledamoten och hovrättspresidenten Gustaf von Carlsson hade på sitt gods Mälby, nära nuvarande Gnesta, en stor samling av uppstoppade fåglar och han ville ha dem publicerade i ett kommenterat planschverk. Sparrman fick uppdraget att skriva kommentarerna. Detta resulterade i ett praktverk i fyra volymer, ”Museum Carlsonianum” (1786-89). Ett andra praktverk, ”Svensk Ornithologi” utkom ofullbordat 1806.

Kenneth Nyberg ger i det inledande bidraget en översikt över Sparrmans liv baserat på författarens artikel i *Svenskt biografiskt lexikon* (2007). Han menar att Sparrmans senare år kan synas glanslösa om de kontrasteras mot ungdomens äventyrliga resor. Samma öde hade drabbat Linnélärjungen och Sparrmankollegan Carl Peter Thunberg men denne hade klarat omställningen bättre och hade efter sina resor ett betydligt mer framgångsrikt yttre liv.

Om ”mönstereleven” Thunberg berättar Marie-Christine Skuncke. Vilken var relationen mellan Thunberg och Sparrman, konkurrenter, kolleger, vänner? Skuncke har bl. a. studerat de 90-tal brev från Sparrman till Thunberg som finns bevarade (inga brev till Sparrman har bevarats, ”Sparrman var inte den som samlade gamla papper”) och relationen visar sig vara god. Den kollegiala vänskapen bestod i nära 50 år, men som personer var de varandras motpoler.

Rut Boström har undersökt Sparrmans språk och kan vederlägga den uppfattning, som möjligen betingats av den allmänna negativa synen på Sparrmans vetenskapliga verksamhet, att språket var ”gammeldags otympligt och okonstnärligt” (Selander).

I en epilog berättar Per Wästberg om arbetet med sin biografiska roman ”Anders Sparrmans resa”.

De ca halvtimmeslånga föredrag som hölls på symposiet har något bearbetats och försetts med noter med omfattande källhänvisningar samt ett personregister. Som appendix har tillagts den *Biographie* över Sparrman som utgavs i Kungliga Vetenskapsakademiens handlingar 1820.

Ingen fullständig biografi har skrivits om Sparrman. Kanske har han varit lite förbisedd, eftersom han var en person som gick sina egna vägar. I ny belysning framstår han som en mångsidig och betydelsefull vetenskapsman och en fascinerande personlighet.

Leif Feltenius

Gunnar Broberg, David Dunér och Roland Moberg (red.). *Anders Sparrman Linnean, världsresenär, fattigläkare*. Svenska Linnésällskapet 2012.

FÖRENINGARNA NORDENS GRANSKNING AV LÄROBÖCKER I HISTORIA

Redan under första världskriget väcktes tanken på ett närmare nordiskt samarbete. Norge var sedan 1905 självständigt efter unionsupplösningen 1905, Finland utropade sin självständighet 1917, Sverige och Danmark var redan klara med den nationella frågan medan Island fortfarande kämpade för oberoende från Danmark. Nästan alla var helt införstådda med att ett nordiskt samarbete förutsatte nationellt oberoende. Samarbetet skulle vara ideellt och bygga på frivillighet. Värdet låg i att utnyttja den språkliga och kulturella gemenskap som – trots allt – uppfattades föreligga de nordiska befolkningarna emellan.

Man kunde delvis bygga vidare på tankar och idéer från studentskandinavismen men också utnyttja erfarenheter och nätverk som vuxit fram genom bland annat Letterstedtska föreningen (1875) och *Nordisk Tidskrift* (1878). Någon politisk union med överstatlighet föresvävade knappast någon. Den nationella frågan hade alltför länge präglat relationerna länderna emellan för att någon på allvar tänkte i sådana banor. Tankarna om ett ökat kulturellt och ekonomiskt samarbete konkretiserades efter Första världskrigets slut i tillkomsten av Föreningarna Norden, först i Norge, sedan i Danmark och Sverige år 1919. Även på Island bildades en förening år 1922. Så småningom kom även Finland (1924) med.

De första årens verksamhet inom Föreningarna Norden kan sammanfattas i orden utbildning och kontakt. Genom kursverksamhet skulle man förmedla ökad kunskap om de nordiska folken och genom resor och möten skulle kontakter uppstå, vänskapsband knyts, erfarenheter utbytas.

Det är lätt att förstå att det bland många i den vuxna befolkningen fanns de som såg med skepsis på företaget. Unionsupplösningen präglade fortfarande många svenskars inställning till Norge. Ålandsfrågan var på motsvarande sätt problematisk i svenskarnas förhållande till den finländska befolkningen. Komplikationer förelåg alltså mellan de nordiska ländernas befolkningar. De som – trots allt – valde att arbeta för ett utökat samarbete var snart övertygade om att det gällde att satsa på det uppväxande släktet, barnen, för att på sikt vinna befolkningarna för den nordiska tanken. Som särskilt problematisk framstod historieundervisningen. Här befästes fördomar om grannländerna, här blomstrade den nationella chauvinismen.

Om Föreningarna Nordens arbete med att granska läromedel för att komma tillrätta med skildringar som uppfattades som nationellt chauvinistiska och därmed ovetenskapliga handlar den aktuella avhandlingen av *Henrik Åström Elmersjö*. Författaren går noggrant igenom det material som finns bevarat i de olika ländernas arkiv och följer diskussionerna i de särskilda kommittéer, som hade till uppgift att granska historieböckerna. Motsvarande aktiviteter påbörjades i bl.a Nationerna Förbunds regi med liknande syfte. Men Föreningen Norden utvecklade ett särskilt system där representanter för ett land inbjöds att granska ett annat lands läromedel. Synpunkterna diskuterades sedan och enighet om gemensamma skrivningar eftersträvades. Men konsensus var inte nödvändig. Man accepterade oenighet om utrymme gavs för avvikande synpunkter.

Den krets som var aktiva var framstående historiker i de nordiska länderna. Till sin hjälp hade de oftast läroverkslärare och läroboksförfattare, ofta disputerade. Det rörde sig uteslutande om män. Docent Birgitta Eriksson blev den första kvinnliga ledamoten i den svenska kommittéen, invald 1969!

Vad var det då man var oense om? Ja, mycket var sådant som handlade om nationell, etnisk identitet. Finnarna var missnöjda med hur Finlands tidigare historia beskrevs. Det handlade då om påståenden att kolonisationen av Finland ägt rum österifrån. Finnarna hävdade att kolonisationen skett söderifrån och att den finskspråkiga delen av Finlands befolkning inte hade slaviska rötter. Den svenska granskaren kritiserade sina finska kolleger för att söka skapa en finsk stat långt före de svenska korstågen.

En motsvarande dispyt ägde rum Norge – Island. Norska läromedel kunde hävda att Island koloniserades av norrmän. Islänningarna hävdade att detta var en felsyn. Norge som statsbildning eller nation existerade inte vid tidpunkten för Islands kolonisering. Norrmän fanns inte!

I relationen Danmark – Norge var också den äldre historien central men med andra utgångspunkter. Norrmännen var måna om att hävda existensen av en norsk stat samtidigt som en dansk och svensk växer fram. Det var viktigt

att ge de samtida aktörerna rätt nationsbeteckningar även om staterna fortsatt var embryonala. Det finns ett stort antal exempel på tvistepunkter, alla intressanta på sitt sätt. De flesta handlade om politiska skeenden och deras militära konsekvenser.

Allvarliga tvistepunkter blev föremål för särskild behandling. En skrift producerades, skriven av framstående representanter för de olika länderna, betitlad "Omstridda spörsmål". Här kom fackhistoriker till tals och gav sina tolkningar av hur de omstridda områdena borde göras. När fackhistorikerna inte kunde enas om en tolkning förekom att man helt enkelt presenterade två texter. "Omstridda spörsmål" gavs ut vid tre tillfällen med omarbetade texter. De torde ha haft en stor betydelse för en bred krets hur moment i nordisk historia kunde uppfattas.

Genomslagskraften i historierevisionens arbete under det aktuella halvsekllet är omtvistad. Föreningarna Norden hade ingen tvångsmakt, man kunde inte tvinga läroboksförfattarna att rätta sig efter de rekommendationer som utfärdades. Vilket resultatet blev var beroende på den auktoritet verksamheten utstrålade. I flera länder fanns statliga lärobokskontroller med olika utformning. Dessa torde även ha tagit intryck av historierevisionens arbete. Slutsatsen blir nog att revisionen inte arbetade inför döva öron. Successivt reviderades historieböckerna i linje med revisionens rekommendationer. Neutrala beskrivningar, som vilade på vetenskaplig grund, ersatte nationalistiska och chauvinistiska berättelser. Historieämnet utvecklades alltmer till att bli ett ämne där källkritisk vetenskapssyn präglade framställningen på bekostnad av ett ideologiproducerande ämne i nationalismens tjänst.

Avhandlingen *Norden, nationen och historien* behandlar ett viktigt tema och resultaten bygger på en gedigen källforskning. Synd är att författaren i allt för hög grad ägnar sig åt teoretiska utsvävningar åt olika håll med liten betydelse för avhandlingens empiri och resultat. Det gör framställningen onödigt svår-läst. Den som ger sig tid att ta sig igenom texten har dock mycket att vinna.

Per Thullberg

Henrik Åström Elmersjö. *Norden, nationen och historien. Perspektiv på Föreningarna Nordens historieläroboksrevision 1919-1972*. AK.avh. Nordic Academic Press 2013.

KORT OCH INFORMATIVT OM KINGS BAY-KRISEN 1963

Norge har haft 37 olika regeringar under hela 1900-talet. Den som fick sitta den kortaste tiden var Christopher Hornsruds Arbeiderparti-regering som bara fick tillbringa 18 dagar på taburetterna 1928. Den näst kortaste regeringsperioden fick John Lyng som ledde en borgerlig fyrtiiregering för drygt 50 år sedan. Den fick sitta på Sosialistisk Folkepartis (SF) nåd i blott 28 dagar sensommaren 1963.

I stortingsvalet 1961 förlorade regeringsvana Arbeiderpartiet den absoluta majoritet som man förfogat över sedan 1945 dvs. under fyra mandatperioder. Men så ställdes allting på ända 1961 då utbrytarpartiet SF kom in på stortinget med två mandat. Det ena mandatet hade SF-ledaren Finn Gustavsen erövrat i Oslo från Venstres politiska gigant Helge Seip. Seip var chefredaktör för *Dagbladet* och hade från sin inflytelserika position understött bildandet av SF. Inom Arbeiderpartiet tyckte därför många att det bara var rätt och riktigt att Seip förlorade sin plats i stortinget just till Finn Gustavsen. Om det som sedan följde under det turbulenta året 1963 har *Nils-Petter Enstad* skrivit en synpunktsrik, kortfattad skrift med titeln *Sommeren som endret Norge. Om John Lyngs regjeringsdannelse i 1963*.

Den utlösande faktorn bakom de regeringskriser som utspann sig under 1963 var att ännu en stor arbetsolycka inträffat i Kings Bay på Svalbard. Sedan koksgruvan där åter öppnats 1948 hade en rad dödsolyckor hänt. 1948 omkom 15 personer vid en explosion i gruvan. 1952 skedde en ny olycka som kostade nio människor livet. 1953 miste ytterligare 19 personer livet i en ny gruvolycka. 1962 nödgades det statligt ägda gruvbolaget inregistrera att 21 gruvarbetare till mist livet. Då stundade räfst och rättarting. Industriminister Kjell Holler tvingades avgå. Statsminister Einar Gerhardsen och justitieminister Jens Haugland formulerade den avskedsansökan – som det utåt hette – Kjell Holler, industriministern, frivilligt undertecknat.

Kjell Holler hade befunnit sig i politiskt blåsväder före sommaren 1963. Då valde den politiskt förfarne Einar Gerhardsen att inte uppfatta den skarpa kritiken mot industriminister Holler som ett embryo till en kabinetsfråga. Istället offrades Holler som statsråd.

Einar Gerhardsen karakteriseras i Enstads bok som en maktfullkomlig politiker. Så maktfullkomligt ansågs Arbeiderpartiet vara att den kände norske professorn Jens Arup Seip i en berömd essä beskrev den politiska situationen i Norge efter den tyska ockupationen 1940 som att ”stortinget befunnit sig i exil mellan Elverum och Kings Bay”.

Det den politiska debatten om Kings Bay-affären kom att handla om var att regeringen Gerhardsen åsidosatt sin informationsplikt gentemot stortinget. Kings Bay-affären handlade alltså om politik och inte om juridik. I annat fall

hade det blivit en riksriktssak, konstaterar Enstad i boken. De fyra borgerliga partierna Høyre, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti och Venstre hade enats om att ifall regeringen Gerhardsen föll så skulle Høyres ledande politiker John Lyng leda den nya regeringen. När Einar Gerhardsen efter nederlaget med 74 röster mot 76 vid voteringen i stortinget – som föregåtts av en 80 timmar lång debatt under fyra dagar – så kunde den avtroppande arbeiderpartiordföranden föreslå den norske kungen att ge statsministeruppdraget till John Lyng.

Sagt och gjort. En borgerlig regering bestående av 14 män och en kvinna trädde till i slutet av augusti 1963. Mest uppmärksammat blev det att till utrikesminister utsågs Kristelig Folkepartis 69-årige Erling Wikkborg som lämnat dagspolitiken bakom sig. Andra statsråd, som skulle låta tala om sig senare då Per Borten bildade en ny fyrpartiregering efter segervalet 1965, var Kåre Willoch (handelsminister), Haakon Kyllingmark (försvarsminister) och Kjell Bondevik (socialminister).

Regeringen Lyng trädde till men dess saga blev kort för redan när den skulle presentera sin regeringsförklaring i stortinget så fälldes den av Arbeiderpartiet och SF. Fyra veckor fick de fyra borgerliga partierna provsitta taburetterna, vilket inte saknade betydelse när det blev på allvar 1965 och sex år framåt.

Regeringen Lyng hämtade fem statsråd från Høyre, fyra från Senterpartiet samt tre från vardera Kristelig Folkeparti och Venstre.

Två dagar efter kommunalvalet på hösten 1963 fick John Lyng lämna in sin avskedsansökan till kungen. Två år senare blev det emellertid dags för en ny och mera långlivad borgerlig regering i Norge. Men den gången blev det Senterpartiets Per Borten som fick uppdraget som statsminister och John Lyng fick då bli utrikesminister. Den borgerliga regeringen Borten satt kvar i fem och ett halvt år innan den nödgades avgå efter ett pinsamt läckage av ett topphemligt EEC-dokument för vilket statsminister Borten fick bära det politiska hundhuvudet. Högst orättfärdigt skulle det långt senare visa sig då den ansvarige tjänstemannen trädde fram och bekände sina synder i en uppmärksammanad memoarbok.

En tänkvärd reflexion gjordes av Egil Aarvik (Kr. F.) som blev socialminister i Borten-regeringen. Aarvik, som för övrigt var min förste chef i Nordiska rådet där han ledde det socialpolitiska utskottet, hävdade nämligen att man gjorde två fel när det gällde John Lyng. Dels var det fel att göra Lyng till statsminister 1963, dels var det fel att *inte* göra Lyng till statsminister 1965 då det på allvar begav sig efter en solid borgerlig valseger. Så tyckte den pudelkloke Egil Aarvik. Han bör veta för han var med både 1963 som redaktör för tidningen *Folkets Fremtid* och 1965-71 som statsråd i ministären Borten.

Regeringsepisoden med John Lyng som statsminister visade att det politiska

systemet fungerade och att det inte var någon naturlag att Arbeiderpartiet skulle regera oavsett om man hade egen majoritet eller ej. I koalition under normala politiska förhållanden hade Arbeiderpartiet inte gått i fram till 2005 då Jens Stoltenberg bröt isen och bildade en blocköverskridande regeringen tillsammans med Senterpartiet och Sosialistisk Venstre dvs. före detta SF. På 1960-talet lär Einar Gerhardsen dock ha umgåtts med planer på att få med Venstre i regeringen, men av det blev intet.

Nils-Petter Enstads bok är välskriven. Källhänvisningarna är legio och omfattar i stort sett hela den efterkrigstida norska politiska memoarlitteraturen. De politiska paralleller som Enstad drar är ofta välfunna. Att på 130 sidor sammanfatta det dramatiska politiska skeendet sommaren 1963 är förtjänstfullt. Boken kan varmt rekommenderas.

Claes Wiklund

Nils-Petter Enstad. *Sommeren som endret Norge. Om John Lyngs regeringsdannelse i 1963*. Civita, Oslo 2013.

TEATERFOTOGRAFEN BEATA BERGSTRÖM

Beata Bergström (f. 1921) räknas till en av Sveriges främsta teaterfotografer. Ca 30 år var hon husfotograf på Dramaten i Stockholm. Fotoboken *Foto Beata Bergström* omfattar hennes fotografier från föreställningar inom teater och dans från mer än ett halvsekel, med början i 1950-talet och fram till början av 2000-talet. Under 2013 visade också Musik- och teatermuseet i Stockholm en utställning med hennes bilder *Foto: Beata Bergström. Fotografier från teater- och dansföreställningar 1953-2004* med ett tjugotal bilder i stort format. Det är också till museets arkiv som Beata Bergström skänkt alla sina negativ och bilder.

Beata Bergströms bildspråk var banbrytande när hon började fotografera teater och dans på 1950-talet. Tidigare hade man efter repetition gjort konstruerade scener där skådespelarna fick ställa upp sig i arrangerade positioner. Beata Bergström var en av de första att fotografera mitt under pågående repetition, ofta vid de sista repetitionerna före premiär, samt under föreställning, ett mer dokumentärt arbetssätt.

En reporter på *Östersunds-Posten* inspirerade till yrkesvalet. Så när Beata Bergström i 30-årsåldern kom till Stockholm som ensamstående med ett-åriga sonen Stefan, visste hon att hon ville bli fotograf. Hon fick gå i lära på Sallstedts bildbyrå och stod så vid framkallningsbadet och kopierade åt fyra, fem fotografer. Sedan fortsatte hon att gå i lära hos fotografen Sten Didrik Bellander, senare med i den berömda bildgruppen Tio fotografer. Fotografbranschen var mansdominerade men några kvinnliga fotografer fanns också. Beata Bergström delade husrum med mor och syster, framkallade bilder i badrummet och fick hjälp med barnpassning.

De första bilderna tog Beata Bergström 1953 på Cramérbaletten på Chat Noir i Oslo. Samma år fotograferade hon en repetition av Olof Molanders "Orestien" på Dramaten för *Dagens Nyheter*. Dramatenchefen Karl Ragnar Gierow såg bilderna och sa "vi tar Beatans bilder". Det ledde till att hon blev Dramatens husfotograf i ca 30 år.

Beata Bergström tycker inte själv att hon har någon särskild stil. Magnus Florin nämner i förordet till boken att det kan vara att hennes foto ger ett avtryck av den speciella föreställningen, att överföra teaterögonblickets levande kombination av skådespeleri, scenbild och regi utan att själv stå i vägen. Hennes fotografiska förebild är Henri Cartier-Bresson. Av dagens fotografer nämner hon *Dagens Nyheter*s prisbelönta Paul Hansen.

Beata Bergström fotograferar med en Leica. När hon ska fotografera en föreställning förbereder hon sig genom att läsa manus, bekanta sig med skådespelarna, ser hur regissör och scenograf arbetar. Vissa regissörer och skådespelare tyckte att hon var för högljudd – att klicket störde – bland andra Ingmar Bergman vid uppsättningen av "Kung Lear" 1984. Han skickade ut henne trots att det var fotodag. Hon grät, och så fick det räcka med Dramaten.

I boken finns det med ett 40-tal föreställningar, de flesta från Dramaten, men även några från Kungliga Operan, Drottningholms slottsteater, Stockholms stadsteater, Marionetteatern, Orienteatern och Malmö musikteater. Det börjar med "Medea" på Dramaten 1953, och slutar med "DC3" på Orienteatern 2004. Däremellan finns bland annat "Onkel Vanja", "Lång dags färd mot natt", "Orefeus och Eurydike", "Hamlet", "Vem är rädd för Virginia Woolf?", "Mutter Courage", "Klas Klättermus", "I väntan på Godot", "Leva Loppan", "Tolvskillingsoperan", "Fröken Julie", "Ett drömspel", "Om sju flickor", "Tribadernas natt", "Hustruskolan", "Kung Lear", "Till Damaskus" och "Kristina från Duvemåla".

Några regissörer är Alf Sjöberg, Olof Molander, Ingmar Bergman, Mimi Pollak och Lars Rudolfsson. Bland skådespelare återfinns bland andra på bild Jarl Kulle, Inga Tidblad, Lars Hanson, Sif Ruud, Erland Josephson, Solveig Ternström, Ernst-Hugo Järegård, Allan Edwall, Margaretha Krook, Bibi Andersson, Thommy Berggren, Lena Nyman, Harriet Andersson, Jan Malmström, Lil Terselius, Stellan Skarsgård, Börje Ahlstedt, Peter Stormare, Helen Sjöholm, Anders Ekberg och Peter Jöback.

Det är Beata Bergströms barnbarn, *Agnes Bergström*, som står som redaktör för boken. Den omfattar ca 400 sidor, i huvudsak bilder, med undantag för några sidor förord framtill och en förteckning över avfotograferade föreställningar samt ett personregister på några sidor baktill. Agnes Bergström står även, tillsammans med Sture Pallarp, för urvalet av bilder till utställningen. Till utställningen fanns en utmärkt liten folder omfattande alla utställningens

bilder och information om varje föreställning. Det var bekvämt att inte behöva gå fram och läsa nära på skyltar intill verken utan att kunna stå på håll och ändå läsa informationen. Boken "Foto Beata Bergström" är i stort format och väger nästan 3 kilo. De svartvita bilderna presenteras på uppslag eller helsidor, ibland halvsidor. Materialet är indelat i decennier och föreställningar. Det är närbilder och hela scenbilder. Jag saknar lite att namn på skådespelarna inte finns intill bilderna utan att namnen bara finns i namnregistret längst bak i boken.

Boken "Foto Beata Bergström" är magnifik och visar på ett stycke teaterhistoria från 1950-talet till idag.

Lena Wiklund

Agnes Bergström (red.). *Foto Beata Bergström*. Bokförlaget Signum, Lund 2013.

Musik- och teatermuseet. *Foto: Beata Bergström. Fotografier från teater- och dansföreställningar 1953-2004*. Stockholm 2013.

STADEN SOM KREATIVT CENTRUM

Den danske kritikern och författaren *Henrik Wivel* har kommit på Gyldendals förlag 2013 med en bok om Stockholm med titeln *Stockholm, Stockholm* och underrubriken *Kunsten, arkitekturen, kvartererne og menneskene*. På alla sätt kan man beskriva hans sätt att angripa sitt ämne som överväldigande genom både rikedom och djup. Man önskar att denna bok fick en spridning bland läsare som både vill orientera sig men också uppleva staden som en unik kulturkälla.

Henrik Wivel, som också är NT:s danske redaktör, låter historiens alla personligheter som levt i och gestaltat Stockholm yttra sig i denna beskrivning av staden. Ofta är vi vana vid att de som beskrivit staden valt en speciell utgångspunkt – arkitektonisk, litterär eller kulturhistorisk – och sedan hållit fast vid den i hela genomlysningen av ämnet. Henrik Wivel har istället valt alla möjliga ingångar och sett på staden som en omättlig rikedom av möjligheter och händelser. Hans val av tema måste sägas vara ytterst lyckosamt och lämnar läsaren med både en mängd upplevelser och en stor nyfikenhet för att gå vidare och uppleva allt detta på stället, rent fysiskt.

Tillfället som han har valt att göra detta kunde inte ha varit bättre. Just nu upplever begreppet "staden" en renässans och dess innevånare börjar allt mer förstå den kraft och den rikedom som finns i den och hur man kan använda allt detta. Ord som "stadsmässighet" och "förtätning" används av politikerna medan innevånarna försöker förstå allt annat som gör att de längtar in i stadens levande hjärta. Detta hjärta är just det som Henrik Wivel lyfter fram och ger oss, denna mångfald av upplevelser och historia som är svårt att leva utan.

I sin bok gör han en noggrann genomgång av Stockholms alla stadsdelar och leder då in läsaren inte minst i litterära miljöer, där vi t.ex får följa olika romanfigurers roller i staden. Martin Beck ur Sjöwall och Wahlöös romaner

har skapat lika mycket verklighet som August Strindbergs alter ego Arvid Falk ur "Röda rummet", säkert därför att den miljö de byggde upp var minst lika stark och tydlig som vilket planritning som helst. Och mycket mer spännande...

En författare som han särskilt följer är August Strindberg. Alldeles särskilt öppnar han upp Stockholms skärgård som en del av staden och kan då återskapa författarens egna somrar på Kymmendö och de förebilder som han hade bland annat för "Hemsöborna". Under de sju lyckliga somrar han fick tillbringa på ön tillkom många av hans mest kända verk. Även som målare hade Strindberg en stark anknytning till skärgården, och författaren markerar detta genom att visa några av hans starkaste målningar.

När man som Henrik Wivel förmår binda samman litterära, konstnärliga och kulturhistoriska miljöer i en vilja att gestalta just rikedom och möjligheterna i en stad, så har boken om Stockholm blivit en sällsynt rikedom. En författare som han för fram som vägvisare in i staden är Hjalmar Söderberg, vars många blå litterära Stockholmsnätter från sent 1800-tal han jämför med den samtida målaren Eugen Jansson och ger ett vidare liv genom Peter Lindes skulptur av författaren i Humlegården från 2010. En personlighet som gestaltat staden finns alltid med vad som än händer. Då lever staden själv ett mer riskabelt liv.

Därför blir de vandringar som författaren gör i de gamla Klarakvarteren på Norrmalm alldeles särskilt laddade med litterära referenser och minnen. Redan innan Citys aneringen som sprängde bort de sista resterna av Brunkebergsåsen så ser han närmare på en central gata i staden, Kungsgatan, som han anknyter till författaren Ivar Lo-Johanssons roman med samma namn från 1935. Bokens huvudperson, Marta från landet, ser Kungsgatan som stadens lockande centrum, en lasternas gata, vars offer hon kommer att bli. Själva gatan förvandlades från en byväg till en paradgata, där de två Kungstornen blev tidens signum på hur stadsmässighet kan börja skapas och bli början till en total omvandling av Norrmalms lantliga utkanter.

Henrik Wivel går inte minst in i stadens museer och visar även upp ett urval äldre restauranter, vilket tillsammans med andra miljöer bygger upp bilden av en ovanligt rik stad med alla möjligheter att ge både innevånare och besökare outtömliga erfarenheter. Det är så en handledning för ett liv i staden bör skrivas. Sparsamheten i bildmaterialet kompenseras väl av de "bilder" som skapas av textens täthet och konstnärliga laddning. Boken kan användas som inspiration även utan stadens närvaro. En ny form av "turism".

Beate Sydhoff

Henrik Wivel. *Stockholm, Stockholm. Kunsten, arkitekturen, kvartererne og menneskene*. Gyldendal förlag, København 2013.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Bergquist, Mats, docent och fd ambassadör, Stockholm

Engblom, Lars-Åke, professor em., Huskvarna

Feltenius, Leif, fil. dr, Gnesta

Jóhannesson, Guðni Th., ph. d, Reykjavik

Otterberg, Stina, fil. dr, Göteborg

Ruin, Olof, professor em. i statsvetenskap, Djursholm

Sydhoff, Beate, konsthistoriker, Stockholm

Söderman, Tom, fd ambassadör, Helsingfors

Thullberg, Per, professor em., Stockholm

Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

Wiklund, Lena, NT:s redaktionssekreterare, Stockholm

Wivel, Henrik:, NT:s danske redaktör, Köpenhamn

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Antal och partitillhörighet

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 15 september 2011

Venstre, Danmarks Liberale Parti	47
Socialdemokratiet	47
Dansk Folkeparti	22
Det Radikale Venstre	17
Socialistisk Folkeparti	12
Enhedslisten – De Rød-Grønne	12
Liberal Alliance	9
Det Konservative Folkeparti	8
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Sambandsflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Utanför partigrupperna	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 17 april 2011

Samlingspartiet	44
Socialdemokratiska partiet	42
Sannfinländarna	38
Centerpartiet	35
Vänsterförbundet	12
De Gröna	10
Svenska folkpartiet och Ålands representant	10
Kristdemokraterna	6
Vänstergruppen	2
Förändring 2011	1

Island

Altinget 63 medlemmar	
Val 27 april 2013	
Selvtændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	19
Fremskrittspartiet/Framsóknarflokkur	19
Alliancen/Samfylkingin	9
Venstrepartiet - De Grønne/Vinstri hreyfingin - grænt framboð	7
Lys fremtid/Björt framtíð	6
Piratpartiet/Píratar	3

Norge

Stortinget 169 representanter	
Val 9 september 2013	
Arbeiderpartiet	55
Høyre	48
Fremskrittspartiet	29
Senterpartiet	10
Kristelig Folkeparti	10
Venstre	9
Sosialistisk Venstreparti	7
Miljøpartiet De Grønne	1

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter	
Val 19 september 2010	
Socialdemokraterna	112
Moderata samlingspartiet	107
Miljöpartiet de gröna	25
Folkpartiet liberalerna	24
Centerpartiet	23
Sverigedemokraterna	20
Vänsterpartiet	19
Kristdemokraterna	19

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar	
Val 29 oktober 2011	
Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	8
Sambandsflokkurin (Samhøgrighedspartiet)	8
Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	6
Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	6
Miðflokkurin (Centerpartiet)	2
Framsökn	2
Sjálvstýrisflokkurin (Selvstyrepartiet)	1

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar	
Val 12 mars 2013	
Siumut	14
Inuit Ataqatigiit	11
Demokraterne	2
Atassut	2
Partii Naleraq	1
Partii Inuit	1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter	
Val 16 oktober 2011	
Moderat samling	8
Åländsk Center	7
Liberalerna på Åland	6
Ålands socialdemokrater	6
Ålands framtid	3

LW per februari 2014

SAMMANFATTNING

Årets första nummer innehåller fem ländervisa översikter om händelser av större vikt i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige i politiskt och ekonomiskt hänseende. Skribenterna är desamma som förra året: Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle och Anders Wettergren. Numret inleds med en sammanfattande betraktelse signerad huvudredaktören Claes Wiklund.

I numret ingår också Hildigunnur Sverrisdóttirs artikel om Reykjaviks nya konserthus Harpa. Torben Weirup presenterar det västjylländska konstmuseet i Sorø. Henrik Wilén har intervjuat den finländske EU-kommissionären Olli Rehn.

Jan Kløvstad, sekreterare i den norska LF-avdelningen, skriver om bokbyar i Norden under vinjetten *För egen räkning*. Anders Ljunggrens uppehåller sig i sin *Krönika om nordiskt samarbete* om nordiskt samarbete vid ett viktigt utrikesministermöte i Narva.

När det gäller *Letterstedtska föreningens* verksamhet redogör Henrik Wivel för utdelningen av 2013 års Letterstedt-medalj som tillföll den danske politiker Bertel Haarder. Gun Widmark, mångårig ledamot av LF:s huvudstyrelse, har avlidit. Birgitta Lindgren har skrivit en nekrolog om Gun Widmarks nordiska insatser på språkområdet. Dag Lindberg, fd sekreterare i LF:s finländska avdelning, har skrivit nekrologen om Kristian Slotte, fd utskottssekreterare i Nordiska rådet och LF-medlem.

Olof Ruins *bokessä* tar upp två nyutkomna böcker om statsvetaren och publicisten Herbert Tingsten. *Kring böcker och människor* består denna gång av ett dussin bokrecensioner. Mats Bergquist anmäler Bo Lidegaards uppmärksammade bok om de danska judarnas flykt till Sverige under andra världskriget. Stina Otterberg recenserar en doktorsavhandling i litteraturvetenskap om alltid aktuella Hjalmar Söderbergs noveller. Guðni Th. Jóhannesson har tagit sig an den isländske politikern Svavar Gestssons memoarer. Henrik Wivel har med behållning läst Per Wästbergs mäktiga biografi om poeten Gustaf Adolf Lysholm. NT:s huvudredaktör recenserar en nyutkommen bok om den socialdemokratiska partiledaren och fackföreningsmannen Stefan Löfven. Tom Söderman, fd diplomat, skriver om Tage Erlanders och Max Jakobsons brevväxling om vinterkriget 1939-40 i samband med Erlanders memoarskrivande. Lars-Åke Engblom anmäler tv-reportern Åke Ortmarks omfattande memoarer. Latinisten Leif Feltenius har läst en symposieantologi om Linnélärjungen Anders Sparrman. Per Thullberg anmäler en doktorsavhandling i historia som nagelfar Föreningarna Nordens läroboksrevisioner. Claes Wiklund uppmärksammar en kortfattad skrift om den norska Kings Bay-krisen 1963. Lena Wiklund har besökt utställningen och läst katalogen om teaterfotografen Beata Bergström. Sist i raden recenserar Beate Sydhoff Henrik Wivels kritikerrosade bok ”Stockholm, Stockholm”.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Vuoden ensimmäisessä numerossa on katsaus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin tärkeimpiin poliittisiin ja taloudellisiin tapahtumiin. Kirjoittajat ovat samat kuin viime vuonna: Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle ja Anders Wettergren. Ensimmäisenä on päätoimittaja Claes Wiklundin tiivistävä katsaus.

Lehdessä on myös Hildigunnur Sverrisdóttirin artikkeli Reykjavikin uudesta konserttitalosta Harpasta. Torben Weirup esittelee länsijyllantilaisen Sorøn taidemuseon. Henrik Wilén on haastatellut suomalaista EU-komissaaria Olli Rehniä.

Norjan-osaston sihteeri Jan Kløvstad kirjoittaa Pohjoismaiden kirjakaupungeista vinjetin *För egen räkning* alla. Anders Ljunggren käsittelee palstallaan pohjoismaista yhteistyötä tärkeässä Narvassa pidetyssä ulkoministerikokouksessa.

Henrik Wivel selostaa *Letterstedtska föreningens* toiminnasta vuoden 2013 Letterstedt-mitalin jakoa. Sen sai tanskalainen poliitikko Bertel Haarder. Yhdistyksen pääjohtokunnan monivuotinen jäsen Gun Widmark on kuollut. Birgitta Lindgren on kirjoittanut hänen merkityksestään Pohjoismaiden kielityölle. Suomen-osaston entinen sihteeri Dag Lindberg on kirjoittanut muistokirjoituksen Pohjoismaiden neuvoston entisestä valiokuntasihteeristä ja LF:n jäsenestä Kristian Slottesta.

Olof Ruinin *bokessä* ottaa esille kaksi uutta kirjaa valtiotieteilijä ja kirjailija Herbert Tingstenistä. *Kring böcker och människor* käsittää tusinan kirjarvosteluja. Mats Bergquist ilmoittaa Bo Lidegaardin huomiota saaneen kirjan Tanskan juutalaisten paosta Ruotsiin toisen maailmansodan aikana. Stina Otterberg arvioi kirjallisuustieteen väitöskirjaa aina ajankohtaisen Hjalmar Söderbergin novelleista. Guðni Th. Jóhannesson ottaa esille islantilaisen politiikan Svavar Gestssonin muistelmat. Henrik Wivel on lukenut Per Wästbergin laatiman, runoilija Gustaf Adolf Lysholmin mahtavan elämäkerran. NT:s päätoimittaja arvostelee äskettäin ilmestyneen kirjan sosiaalidemokraattien puoluejohtajasta ja ay-miehestä Stefan Löfvenistä. Entinen diplomaatti Tom Söderman kirjoittaa Tage Erlanderin ja Max Jakobsonin talvisotaa 1939-40 koskevasta kirjeenvaihdosta Erlanderin muistelmienkirjoituksen yhteydessä. Lars-Åke Engblom ilmoittaa tv-toimittaja Åke Ortmarkin laajat muistelmat. Latinisti Leif Feltenius on lukenut Linnén oppilasta Anders Sparrmania käsittelevän symposiumiantologian. Per Thullberg ilmoittaa historian väitöskirjan, jossa pureudutaan Norden-yhdistysten oppikirjauudistuksiin. Claes Wiklund huomioi lyhyen julkaisun Kings Bay-kriisistä 1963. Lena Wiklund on käynyt teatterivalokuvaaja Beata Bergströmiä käsittelevässä näyttelyssä ja lukenut näyttelyluettelon. Lopuksi Beate Sydhoff arvostelee Henrik Wivelin kiitetyn kirjan Stockholm, Stockholm.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2014 sin hundra-tretiosjunde årgång, den nittionde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2014 är 250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2014 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 11300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgrade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.

Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 899 89 42. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no